



A MADARAK HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL.

DARÁNYI IGNÁCZ

M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISZTER MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

HERMAN OTTÓ

KÉPEKKEL ELLÁTTA

CSÖRGEY TITUSZ.

SZÁZ KÉPPEL



BUDAPEST.

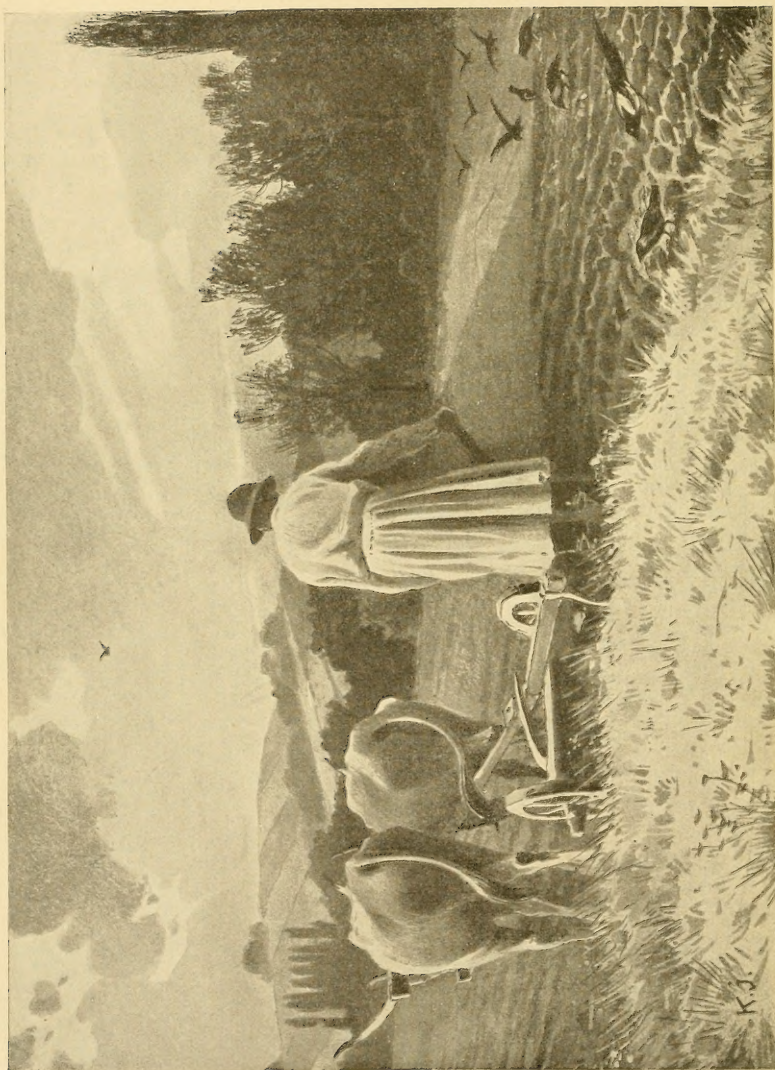
1901.



SHOUT
SHARE IT

D-7





F. KOSZKOL JENŐ,

I. A SZÁNTÓVETŐ ÉS A MADÁR.

K. 3.

SB
5B
995
455X
Birds
A M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER KIADVÁNYAI.

A MADARAK HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL.

(DARÁNYI IGNÁCZ

M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER MEGBIZÁSÁBÓL

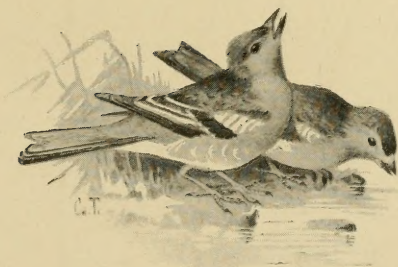
IRTA)

HERMAN OTTÓ

KÉPEKKEL ELLÁTTA

CSÖRGEY TITUSZ.

SZÁZ KÉPPEL.



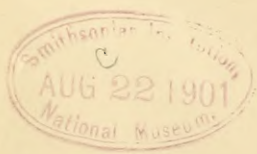
IVÓ PINTVÖRÖK.

BUDAPEST.

1901.

1699941

(598.208)
091



FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDAJA.

*A FÖLDMIVELŐ, KERTÉSZKEDŐ,
HALÁSZÓ ÉS PÁSZTORKODÓ MAGYARSÁG
HASZNÁLATÁRA.*

TARTALOM.

	Oldal
Előljáró beszéd	9
A magyar nép és a madár	13
A madár szava értelmezve	17
A haszon és a kár	21
A madár családi élete	30
A madárvonulás	37
Védjétek a madarakat	41
Etessétek a madarakat	47
Hány madarat nevez meg a nép ?	51
A madár mint szerszám	54
A madár termete és részei	61
A madarak leírása	63
Elmélkedés	224
Hány a példabeszéd és a szólásmód ?	229
Hány a madár faja az országban ?	239
Betűrendes sorozat	253



ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

A mikoron a magyar ember rég megdelelt és elmondhatja, hogy java kenyerét megette, jól teszi, ha számot vetve önmagával, kérdést intéz lelkiismeretéhez, vajjon hasznosan töltötte-e el világéletét, van e még kötelessége, a melynek meg kell felelnie, mielőtt hogy elszólítja a mindenség hatalma, oda, a honnan még nem tért vissza — de senkisémet!

Magam is rég megdeleltem, meg is ettem java kenyereimet; elmondhatom az abád-szalóki öreg földművessel, hogy bizony nekem is beesteledett, éppen csak hogy még nem harangoztak. Számot vetettem én is magammal és úgy találok, hogy volna még kötelességem. Im, kötelességérzetből annak az arasznyi életidőnek, mely a harangszóig még marad, egy részét Tenéked akarom szentelni szeretett magyar

gazda Népem, mert különben is érzem szent kötelességemet, hogy a ki annyiit forgolódtam barátságos tűzhelyednél, annyi okulást merítettem szokásodból; — lelked tiszta, romlatlan megnyilatkozásából pedig annyi virágot szedtem és kötöttem bokrétába — mondom, érzem kötelességemet, hogy hála fejében, okulásodra, de gyönyörűségedre is írjam meg ezt a kis könyvet, arról, a mi különben is érzi szereteted melegét: írjak az ég madarairól, azoknak hasznáról és káráról.

Meg is írom úgy, a mint legjobban tudom; a hogyan elég hosszú életem bőséges tapasztalata reá tanított. Megírom pedig szűzen-tiszta magyar nyelven, a melyet házad táján, mezőn, erdőn, legelőn, a pásztortűzet védő enyhelyeken, eszerényeidben, kontyoskunyhóidban éppen tetőled tanultam: szemlélődésed józanságán pedig kiesiszoltam, talán fényesre ki is palléroztam.

Áldom is a sorsomat azért, hogy megérhettem, hogy akadt oly férfiú, kit saját igyekezete és a sors kegye magasra emelt — DARÁNYI IGNÁCZ magyar kir. Földművelésügyi Miniszter — de azért mégsem emelhette sorsa oly magasra, hogy ne lássa, ne ismerje meg a magyar gazdanép szükségét, okulásra törő vágyát.

A ki éppen azért engem bízott meg e szerény könyv szerzésével. Ezért áldom sorsomat.

El is mondom neki ezen a helyen, hogy bizodalmaival örök hála kötelezett, és hogy azontúl a legnagyobb gyönyörűséget szerezte énnekem, megadván a módot, hogy Te-

hozzád szóljak, magyar Népem, a kihez a vérség és a szeretet ezer szála fűzőtt.

Ime, szólok is Tehozzád. Hiszen Téged ezer év kevés öröme és tenger bánata, vére és veritéke kötött e földhöz, mely éppen azért kedves és drága Tenéked; mely föld a költő szava szerint: bölesöd és majdan sírod is — igazi, egyetlen magyar hazád.

Jól tudod Te édes Népem, hogy csak értelem és szorgalom árán tarthatod meg hazádat; hogy számbeli csekély voltodat csak eszed pallérozásával pótolhatod meg; hogy értelemből fakadó szeretettel kell közeledned mindnyájunk szülő anyjához, a természethez, mely alkotó, de romboló hatalmával is oktat, vezérel, hogy megtalálhassad a magad és eseléded kenyerét, hazád földjén boldogulásodat.

Te vagy az, a ki elveted a magot, látod csírázását, a zsenge palánta első kibúvását; a ki megfigyeled növekedését el a megérésig; látod lábas jószágodnak, majorságodnak életre keltét, növekedését, megerősödését; de látod mindennek vesztét, elsatnyulását, kimaradását is; keresed az okot; — néha meg is találod, néha nem. És ha nem találod, akkor kezdődik azoknak a kötelessége, a kik tudásuknál, tapasztalásuknál fogva megadhatják a felvilágosítást, a mint megadom Tenéked én az ég madarainak hasznáról és káráról a mezőgazdaságban. Fogadd a felvilágosítást oly szeretettel, a minővel nyújtom.

A madárképeket egy derék magyar ifjú, Csörgesy Tivusz, mellettem készítette. Benne elevenen lüktet a természet iránti szeretet és ezt képeiben ki is tudta mondani.

Irtam Budapesten, a Magyar Madártani Központban, 1901 újev napján.

Herman Ottó.



PARTI LILÉK V. JUHÁSZKÁK.

A MAGYAR NÉP ÉS A MADÁR.

A példabeszéd tanúságtételei.

Nem igen van a földkerekségnek oly népe, a mely a madár életének megvigyázásában és magyarázásában vete-
kedhetnék a magyarokkal.

Nagy mondás; de be is bizonyítjuk.

A nép tudása és bölcsesége őseredetű példabeszédben
nyitja legszebb virágát: a példabeszéd pedig nemzedékek
tapasztalásának világos tanúságtétele.

Ezért intés a nagyralátó, de dologtalan, lusta embernek
ez a mondás:

«Senkinek sem röpi a szájába a sült galamb.»

No nem! Meg kell a falatot munkával, szorgalommal
keresni; meg kell szolgálni!

És milyen mélyre vág a példaszó:

«Szegény úrnak galambdúc a mézsárszéke.»

Bizony, ha elpredálta örökét, ha kerüli a munkát, még
ezen alól is sülyedhet; de bezzeg nemesak az úr, hanem a
legkisebb gazda is, ha préda és ezéda!

«Holló hollónak nem vájja ki a szömit.»

Nem bizony, mert dögön felébe, fiúmadár pusztításban
maga is úzi a holló-gonoszságot.

«Holló fészken hattyút keres.»

Bolondnak vállalkozása ott keresni a tiszta fehéret, a hol a fekete terem, — az ártatlanságot a bűn tanyáján.

És mikor a varjú fölkap a házorom károgójára, mit is kiált csak?

*«Kár, kár Varga Pál
Hogy a fejed áll.»*

Vagyis, hogy megérett az így megszólt ember akár a hóhér pallosára!

«Sok lúd disznót győz.»

Ez arról is szól, hogy a gyenge, nagy számban egyesülve, letorkolhatja az erőset.

De más ám a lúdról szóló tanúság ebben:

«Akármennyig neveled a libát, csak lúd lesz abból.»

Más szóval: a kinek ezinegefogó a feje, abból a nevelés sem teremti bőséget.

«Sok sas, sok dög.»

Mily remek, igaz képe az erőszaknak és következésének; de szól ám a példabeszéd a sas nemes tulajdonságairól is, a mikor mondja:

«Sas nem fogdos legyet.»

Nem is illenék a hatalmas madár nemességéhez, hogy hitvány légybe vágja karmait; — intés ez a hatalmas embernek is, hogy kimélje gyöngé embertársát.

«Sokat akar a szarka, de nem bíri a farka.»

Bizony nem is igen volt a világ folyásában annyi nagyot akaró, keveset bíró emberszarka, mint van ma.

Egészen mást és igazat mond ez:

«Csereg a szarka, vendég jön.»

Nem is babona, mert a szarka nagyon szemes madár, idegent látva hangot ad s az idegen sokszor vendég is.

«Hitvány madár, ki a fészket rutítja.»

Madárra czéloz, embert talál; mert bizony nem is ritka szerzet az az ember, a kit hitványsága megront, hogy még saját fészket sem kiméli meg; megszólja, rutítja.

Szegény ember házáat mondja *fészkének*, meg is van a hasonlóság: kiesi madár fészke fűszálból készül, szőrrel, tollal van bélelve — bokor ága hajlik reá, elrejtí a fészek-rabló elöl; — kiesi ember fészke a zsupos ház. Hálóhelyén, vaczkában tollas derekalj, párna hívogat; ráboruló ákác-ágazata védi sok minden bajtól, adja az árnyékot, a melybe emberfia visszavágyik, bárhova veti is a sors hatalma — mert az a viskó neki édes otthona.

«Ritka madár a jó asszony.»

Pedig abba az emberfészekbe az kell, mert a nélkül a legszebb ház is sívárság tanyája; és ilyen tanyán sok a szégyen, a bánat, a miről aztán már

«A verebek is csiripolnak.»

No de legyen elég ebből ennyi; mert ha a tollam neki-szilajodik, nehezen vagy sehogy sem keríti annak a sornak a végét, a melyet a nép bölesesége a madárból és természetéből kiteremtett.

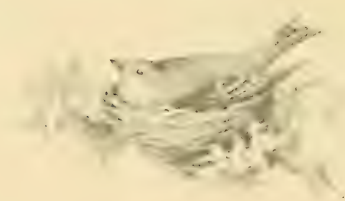
Bevégzem tehát a sort a szalmafedelű viskók leghívebb barátjával, a háznép gyönyörűségével, a füstí feeskével, mely istállóba, eresz alá, de még a kürtőbe is építkezik; bizodalmas barátsággal tekint a ház életébe; szemed láttára költi ki

és neveli fel kicsinyeit — elszáll télire délszaki vidék messze távolába; de hűségesen visszatér régi fészkéhez, hogy újból gyönyörködtessen nyílaló röpülésével, fiának ápolásával, etetésével, de azzal az egyszerű dalával is, a mely már hajnal hasadtával hangzik föl és így kezdődik:

Kicsit a kicsinek, nagyot a többinek.

.

Minden családos ember számára ez a legdrágább példa!



A MADÁR SZAVA ÉRTELMEZVE.

Hirtelen belép az udvarodba az idegen, vagy betéved a czellengő eb és azonnal megszólal a kakas. Szavát ekkor úgy értelmezi a Szilágyság népe, hogy azt mondja:

Ki kotos itt?

Csakugyan, a kakasnak ez a szózata úgy hangzik, mint a kérdés — és az is. A nép eleven lelke emberi szóvá változtatja.

A pulyka nem is szól, hanem pityereg, már hogy a jérezéje. Fázékony kiesinyeit vezetgetve, azt pityergi:

Csak úgy élünk csak-csak-csak!

Erre a fiak felelik:

Még egy ki-csitt-csitt-csitt-csitt!

Ekkor berzengésre fogja a pulykakakas, kereket vág a farkával s oda lublulol a jérezének:

Küdülással is eltartalak!

Mikor a magyar pór ezt értelmezi, bizony elmosolyodik, mert hiszen pityergő életepárját ő is azon a módon vigasztalja.

Megbúg a ducz ülőfáján a fésüs galamb; a nép szerint azt mondja:

Van borunk!

Van borunk!

Erre a kút melletti fertő pocsolyájából odakiált a torkos kaesa:

Csak csapra!

Csak csapra!

A galamb burukkolása megfelel a csöndes örömnnek, a melyet a gazda érez, mikor pinczéje rendben van; a kaesa hápogása megfelel a mohóságnak, melynek nem az okos gazdálkodáson, hanem a prédaságon jár az esze. A magyar ember eleven esze kétféle embert tükröztet a két különböző madár természetében és szavában: a takarékosat és a prédát.

És mikor a tél a kis barátezinegét az erdőből a gyümölcsösbe szorítja, a kis madár ernyedetlen szorgalommal keresgéli eledelét ott, az ágak hónaljában, a kéreg repedésében: esupa alvó bogárság az, mely fának, virágnak, gyümölcsnek kártékony ellensége. Ekkor a kis czinege keresgélés közben így szól:

Nincs, nincs, itt sincs!

A mikor pedig mégis csak talál valami izezipiezi alvó hernyócskát, petét vagy mást, ekkor ezt mondja:

Kicsit ér, kicsit ér!

De azért esupa szorgalom!

Kiül szép sorba az éjjel járó bakesó, vagy vakvarjú a Tisza fövenyesére; a szava: bak-vak, — bak-vak! A nép értelmet ad a madár szavának, mondván, hogy a vakvarjú ekkor ezt mondogatja:

Jakab pap hat vak bak,

Vadgalamb ül.

Vagyis, hogy értelmetlen, bolond beszéd.

És mikor a hideg, zuzmarás tél beköszönt, a kis hegyes-

kontyos pipiske madár, a szegénység téli barátja, melyről TOMPA MIHÁLY oly remekül zengett, beszorúl az udvarra, ott keresi szűkös téli eledelét a csűr körül és ha nem jut elég, azt mondja:

Kicsi csűr!

Mikor pedig a kemény hidegtől megesikordúl a hó s az éhező égimadarak seregei megszállják a falut, a kerékvágást, a pipiske kívánságot mond:

Csiki szűr! Csiki szűr!

Mert a jó abaposztóból szabott esiki szűr vetekedik ám még a bundával is. Szegény ember téli nyomorát így festi a pipiske értelmezett hangja.

No hát még egyet. Jó későre, mikor már kitavaszkodott, az erdő és a kert fái kilombosodtak, megjön távoli téli tanyájáról az aranyárga, feketével vegyes színű málinkó, néhol sárgarigó is a neve. Nagyon szépen szól, akár a furulya méla hangja. És hát mit mond? A fiúnak, a ki fészket kerülgeti, azt mondogatja:

Kell-e dió fiú?

A fiú azt mondja: kell hát és követi a madarat, ki megszire elesalja a fészkek tájáról, aztán ott hagyja.

Beléavatkozik ez a gyönyörű madár a falu előljárósága, de még a szolgabíróság dolgába is! Néha azt mondogatja:

Szolgabíró!

Nagynéha azt is, hogy:

Jó a bíró!

De bizony nem egyszer azt is — tisztesség ne essék! — hogy:

Hunczut a bíró!

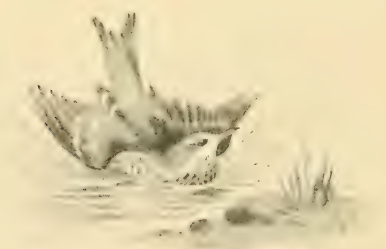
Tudnék biz én még vagy egy jókora könyvre valót; de hát most nem ezen van a sor.

Itt csak arról tettem tanubizonyságot, hogy Teneked, jó Népem, meg van a madár iránt a jóindulatod; eleven eszeddel megérted az életét, hasznát, kárát, szavának megadod a böles értelmét is; ez az értelmezés pedig sokszor saját magad és embertársad tükre.

A madár boldogságában látod a magadét; a kit szíved kíván és legjobban szeret, az néked galambod.

Hűséges párod, mely meghal, ha elszakasztják, neked gerliczemadarad; mint ennek, úgy a te szíved is megszakad.

És legnagyobb bánatodban úgy keseregsz te is, mint a fiavesztett madár.



A HASZON ÉS A KÁR.

Az anyagi és a lelki.

Ennek a kis könyvnek legfőbb rendeltetése az, hogy a madarak hasznáról és káráról tiszta képet fessen, mert ezen fordul meg az, hogy a földművelő kertészkedő, szóval a gazdálkodó magyarság mindenképpen helyesen bánjék az ég madaraival. Indúljunk tehát példabeszédből és lássuk, hogy ez mire oktat?

Azt mondja a magyar példabeszéd:

Ezer varjú ellen elég egy kő.

Tiszta igazság. Egy kőhajintástól felriad a fekete sereg és tova száll. Ha a madár kártételben van, ha megszállotta a zsenge kukoriczát, bizony tíz követ sem sajnál az ember tőle; riasztja, a mint bírja. De megváltozik ám a sor, mihelyt a szántás ideje elkövetkezett. Ekkor ugyanaz a varjúmadár másokkal is kedves társa a szántóvető embernek, mert hasznos munkát végez oly szorgalommal, a minő éppen csak madártól telik.

Úgy, a mint az eke vasa belehasít az anyaföldbe és szép sorban fordítja a rögöt, a varjú, a esóka, de még a tolvaj szarka is az eke nyomán halad; okosságtól fénylő szemmel kilesik ezek a csimazt, a kukaczt; nincs az a pajod, a mely kikerülné a madár figyelmét; ide is vág, oda is vág és megszedi a begyét a szántóvető legnagyobb ellenségeivel: a bo-

gársággal, mely ezimaz, pajod, kukacz alakjában vájkál, de nyugszik is a földben, hogy a mikor ideje megjött, kibujjék s folytassa életének pályáját, melynek javarésze kártétel. Ezt a madármunkát mutatja első képünk: *a szántóvető és a madár.*

A mikor a bogárságnak járása van, a mikor az egér felszaporodott, akkor az eke vasa tömérdek eleven, káros, de jó madáreledelt fordít ki: ilyenkor nem egy, nem is két, hanem akár száz varjú, esóka szállja meg a barázdát, hogy felszedesse a kártevők sokaságát, így tiszta hasznót hajtson az embernek. Nem is nyúl az akkora kőhöz! Ebben nyilatkozik meg a nép bölesége.

A mikor pedig tavaszra kelve a gazda erős keze az eke-szarvát fogja és barázdát vonva meggyöngyözik a homloka, vajjon mi akkora az ő gyönyörűsége? Ezt is megmondja az az első kép, a lelki hasznót.

Azt mondja erről ARANY JÁNOS, a magyarok aranyszavú költője:

Kis pacsirta is szánt,
Mint a szegény költő fényes levegőben;
Dalt zengve repült fel, dalt zeng a magasban . . .
Hallgat lecsőben.

Hát ez a kis madár akkora a szántóvető gyönyörűsége; el is nevezte a nép szántóka madárnak.

De sőt még a szavát is érti a nép, mert az a repeső szántókamadar neki azt mondja:

Felmégyek, felmégyek,
Kérek, kérek
Ekét, lovat;
Lovat, lovat;
Avval szántok,
Úgy élek, úgy élek!

Vagy így is :

Dieső, dieső,
Kikelet, kikelet.
Kivirít, kivirít
A virág, a virág
Mind!

A Te sorsod ez, édes népem; felszáll a Te fohászkod is a magasba, mert onnan várja kemény munkád az áldást. Ime, két madárnak a tanuságtétele.

Látjuk, hogy alig van a magyar nép életében szakasz, cselekvés, vagy viszony, a melyben lelke nem fordúlna a madárhoz : hol teste, hol lelke hasznáért.

Tavaszkor megszólal a czinege. Vidám, de intő is a szava. A szőlősgazda megérti. Azt mondja neki az a kis madár :

Nyitni-kék, nyitni-kék, nyitni-kék !

A gazda fogja a kapát, kirendeli eseléségét és belefog a szőlőnyitásba. De bölesen tudja ám azt is, hogy tavaszra kelve a kis czinege szerelemre gerjed s ettől fakad az éneke. Ugyanekkor már kering a szőlőben is a nedv ; ennek élete is gerjed : ki kell tehát szabadítani a takaró alól, hogy rügybe szökkenhessen. Így találkozik a czinegemadár és a szőlő élete a magyar ember értelmében és hasznára.

Nem is babona ez, hanem a romlatlan népléleknek tapasztalásból merített bölesesége, mely a kis madár kedvességét okosan, eszesen kapcsolja össze a hasznos munkával.

Es hogy már a czinegénél vagyunk, hát édes Népem, a mint már ráczéloztam is. tisztességtudásod nem mondja a nehézfejű felebarátról, hogy «tökfejű», hanem kiindul a madárfogó ügyességéből, ki jól tudja, hogy a czinege szereti a tökmagot, így a tökből készít kelepezét, ezért mondod azután, hogy bizony annak a boldogtalannak

«Czinegét fogott a feje.»

A tisztességtudás is nagy haszon ám, mert így férünk meg egymással!

De még tovább is van. Mily gyönyörűen formálja ki lelked a madarak szavából, élete módjából a regét és a tanítást! Azt regéli, hogy a mikor a poroszlók az Üdvezítőt halálra keresték, a banka azt kiáltotta:

Hup-pu-pu, itt!

A bibicz meg azt:

Búvik, búvik, búvik!

Utána a fűrj, hogy:

Itt szalad, itt szalad!

Mind a három madár tehát áruló volt. De nem ám a kis ezinege, mely azt mondta:

Nincs erre! Nincs erre!

Ennek pedig mi legyen a tanúsága? Hallga csak! Az árulásért avval bünhődik a banka, hogy örökösen piszokban turkál, fiai pedig nyakig ülnek benne a fészekben is; ez tiszta valóság!

A bibicz meg a fűrj ki van tagadva az erdőből, így sohasem ülhet árnyékos fára. Ez így van.

De a kis ezinegén rajta van ám a teremtmő áldása: tizenkettőt tojik, tizenkét fiat nevel; így megvan a családi boldogsága! Ez is tiszta igaz! Hát a tanúság mi legyen? Tizenkét madárporonty fölnevelése nagy dolog ám és az a ezinegepár csak igazi madárszorgalommal győzi a munkát. Kora pitymallattól késő alkonyatig folyton munkában van: ágról-ágra szállva, kúszva, sokszor fejjel lefelé függögetve járja az erdőt, a szilvást, a gyümölesöst, a veteményes kertet, apróra vizsgálja az ágot, annak minden repedését; szedi a bogarat, a kukacozot és mindazt, a mi a hasznos fának kárára van.

A mikor pedig azt a tizenkét ezinege porontyot így táplálja, minden fordulóval hasznot hajt a gazdának. Hát ez ennek a tanúsága!

De tanúsága saját életednek is. Te is nagyrabecsülsz az igazságot, nem árulod el azt soha; ez ad Tenéked erőt a házi tűzhely megalapítására, az ivadéknak fölnevelésére – hajnaltól szakadó estig folytatott munkával – akár a kis ezinegemadár.

No de mutassak én Tenéked más képet is?

Felhőnyi seregbe verődve száll a seregélymadár. Széterjed, majd tömörül; hullámszik, kavarog. A nagy madársokaság szava zúg, mint a malom zúgója.

Szőlőéréskor, cseresznyepiruláskor megszállja a felhőző seregély a szőlőt, a kertet. Bizony nagy akkor a kártétele, mert áll a seregély törvénye, mely egyezik a ludakéval.

Mert ha a lúd belészabadul a vetésbe, akkor, mint már tudjuk, törvénye ez:

*Kiki magának,
Kiki magának!*

Tisztesség ne essék, mondván: talán sok embernél is így van ez!

Ila pedig a seregély érés idején elborítja a cseresznyefát, vagy a hamvasodó szőlőgerezdet, akkor meg a maga törvényét zsinatolja, így:

*Ki mit kaphat,
Ki mit kaphat!*

Mohósága pedig akkoron keményen dézsmáló.

Nem sokat hajt a esősz kurjantására, keveset a kereplőre és csak a mikor a rozsdásból közéje durrantanak, kap szárnyra, de csak azért, hogy kisvártatva újból visszatérjen. Ekkor a seregély ellen való védelem helyén is van. De ez a kártétel az esztendőnek csak egy kis részében lehetséges, a míg t. i. a seregélynek való gyümölcs érik.

Mit csinál ez a madársereg az esztendőnek többi részében? Nagy ám ennek a sorja és tanúságtétele!

A délszaki teletésből korán tér vissza hozzánk a seregély-madár s ekkor nagy foltokba tömörülve megszállja, sőt elborítja a mezőt, a kaszálót, az ugart és szedi, szedi pitymallattól alkonyatig a sok földibogárságot, annak petéjét, kukaczat s a jó ég tudja még mijét, mijét nem! Akkor is az a törvénye:

Ki mit kaphat!

De ekkor már nem kártétel ám a műve, hanem tiszta haszon — minden fűszál, minden vetés, minden gazda javára.

No és azután beveszi magát a gulyába, csordába, a nyájba és a kondába. Verőfényes időben szépen illeszkedik a legelő jószág árnyékába, szedegeti a térség bogárságát.

Jaj de ekkor megdonog a fekete légy, hogy mételyt szülő petéjét lerakja a jószágra, akkor a jószág megbogárzik. Neki-irramodik, szágúld eszenélkül, hogy menekülhessen a bajtól. A pásztorembernek tenger baja támad, hogy a kezére bízott, nekivadult falkát utolérje, helyreterelje, hogy becsülettel beszámolhasson vele. De a mikoron a seregély jelentkezik és megszállja a gulyát, tudja a pásztor, hogy vége a bogárzás időszakának, tehát megpihenhet.

Mert a bogárzása után métely keletkezik a jószágon. Amikor pedig kinyűvesedik a nyáj: akkor kezdődik a seregély-madár igazi áldása. Megszállja a barom hátát, a sertés, a juh nyűves részét: az állat pedig meg se moezezan, vesztég áll, hogy szárnyas jó barátja, a seregély, szép esinján kifeszegethesse és kiszedhesse a gonosz nyűvet; akkor bezzeg böles felesere a jószágnak az a seregélymadár!

Hát nem tiszta haszon ez?

Hát a bagoly dolga? Ez aztán a cifra és nagyon oktató história! Az alkonyat és az éj madara, a bagoly, kerüli a

napfényt, azért nem szereti az ember; a példabeszéd bizony meg is szólja éjjeli hangjáért:

Bagolylyal huhogass.

Ezt mondja az egyik.

Bagoly is bíró a barlangjában!

Hát hogyne! de csak ott ám. Mert a hogy nappal elhagyja az odvát, rásereglük az ég madarainak kiesinye, nagyja; úgy tépi s ott tépi a hol éri. Igen ám, mert tudja, hogy ő keme éjjel járja az erdőt-mezőt; akkor a mikor leszállott az est és minden nappali madár nyugalomra tért, meg tehetetlen is a sötétség miatt. Am a baglyok legtöbb fajtája éppen ekkor kél szárnyra, nesztelenül suhog tova, fényfogó szemével a sötétben is megtalálja és kiszedi a kis madár fészket. Ekkoron kártékony az a bagoly. Innen az a szólásmód is:

Egész éjjel virraszt, mint a bagoly!

De bezzeg, mikor a házban, a hiúban felszaporodik az egér és neki esik mindennek, a mi rágható, ehető: jó akkor az a bagoly, a melynek gyöngyös a dolmánya és jó az is, a melyet a babona «halálmadárnak» vagy szaváról kuvíknak mond; mert hát alkonyatkor ott kuvikol a ház üstökének papján, vagy károgoján.

Hát még a mikor esztendőök időjárása kedvez és hihetetlen sokaságra szaporodik fel a pocsik, a mezei egér!

Kaszáló, ugar és minden alkalmas hely tele van egérutakkal, melyek helyen-közön csillagformában összefutnak, aztán nagy egérkapun át vezetnek a föld alá. A mező szinte megnyüzsög. A gazda azt sem tudja hova legyen ettől a csapástól.

Ekkoron pedig az történik, hogy az egérjárásos hely fölött megkering nappal az egérpusztító ölyvek sokasága:

egész éjjel át pedig irtalmatlanul pusztítja az egerek tömélenséget a nádi- vagy rétibaglyok felgyülekezett hada. Megszedik ezek a madarak a begyüket húsz, harmincz egérrel; azután rászállanak a fák ágára, emésztének, a szőrt pedig diónyi, vagy nagyobb gomolyagban kiökröndözik; ott találjuk a hasznos munka e tanújeleit a fák tövében.

Bezzeg hasznos szolga ekkoron a réti-, nádi-, mezei bagoly, meg is boesájtja a gazda a bagoly hiúságát, a melyről a példabeszéd mondja:

«Bagoly is azt gondolja, hogy sólyom a fia.»

Miért is ne nézné el, mikor ebből a példabeszédből is a legnemesebb indulat: az anyaszeretet szól, a melyről bőlesen tudjuk, hogy a legesunyább porontyot is aranynyal borítja be. Az anya szeme mindég a legszebbet látja magzatjában.

No de szinte hallom a szót, hogy a veréb csak nem lehet sohasem hasznos, mert hiszen a sok kártétellel csak közmondásos szemtelensége vetekedik!

Hát igaz is, hogy a mikor a verebek serege belészabadúl, teszem azt a sarlót, kaszát kérő életbe, nemesak avval okozza a kárt, hogy teleszedi szemmel a begyét, hanem főkép avval, hogy tetejébe még kiveri a kalászt is. És mikor télszakán rést talál a granáriomban, bizony nagy tolvajlásra fogja a dolgot.

Jaj de mikor beköszönt a nagy hó és a csikorgó hideg, ekkor a verebek seregében elvegyül még a koplaló sármány, a zseze is! Hát mit csinál aztán ez a szárnyas sokadalom? Bekalandozza biz az az egész határt és a hóból kiálló kőrökről buzgón szedegeti a magot, minek aztán az a haszna, hogy megzabolazza a gazda egyik legnagyobb ellenségét: *a dudrát*.

Hát hiszen helyes, mert szükséges, kártétel idején abba a verébsokaságba a rozsdásból úgy egy félmaréknyi madársőrétet belédurrantani — marad azért elég; de mikor a seregek télen át a dudvamagot szedik, akkor bizony hasznot hajtanak.

Ennek a sorozatnak legvilágosabb tanúságtétele immáron az, hogy lehet a madár hasznos is, káros is; de a kár is sokszor olyan, mint az a darab kenyér, a mit a gazda hasznos munkáért a eselédjének ad; mert hiszen igaz, hogy azt a falatot a gazda megvonja a maga vagy családja szájától; de a eseléd megszolgálja. Azonképen a legtöbb madár is.

Ha gyümöleséréskor belé is szabadúl a kertbe, szőlőbe, ételbe, ám éven át tisztító munkájával megszolgálja ezt ezerszeresen is. No meg azután a szentírás is mondja: nyomtató jószágodnak ne kössed be a száját.

Mindent egybefoglalva, mint a jó pap az okos prédikáció végén, mi is a következő nagy igazsághoz jutunk el, a melyről sohasem szabad megfeledkeznünk, hogy tudniillik: ott, a hol az anyatermészet szűzen tiszta és érintetlen, ott nincsen sem káros, sem hasznos madár, *mert csak szükség van*. Hasznossá és károssá a madár csak ott lesz, a hol az ember megbolygatja a szűz természet rendjét és nagy tömegben természeteni kezdi maga javára az életet, a gyümölesöt, a majorságot és egyebet. A természetmények tömege szaporítja és kárössá teszi azt a madárfajt, a mely vele él; de növeli ismét ennek azt az ellenségét is, a mely a felszaporodott, kártévő madárral táplálkozik. Más szóval: a búza tömeges termelése nagyra növeszti a verebek seregeit, így kártékony a veréb; de a sok veréb megszaportítja a karvalyt, mely verébbel él és így még ez is hasznos.

Tehát okkal-móddal kell itt tennünk!



A MADÁR CSALÁDI ÉLETE.

Mikor a madár már meg van érve, mi két, néha három éves korában következik be, fiasításhoz lát. Kiválasztja párját — tyúkféléknél bizony törökösen: egynél több jérezét, tojókat is — és aztán első gondja a fészek. Hajh, de az a fészek nem egyforma ám és van is erről a magyarságnak egy kedves, nagyon tanúságos meséje, mely röviden szólva, így hangzik:

Nagyon röstelte a vadgalamb, hogy csak olyan ágból tákolt, silány fészket tud rakni, holott a szarka nagyon rangos, fedeles fészket épít; megkérte tehát a szarkát, tanítaná meg. A szarka jókedvében vállalkozott is. Imhol nekiálltak, szedtek ágat, ágaeskát, selymes füvet, mohát és egyebet, a mi egy ezímeres fészekhez szükséges. Azután pedig hozzálátott a szarka a fundámentom lerakásához; a mint pedig ehhez a vastag galyat szedte és rakta, folyvást azt bajtogatta:

Csak így, csak úgy!

A galamb tudákos volt, a vastag galyhoz ő is csak értett valahogyan; azért folyton azt felelgette:

Tudom, tudom!

Erre a szarka méregbe jött, odavágta a galyat, mondván:

Ha tudod, csináld!

Evvel elröpült, ott hagyta a tudákos galambot a faképnél és azért nem tud a galamb mai napság sem becsületes fészket rakni.

Azt talán magyaráznom sem kell, hogy ebben a kedves mesében a szarka eserregése és a vadgalamb bűgása vagy burukkolása van nagy elmésen értelmezve.

És valóban, attól a lapos, a pusztta földbe, fövénybe vájt gödörtől, a melybe a halászesér tojja két-három tarka tojását, addig a remekműig, a melyet a függő- vagy az őszapó-ezinege vagy a nádírigó épít, a fokozatoknak egész sorozatai ismeretesek.

De aztán ninesen is meghatóbb, kedvesebb dolog, mint annak a megvigyázása: hogyan építik azok a remeklő kis madarak fészküket; hogyan röpül a kis pároska felváltva tizezerszer ide-oda, mindenkor hozván piezi esőrében egy-egy mohaszirmot, finom gyökeret, fűszálat, majd gyapjút, szőrt és végre finomságos pelyhet; hogyan rakosgat, fonogat; hogyan forgolódik, nyomkod, míg végre kész a természet egy-egy remeke: a puha fészkek.

Lássuk most már az ilyen remeket. A legmesteribb alkotás a függő-ezinege fészke — II. kép. - -. A pieziny madárka tarka; esőröeskéje árszerű és evvel építi meg a pároska nem is egészen két hét alatt ezt a meleg madárotthont, mely egy fűz lehajló ágára van finom háncesesal erősen odakötve és a nyár, a fűz, a gyékénybuzogány és a bogáncs finom gyapjából, röpülő, bolyhos magvából gondosan megszöve, kirakva; oly tökéletesen, puhán és tartósan, hogy nines kalapos, a ki így eltalálná. Ez a fészkek zaeskóalakú; vékonyabb végén bebúvóval, mely néha esöves alakú is. A fészkek mindég a víz fölött, szabadon függöget, úgy, hogy a szellő lágyan ringatja; de a szél, a vihar bezzeg esapdossa is; — se baj, a hajlékony ág enged, se tojás, se poronty ki nem hullhat!

Ez a kis remeklés oly tömött és oly meleg, hogy a duna-



II. A FÜGGŐ-CZINEGE ÉS A FÉSZKE.

menti füzeseket bűvő ráczság buzgón szedegeti, felhasználja, hogy tél idején melegítő kapezának használhassa kis gyerekének lábára. A fészek belső csészéjébe rakja le a tojóka öt vagy hét fehér, szinte csak babszem nagyságú tojását, a melyből az anyaszeretet melege tizenhárom nap alatt költi ki a meztelen, vaksi, tehetetlen porontyoeskákát, hogy aztán esodálatosan rövid idő alatt anyányivá felápolgassa.

No, de mielőtt hogy tovább haladnánk, jó lesz a madártojással is megismerkedni. A ki csak eszi a tojást, könnyen kértheti, hogy hát ezen mi lehet a megismerni való? Pedig bizony esudadolog az! Van a tojásnak meszes héjja, néha fehér, néha tarka, néha színes, néha iratos. Belül a vastagabb végen van a levegős üreg, aztán a fehérje, aztán a széke vagy szikje, ebben a csira, aztán a sárgája, aztán a zsinórja. Mikor a csira megtermékenyül és a tojó lerakja a tojást, már a hanyat, akkor kezdődik a költés vagy kotolás, melyet néha csak az anyamadár, néha mind a két ivar felváltva végez. Erre az időre pőrere kopaszodik a kotló madár melle, vére kitüzesedik és a kotló madár azon van, hogy a tojást folytonos-folyvást egyformán melegen tartsa: ül rajta reggeltől napestig, alkonyattól reggelig, alig távozva perezekre is. Közben-közben még meg is forgatja a tojásokat, hogy egyformán melegedjenek. Kis madárnál eltart ez a kotolás tíz napig, de a hattyúnál harminczöt napig is. Délszakra a struez a nap hevét is felhasználja és van madár, a ki erjesztő halomfészket kapar össze s az erjedés melegét használja fel a kotlásra; a madár neve Talegalla.

A meleg folytonossága fejlődésre indítja a nyomástól megtermékenyített csirát. Erezetek futnak széjjel és egy pont lüktetni kezd: a szív ez! Lassanként alakot ölt a fejlődő csira, madárporonty lesz belőle; és a mikor megéri, esőröcskéjével kivágja magát a meszes burokból.

A mi tyúkféle, mint a fűrj, a fogoly, a fáczán, a fajd és

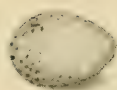
egyéb, annak finom pehelyvel borított esírkéje, a mint megszáradt, azonnal követi édes anyját; azonmódon a réeze, a lúd és egyéb úszó vizimadár aprókája is. Bezzeg a többi madárnak a tojásból kibúvó porontyja meztelen, vaksí, sárga szájszélű és tehetetlen, a melyet úgy kell felápolgatni és hasok a fészekalja, mint a ezinegéknel, nemesak dolga van a szüléknek, hogy a táplálékot beszerezzék, hanem sorrendet is kell tartani, nehogy valamelyik apró éhen maradjon és elpusztúljon.

A madár családalapítása és gondozása a természetnek leggyönyörűbb tüneménye, az emberre nézve pedig nagyjelentőségű és oktató. Ha elgondoljuk, hogy délszakon van *kolibri-madár*, melynek tojása alig borsónagyságú és ott a strucz, melynek tojása akkora, mint az ember feje — de nálunk is itt az ökörszem tojása, mely nem is a legkisebb, és itt a tűzoké, mely nem is a legnagyobb — III. kép —, ám ezekben akár kiesinyek, akár nagyok, egyformán kél az élet az anya- és szülői szeretet melegétől, ott bent egy meszes burókban: elismerjük, hogy nagy és remek dolog az! Inti ez az embert is, hogy családi életében egyforma meleget tartson, legyen párjával szemben odaadó, áldozatra kész, mint a madár; és ivadékával szemben is éppen oly hűséges, gondos, mint a madár.

De te kegyes olvasó, azt kérdeled éntőlem, hogy hát a madarak között nincsen kivétel? Oh dehogy nincs, dehogy nincs! Ott a kakuk, a ki más madár fészkebe tojja le tojását és így menekül a fentartás minden gondjától. No de hiszen: «ne szólj szám, nem fáj fejem» bizony egy árva szóval sem feszegetem, hogy tud-e ilyenekről emberfia, falu, város — de még a tekintetes vármegye is? — Tud ám! eleget!!

De nem erről van most szó, mert még más dologról is meg kell emlékeznünk, nagy röviden, mert különben vastagra talál hízni a kiesinynek szánt könyv.

A madaraknál rendszerint a hím a szebbik színű — sze-



1.



2.

III. 1. ÖKÖRSZEM-, 2. TÚZOK TOJÁSA.

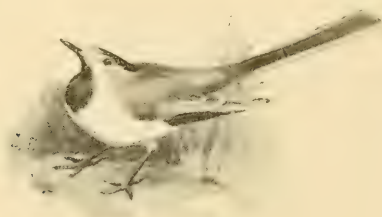
meink előtt van a kakas; a tojó szerényebb. De a ragadozóknál, mint sasoknál, sólymoknál, héjáknaál és hasonlóknál, a tojó a testesebb, erősebb, mert a család felnevelése inkább reáénehezűl, ez pedig erőt kíván.

A fiókák hamar fejlődnek s ősze kelve már mind anyaiak s a nálunk termők ekkor már mind szárnyaszabadján vannak; a mi vándorfajta, mind el is költözik tőlünk messze délszakra, legtöbbje tengeren kelve át, talán leginkább a Nilus folyó völgyületébe.

A vándorló madár röptelése nagyon sebes. Még a varjú is, mely Dániából Angliába röptel, óránként 27 mértföldnyit halad az északi tenger fölött.

De a fiókák az első esztendőben nem hasonlítanak mindenben az öregekhez és eltetik némelyiknél három esztendő is, a míg tollazata teljes ékességét éri el.

A színek kifejlődése legtöbbnyire vedlés vagy lohosodás útján történik, a mikor a madár a régibb tollát elhánnya s helyébe új növekedik. Némely madaraknál, így vizeknél, a lohosodás oly általános, hogy hetekre tehetetlenekké válnak, nem tudnak röptelni és könnyen áldozatul esnek



BARÁZDABILLEGETŐ.

A MADÁRVONULÁS.

A fiasítás után szépségre és csodálatosságra nézve egyenlő értékű a vándorlás tünete, mely oly mélyen indítja meg a leg-egyszerűbb ember lelkét, szívét.

Fütyül a szél, az idő már őszi jár,
Szebb hazába megy vigadni a madár.

Igy szól a költő: és ha nem is úgy van a hogyan mondja, hogy *«szebb hazába»* — mert hiszen Magyarországnál szebb hazája sem embernek, sem madárnak nem lehet; — de már a zordon tél idejére az a madár, a mely természeténél fogva rászorul, repülve találhat és talál is délszakra oly tájat, a mely éppen akkor enyhe, a mikor nálunk kemény hideg uralkodik és előli vagy téli álomba, rejtekbe szorítja azt, a miből sok madár táplálkozik.

A mikor pedig őszi kelve a darvak ékalakba sorakozva, búsan krúgatva délnek tartanak; a mikor házunk gyönyörűsége, a füsti fecske, tornyon, háztetőn gyülekezve, egy napon nyomtalanul eltűnik; a mikor a kelepelő gólya fölápolt fiaival egyszerre csak elhagyja a viskó kéményén, vagy a kazalvégből álló fészket és a kaszálón seregbe verődve, mintha tanácskoznék, aztán a sereg mint valami paranesszóra egyszerre szárnyra kap, majd kerengve nagy magasba emelkedik

és végre délfele eltűnik; bizony bánat szállja meg az emberfia lelkét, mert érzi, hogy itt a tél küszöbe, a melyen átlépve meg kell küzdeni a tél szigorúságával, holott a madár, már a melyik, szárnyaszabadjára kelve, könnyű szerivel kitérhet előre.

És ismét mennyire megváltozik az ember érzése, a mikor tavaszra kelve a határról eltisztul a hó, a füzeseken pedig végig fut az ébredező rügyek zsenge zöldje és azután egyszerre beteljesedik a költő szava:

Megenyhült a lég, vidúl a határ
S te újra itt vagy jó gólyamadár . . .

Hire fut az eseménynek a faluban, repeső öröm fogja el a gyereksereget; de a gazda homlokán is, legalább rövid időre, elsímul az a mély barázda, a melyet homlokán a tél nehéz gondja szántott.

Ílát még a mikor egy szép, verőfényes napon a falu utczáján járó-kelő kislány egyszerre csak nekiszalad a pocsolyának, vagy a gémeskút itató vályújának és nagyhirtelenül mosdani kezd, folyton azt vetegetve:

Feeskét látok, szeplőt hányok!

Miesoda gyönyörűsége is az a fészkéhez visszatérő madárnak, hogy megérkezett és a jószívű embernek, hogy látja kedves madarát! A fészkéhez visszatérő legtöbb feeskén tisztán látszik, hogy ugyanaz, a mely őszkor elhagyott, hogy tehát valósággal visszatér a fészkéhez; aztán azonnal tatarozni is kezd, a mire pedig elkészül, férköző bizodalmaival és fieserékelésével már kora hajnalban költi, de gyönyörködteti is a gazdát és háza eselédjét, egész népét.

Ez azonban ennek a remek tünetnek csak gyönyörködtető, a lelkületre édesen ható része. — Az őszi távozás bánatot, a tavaszi visszatérés örömet keltő.

Oktató könyvben azonban a kérdés az: mi ennek a tanu-

sága, a mikor a vonulást a természet örök rendje alapjáról vesszszük?

Ila madaraink életemódját éven át gondosan megvigyázzuk, hamar reájövünk, hogy kétféle madarunk van.

Először is olyan, a mely sohasem hagyja el a határt: legfeljebb hogy a havasról a völgybe vonul le, de azért a legkeményebb télen is megmarad egyazon környéken: másodszor van olyan, a mely őszre kelve eltűnik, télen át nem látható: de tavaszkor visszatér.

De ismét van olyan is, a mely a messzi éjszokról éppen télire vonul le hozzánk, azért, mert akkoron fészkelő helyein, messze éjszokon oly irgalmatlan hidegek járnak, hogy még a kéneső is esontkeményre fagy. Ezeknek az északi vándoroknak a mi telünk esupa tavasz!!

Az első sorozatbeli madár az állandó, a második a mi költözködőnk, a harmadik pedig nekünk téli vendégünk. A legfőbb kérdés immár az, hogy hova megyen télire a vándormadár? A felelet röviden és szabatosan adva az, hogy oda megyen, a hol nincs oly zordon tél, mint azon a tájon, a hová visszatérni, fészkelni és fiasítani szokott, a melyet őszkor elhagyott.

És miért vonul arra az enyhébb tájra? Azért, mert télen át csak ott találhatja meg táplálékát.

De hát, hogyan tudja meg a madár kalendáriom nélkül is, mikor kél az idő őszre, mikor tavaszra, mikor meg télre? És ha mennie vagy jönnie kell, hogyan tudja, merre van dél és illetőleg észak, tehát merre kell tartania?

A felelet nagyon egyszerű, mert természetes: a madarak ott, a hol tartózkodnak, elborítják az egész területet és a mint annak valamely részén oly változás történik, a melynek a megélhetésre hatása van, azon a részen az ott élő madarak megmozdulnak és indulnak oly legközelebbi tájak felé, a melyek életüknek kedveznek. Igen ám, de hogyan tudják

ők azt, hogy őszkor, tavaszkor merre fekszenek azok a kedvező tájak? Hát bizony jobban és biztosabban, mint a torony emberi őre, a ki annnyival többet tud a falu mélyében lakó embernél, a mennyivel magasabb a torony a föld színénél. Hát még a madár, mely nem torony, hanem felhőjárás magasságára és azontúl tud felemelkedni, tehát nagy messzire lát, hozzá még feljebb-lejebb lakó madártársai mozgalmát is közvetlenül megérzi. És megérzi a levegő áramlásait is.

Az az őszi vagy tavaszi mozgalom olyan, mint a föld népéé, mely együtt érez és úgy, a mint részei megérzik a változást, ez visszahat az egész tömegre és egyszerre csak azt látjuk, hogy «a föld népe megmozdult».

Ámde a megmaradás és vonulás tünetében is ugyanazt a nagy elvet, vagy természeti törvényt látjuk megnyilatkozni, hogy t. i. minden alkotott teremtmény már alkotásánál fogva is, törvényszerű munkát végez az anyatermészetben, mely e nélkül a munka nélkül igen hamar zavarossá, majd végzetessé válnék. A mint elvégzi munkáját, indul.

Madarainknak, a vándorlóknak, egyik része átkél a Földközi tengeren, részben mélyen nyomul lefelé a délszaki tájba: másik része nem méri át a tengert, hanem már a Balkánon, Törökországban, Görögországban és a Dalmát partok déli részén is kihúzza azt az időszakot, a mikor nálunk téli, amott alig őszi az időjárása.

Nekünk magyaroknak a madárvonulás tekintetében rendben van a szénánk, mert a hánypéle vándor madarat hazánk földjéről csak ismerünk, meg tudjuk mondani, melyik vonul és átlagosan véve a tavasz melyik napján tér vissza ide, a hol fészkel, fiasít és teljesíti azt a munkáját, a melyet alkotásánál fogva a természet reá ruházott. Majd a könyv végén azokat a napokat meg fogjuk ismerni.



VÉDJÉTEK A MADARAT!

*Csak a tudatlan és a gonosz ember
bánthatja és írthatja a madarat.*

Bizony csak a gonosz és a tudatlan bánthatja a madarat, mielőtt hogy meggyőződött volna, vajjon igazán káros-é az? Már mondtam is, de megismétlem, hogy magában a természetben nincsen sem káros, sem hasznos madár, mert csak szükséges van. Arra szükséges, hogy végezze az élő természetben azt a munkát, a melyet más teremtmény el sem végezhetne.

Károssá és hasznossá az emberre nézve a madarat csak az ember maga teszi akkor, a mikor feltöri a gyept és beveti oly maggal, mely tömeges termést ad, olyant, a mely madártáplálék is; vagy kertet, szőlőt állít oda, a hol azelőtt nem volt.

Azért a madárnak, de az embernek is a java azt követeli, hogy nagyon is okkal-móddal járjunk el.

Megszámíthatatlan kincs az, a mit a czinegék, a poszáták, a légykapók és mások, pihenést alig ismerő szorgalma az okos gazdának jövedelmez. Mert a míg a legszemesebb és legszorgalmasabb gazda is csak nagyjából szedheti le a már nagyon is szemet szűrő hernyófészket, addig a hasznos madarak raja függögetve, bujkálva, kopácsolva, kapdosva irtja mind azt a kártékony teremtetést, a mit az ember meg sem láthat, a mihez hozzá sem férhet.

Van ám erre még számbeli kalkulus is.

A picziny királykamadár éven át három milliónál is több rovarot emészt föl mindenféle állapotában: hol mint petét, hol mint bábót, hol mint kifejlett rovarot, a mi pedig, ha szaporodáshoz jutna, megint töméntelenséget jelentene. Ezt a madárkát majd le is írjuk. A kék czinege nem is sokkal nagyobb; de éven át hat és fél millió rovarot pusztít el; de azután még hol 12, hol 16 fiókát is fölnevel, a mi megint azt jelenti, hogy egy ilyen czinegecsalád huszonnégy millióig való rovarot fogyaszt el, vagyis ennyinek kártételétől óvja meg a kertet, az erdőt és óvja mindenütt, a hol csak hozzá fér. A ki pedig tudatlanságból vagy gonoszszágból elfogja és elpusztítja ezt a szárnyas munkást, annyival károsítja a közvagyon, a mennyi rovar megmaradt, mert a czinegét, mely a rovarot elfogta volna, megölte!

A rovarok világa egyáltalában óriási hatalom, és ott, a hol a tudatlanság nem számolva, irtja vagy csökkenti a rovarokat pusztító egyéb állatokat, a rovarkár évente, pénzben kifejezve, nem százazrekre, hanem száz milliókra rúg. Húsz évvel ezelőtt talán szemébe nevettek volna annak, a ki ilyent mondott volna; de a mióta egy, pusztá szemmel alig látható picziny rovar, a fillokszera, tönkretette a leghíresebb szőlős vidékeket: megszűnt a nevetés és gúnyolódás.

Lehet tehát beszélni a madarak védelméről is.

A rétségek és műveletlen, gazdátlan területek ősi idejében zengett Magyarország e madarak énekétől, megnyüzsgött tőlük a levegőég, a vizek és erdők rengetege.

Ám ez napjainkban nagyon megváltozott és a rétek el-tűnésével, lecsapolásával belévágtott az eke az ősföldbe és véget vetett sok madártanyának.

Hogy szép, tiszta vetéses táblákat nyerjenek, kivágták a legkisebb bokrot is és evvel lassanként elvonták a leghasznosabb madaraktól a fészkeléshez szükséges alkalmatosságot, a mi pedig öreg hiba volt.

A régentén madárénektől zengő táj csöndes, sőt néma lett; a szemet sem gyönyörködteti a madárnak üdítő szemlélése — rossz dolog biz az!

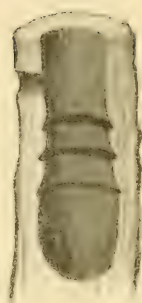
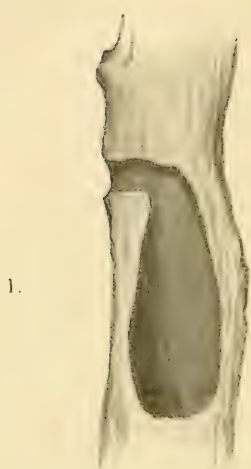
Hozzájárul a délszakon élő népek — bizony főképp az olaszoknak — hihetetlen madárpusztítása, táplálék czéljából. Mindent elfognak, mindent megesznek — még legbizalmasabb barátunkat, a viskó füsti feeskéjét is! Gépen kötött óriási hálókka elrekesztik a völgyeket, a merre a fáradt feeskemadár vonul. És fel van jegyezve az emberiség gyalázatára, hogy három madárfogó pár óra alatt tizennégyezer feeskét hálózott össze és gyilkolt meg! A mi népünk pedig tavaszra kelve, várja fieserékelő barátját; de az nem jön meg, mert régen betemetkezett kapzsi népek telhetetlen gyomrába!

Annál is inkább kell rajta lennünk, hogy mi védjük és szaporítsuk a jó ég szárnyas áldását, lelkiismeretünk megnyugtatóására, szemünk gyönyörűségére és gazdaságunk nagy hasznára. Követnünk kell pedig okos népek példáját.

Hogy hát melyik az?

Valamikor, a Jegestenger felé vezető utamban, hosszában végig szeltem Dánia országát, mely szegény tartomány volna, ha nem volna tengere. A földje sokszorosan laposos, semlyékes és buczkás; buczkáit pedig a szívós Hanga növény borítja. Szétszórt szegényes viskók tünedeznek fel itt-ott, melyeknek gazdái szegény turfa-vágók — erdő, kőszén hiányában az ős moesár kiszáritott maradványa itt a tüzelő. No már most a viskók mellett egy-egy apróka, tarka riska van kipányvázva, mint a szegényember tejelő áldása; de a bejáró ajtóval szemben ott van vagy tizenöt lépésnyire a két vagy harmadfél öles pózna is leverte, esúcsán a madarak költőházikójával, a melyben rendesen a seregély tanyázik.

Nagyon szép és megindító látvány volt biz' az, a mikor alkonyat táján a napi munkától fáradt turfavágó kiült a padkára, rágyujtott és mikor letekintett, elgyönyörködött



IV. KÖLTŐHÁZIKÓK.

apróka eselédjein, ha meg fölfelé nézett, elgyönyörködött a seregélypáron, mely az ülőkén esiesergett és pihent.

Az egész szabad Svájezon végig a kertek gyümölcsfáin és minden alkalmas helyen ott van a költőházikó, benne a kert legjobb, legszorgalmasabb munkásai, azok a czinegék, légykapók, vörösfarkú kertiezek és egyebek.

Ide kell törekednünk, édes magyar Népem, nekünk is.

Tartóztasd vissza gyermekedet a fészekszedéstől, mert az okatlan rablás és a magad kára. — És tudta böles Salamon király mit teszen, mikor mondá:

«A mikoron az madárnak fészkére találsz az uton, akár-minemű fán vagy a földön, melyben madárnak tojása vagy fia vagyon és az anya ül fiain vagy tojásain: ne vedd el az anyamadarat, sem fiait . . . » Mózes V., XXII. 6.

Ezekután már csak azzal tartozom Tenéked, értelmes magyar Népem, hogy mutassam meg magát a költőházikót is.

Legjobb az, a mely kérges fából készül, belülről jó tágas odunak ki van vájva, oldalt akkora bejáróval, a milyen a hüvelyk és mutató ujjból csinált karika; magassága olyan, mint a könyöktől a kinyújtott nevendék ujj esúcsáig terjedő hosszúság, még egy kis ráadással.

Látjuk IV-dik képünkön 1. szám alatt a harkály odvát átmetszetben és úgy, a mint maga készíti, 2. szám alatt a mesterséges odút, a mint a kerekes mesterségesen kivájta ezt persze le kell fedni, a mint a 3. szám mutatja. A 4. szám öblös száju és légykapóknak való. Ezeket vastag ágra vagy törzsre és magasan kell alkalmazni, legjobb odasrófolni. No de van arra pontos mérték is, a mint itt következik: A czinegéknek szánt házikó hossza egy arasz, öt ujj, vastagsága hét ujjnyi, lyuka pedig két ujjnyi átmérőjű, kerek. A seregély nagyságú madarak házikója két arasz és egy ujj hosszú, vastagsága egy arasz, lyuka pedig három ujj átmérőjű. A zöldharkálynak, bankának szánt házikó két arasz és három ujj

hosszú, egy arasz vastag, lyuka négy ujjnyi átmérőjű. Végre a vadgalambnak szánt házikó olyan mint az előbbi, de lyuka hat ujjnyi átmérőjű. No de még a légykapónak is kell házikó! képünkön a 4-ik, mely arasznyi magas, tenyérynyre nyitott és mély szedőkanálnyira öblös.

Ám ezenkívül a táblák között, messze a dülők útjától, meg kell tűrni azt a pár kökény vagy galagonya bokrot is, hogy a hasznos poszáták és egyebek megfészkelődhessenek.

Avval végzem, a mivel kezdtem: védjétek a hasznos madarat!



ETESSÉTEK AZ ÉG MADARAIT.

Tekintsetek az égi madarakra : mert azok nem vetnek, nem aratnak, sem a csűrbe nem takarnak, mindazonáltal a ti mennyei Atyátok eltartja azokat. *Máté Ev. 6. 26.*

Az úr angyala pedig kiáltva mondá : minden madaraknak, a melyek repdesnek vala az ég közepette : Jőjjetek el és gyűljetek egybe a nagy Istennek vaesorájára !

János Jelenései, 18. 19.

A könyvek könyve, a mint a bibliát nevezni szokás, olyan mint a tenger, mely megtermi a ragadozó czápát, de megtermi a drágagyöngyöt is. Ime e rövidke fejezet élére állítottam annak a nagy tengernek két igazgyöngyét. Az első mondja, hogy a mennyei Atya a természet madarairól sem feledkezik meg, nekik is terítve van a természet asztala. A második azt mondja, hogy a nagy Isten meghívja az ég madarait vaesorára, azaz : megeteti, nehogy éhen hajtsák ártatlan fejöket szárnyaik alá, a mikoron rájuk köszönt az éjszaka és a midőn az étel emésztése során gyűjtik fel az erőt, hogy a következő napon hozzálássanak a madármunkához az anyatermészet és a magunk javára.

Mikoron a kegyetlen tél betemeti a földet, zuzmarája pedig belepi a fáknak legvékonyabb ágaeskáját is ; a sík vizet ismét vastag jégkéreg vonja be ; de még maga a csörgedező patak is hévaras jégkéreg alatt siet tova : akkoron az ég madarainak legkedvesebbjei beszorúlnak a szérüskert sövényére, innen lassanként az udvarokba és faluhosszat az útra, hogy valami silány eledelhez jussanak és ne vegye meg őket

a tél kemény hidege. De sőt még a varjú is bevonúl; felborzolt tollal ott gubbaszkodik a házorom károgóján és csak néha-néha hallatja rekedt kiáltását.

A jámbor ezinege pedig nagy bizalmasan beszáll az eresz alá, hogy a koszorúgerenda hasadékaiban keresse az alvó rovar; néha meg épen az ablakra száll, hogy a fája és az üveg között vizsgálgasson. És akkor mintha koczogatná az ablakot és azt mondaná:

Szórjatok eledelt az ég madarainak!

Majd megszolgálják!

Hát most már azt kérdeled éntőlem édes Népem, hogy mit és hogyan adjunk, szórjunk?

A ház végében, a szérüskertben, a hol valami csöndesebb hely van, melyre nem jár a majorság, sem az örökké éhes, falánk malacz, ott néha fel kell vágni egy-egy érett tököt, hogy a ezinege hozzáférhessen a magjához, mert azt mondja a példabeszéd:

Örül a ezinege a tökmagnak.

Egy kis ocsú — rostaalja — mindég akad, hát azt is ki kell szórni, megpótolva egypár marék törekkkel a szénapadlásról, a melyben sok a fűmag, szegény sármánynak, pipiskének jó eledele. A jó gazdasszony könyörületes szíve juttathat egy kis kölest, néhanapján egy kis kendermagot is. A ki pedig gyönyörködni akar kis madarak vendégségében, örömében, az a kert alkalmas helyén vastagabb végével leszúrja, leássa a fennálló, vékonyabb végén hegyesre faragott póznát és reányársal magjával fölfelé egynéhány napraforgót — tányériczát — V. kép. Hogy terem aztán ott a természetnek minden magot is evő madara! Hogy kopácsolja ki és hántogatja a kövér magot!

A mikor pedig a tányéricza üres, akkor a jó gazda leönti



V. MADÁRETETŐ.

II. O.: A madarak hasznáról.

olvasztott faggyúval és behinti, jól benyomkodja kendermaggal. A pózna esúcsán esóva- vagy szalmaernyő legyen, hogy gonosz időben védje a kis madarak asztalát. Az alsó részen tövis legyen, hogy a macska se tehessen kárt. Ha elfogyott a napraforgó, közepén átfúrt deszkát tegyetek helyébe és arra szórjátok a madaraknak szánt eledelt.

Van az etetésnek ezer alkalma és ezer módja, le sem kell írni, mert úgy is kitalálja a jó magyar ember szive és irgalma. Úgy is legyen!



HÁNYFÉLE MADARÁT SZÓLITJA NEVÉN A MAGYAR NÉP?

Nem igen akad nép, a mely az ég madarai közül annyit ismerne és annyit tudna meg is nevezni, mint a magyar. Pedig ímitten minden madárnak csak egy, szokottabb nevét teszem ki, a mikor pedig egy és ugyanazon madarat más-más vidék népe más-más névvel is illet!

A mi a kőrösmenti embernek Halászesér, az a közép-tiszainak Halászszerkő, a balatonmellékinek pedig Kűszvágó. A Kormosesérnek akárhány a neve: Czigányesér, Feketeesér, Sorja, Sörje, Czerkó. A Barátrécze a régiségben Barátfű, Hamvasfű. A Gajzer meg hol Szélkiáltó, hol Póli, Hujtó meg Teős-teős is. A Bölömbika meg Dobosgém, Nádibika, Ökörbika is. A Poegém éppen tömérdeknevű, mint: Aprógém, Kisgém, Nádmászó, Panna, Kabak, Kákabiró, Kisbölömbika, Faszkgém stb. Az Aranymálkó Sárgarigó is, meg Sármálkó, majd Aranymál, a szaváról Szolgabiró. Aki ki akarja meríteni, úgy készüljön, hogy életét rááldozza és könyvet ír, mert nincs két magyar falu, a mely szakasztott egyformán nevezné minden madarát.

De a mi már azután ezímeres madár, az mind egynevű. A Holló mindenütt Holló, talán azért is, mert a magyarság nagy királyának, Mátyásnak ezímeres madara; így a Daru, a Hattyú, a Túzok, a nemes Kócsag, a Kerecsen is egynevű.

Hej de aztán a Banka! Mert pizsokban turkáló madár ő keme, hát mintha megszólná a sok-sok név, a melylyel a magyarság illeti. Halljuk csak:

Banka	Bugybóka	Dutka	Pokloneza
Bubos Banka	Babuk	Daduk	Jututu Banka
Büdös Banka	Babuka	Dudoga	Baták
Babuta	Babutyka	Dod	Szalakakóta
Babuba	Budoga	Büdös dod	Sáros Banka

Pedig ez a húszféle elnevezés a soknak csak a főle; az alja is sok, meg olyan is, hogy bizony minden egyes név előtt meg kellene követni az olvasót; hát még utána!

1 Fülemlé	Pintyőke	Csóka
Poszáta	25 Házi veréb	Szarka
Barátka	Mezei veréb	Mátyás
Vörösbegy	Meggyvágó	50 Mogyorószajkó
5 Csaláncsücs	Kenderike	Keeskefejő
Findza	Zsezse	Sarlós feeske
Nádirigó	30 Csíz	Marti feeske
Örvösrigó	Stiglinez	Gatyás feeske
Feketerigó	Süvöltő	55 Füstí feeske
10 Fenyőrigó	Keresztorrú	Légykapó
Borosrigó	Sármány	Őrgébics
Énekesrigó	35 Surgyé	Bábaszarka
Köröstyösrigó	Nádiveréb	Tövisszúró
Hajnalmadár	Pacsirta	60 Feketeharkály
15 Famászó	Pipiske	Höcsik
Csuszka	Barázdabillegető	Zöldküllő
Szénczinege	40 Sárgyóka	Tarkaharkály
Kékeczinege	Leánykamadár	Nyaktekeres
Bábaczinege	Seregély	65 Kakuk
20 Őzsupó	Aranymálinkó	Jégmadár
Függőczinege	Holló	Gyurgyalag
Királyka	45 Pádistavarjú	Banka
Ökörszem	Kálvinyistavarjú	Szalakóta

70	Keselyű		Hajasgém		Nyári lud
	Sas	100	Poczgém		Lilik
	Parlagsas		Bölobbika	130	Gyöngyvér
	Héjja		Bakcsó		Hattyú
	Karvaly		Gólya		Tökés rueza
75	Ülű		Feketególya		Kendermagos r.
	Kánya	105	Kanalgém		Czigányrueza
	Vérese		Túzok	135	Jegesrueza
	Sólyom		Reznek		Kanalarueza
	Kaba		Daru		Orsófarkú
80	Ráró		Haris		Telelő rueza
	Téli ölyv	110	Vizicsirke		Pergő rueza
	Egerészölyv		Vizityúk	140	Papruca
	Fülesbagoly		Száresa		Kerezerueza
	Réti bagoly		Batla		Fütyülő rueza
85	Macskabagoly		Juhászka		Gődény
	Kuvik	115	Czankó		Kárákatna
	Fogoly		Pajzsos czankó	145	Muszkabukó
	Fürj		Kölessneff		Kisbukó
	Fajd		Paprikasneff		Lósirály
90	Fáczány		Pólimadár		Dankasirály
	Császármadár	120	Bibicz		Halfarkas
	Vadgalamb		Gólyatós	150	Lócsér
	Örvösgalamb		Lotyó		Halászesér
	Gerlicze		Ugartyuk		Kormosesér
95	Lovaskócsag		Sárszalonka		Buvár
	Fattyúkócsag	125	Erdei szalonka		Bubosvöcsök
	Szürkegém		Székicsér	155	Öklömvöcsök
	Vörösgém		Vadlud		

Nagyon lehetséges, hogy hosszabb is lehetne ez a sor; de mikor most nem telik több!



A MADÁR MINT SZERSZÁM.

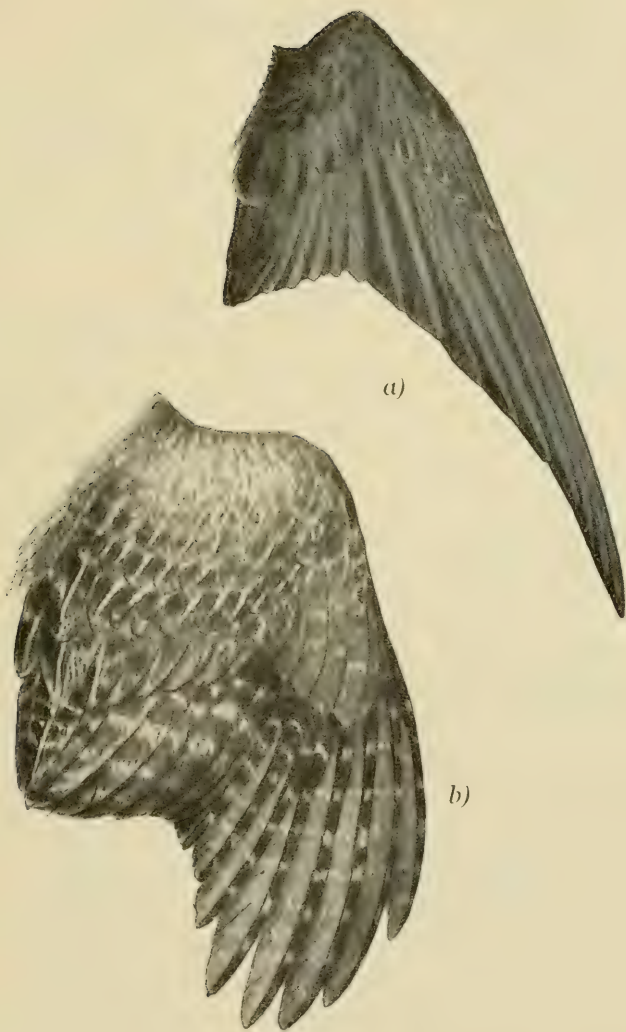
De most már nagy ideje, hogy a madárral mint élő lény-nyel alkotása szerint is közelebbről megismerkedjünk. Azt ugyan mindenki tudja, hogy a madár testét toll meg hely borítja és hogy az, a mi az emlős állatnál az előláb, az a madárnál a szárny, mely, nagy irigységünkre, arra szolgál, hogy a madár röpködhessen.

Igen ám, de a hányféle a madár, annyiféle a röpködés, mert más-más a szárny alkotása.

A fecske szárnya — VI. kép *a)* — meg a kerecsen só-lyomé hegyes és e madarak csak úgy nyílnak a levegőben; ezek *röpködve fogják el a prédát, a melylyel táplálkoznak, másképp meg sem élhetnének.*

A fogoly szárnya — VI. kép — *b)* ellenben el van kerekítve, kemény, nem hasítja a levegőt, csak sebesen verdesve bírja keléskor a madarat, éppen azért burrog; és ha nagy a fogoly-esapat, bizony dörög is. A fogolynak nem is arra való a szárnya, hogy röpködéssel fogdossa a prédáját, hanem csupán arra, hogy helyről helyre költözve, egyébként gyalog szedje táplálékát.

Mit tanulunk ebből? Azt, hogy annak a sokféle szárnynak megfelelő a sokféle röpködés és hogy a szárnyaknak ez a sok-félesége is reáshorítja a madarat bizonyos feladatnak a teljesítésére. Olyan ez, mint a hadsereg, mely csak akkor tökéletes, ha gyalogsága, lovassága, tüzérsége és a többije van.



VI. a) A FECSKE- b) A FOGOLY SZÁRNYA.

Ezek is más-másképpen mozognak; de azért egyenként és összesen szükségesek, egymást nem pótolhatják.

No, de a szárny még csak hagyján! Rá kell nézni arra a VII-dik képre, a mely a fejeket és kivált a esőröket ábrázolja. Akár csak a körorvos úr szerszámtáskáját nyitnók ki. Nézzük csak össze a tábla számait a fejekkel és a esőrökkel.

1. Az erdei szalonka; esőre olyan, mint az esztergályos kanalas fúrója, hozzá hegyén érező, mint az ember ujjá. Ez az eleven fúró benyomúl az erdő puha földjébe, hegye kitapogatja és elesípi a gilisztát és egyebet.

2. A muszkaúvár esőre kampós is, széle szerint fűrész is; mindez arra való, hogy a legsíkosabb halat is biztosan elfoghassa.

3. A meggyvágó esőre hatalmas kúp és arra való, hogy a legkeményebb cseresznye- vagy meggymagot is könnyű szerivel ropogtassa.

4. A kedves barázdabillegető esőre árforma; a természet tisztára szűnyogszedésre alkotta.

5. A nagy szürkegém esőrének káva-élei akár a kés, oly vágók; — bezzeg jaj is még a síkos czompóhalnak is, ha az élek közé kerül.

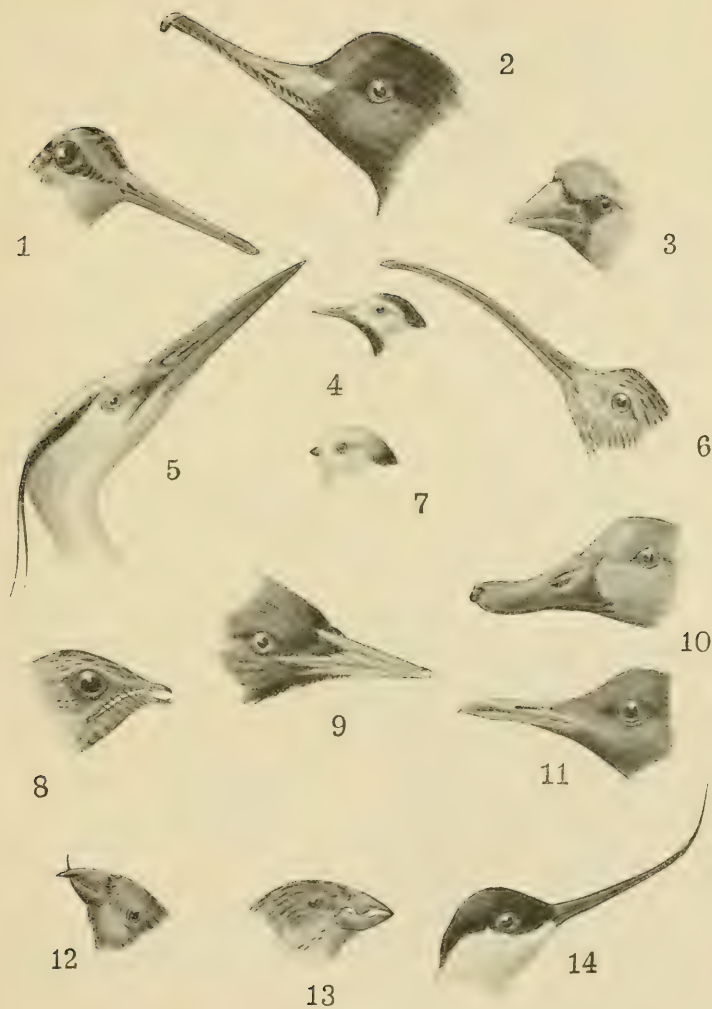
6. A póli, vagy teős-teős madár esőre lefelé görbül, behatol az iszapba, hogy mélyről is szedje eleven féreg-cledelét.

7. Az őszapó-czinege esőröcskéje ezekhez képest csak egy petty; de így jó, mert csak ilyenrel szedheti ki a legfinomabb ágaeskák hónaljában megbúvó apró bogárságot.

8. A keeskefejő esőre pieziny, de annál öblösebb a szája; ha kitátja, mint valami kamzsaháló, úgy tátong és igaz, hogy evvel foghatja csupán az éjjel járó-röpülő bogárságot.

9. A harkály esőre meg olyan, mint az ács esapoló fejszéje, mert csak vágással juthat el a korhadó fában rejlő kukaczhoz, a fa nyüvéhez.

10. A rueza esőre ismét lapos, szélein reszelős, egészen



VII. A MADARAK CSŐRE.

1. Erdei szalonka. 2. Muszka buvár. 3. Meggyvágó. 4. Barázdabillegető. 5. Gém. 6. Póli-madár. 7. Ősapó. 8. Kecskefejő. 9. Harkály. 10. Vadruca. 11. Sirály. 12. Kereszt-orrú. 13. Surgyó. 14. Gulipán.

arra van alkotva, hogy eledelét a vizek zavarosából kiszűrögesse.

11. A dankasirály orra kitűnően arra van alkotva, hogy a vizek színéről szedegesse a felvetődő vizibogárságot; de a hol tömegesen fészkel, eljár nagy buzgalommal az eke nyomán is; ekkor nagy áldás.

12. A keresztesőrű madár esőre igazi szerszám, mert a fenyőtoboz pikkelyei közül csak ilyen esőrrel lehet a lapos magot kimorzsolni.

13. Aurgyé-sármány esőre is igazi szerszám és arra való, hogy a kemény magvakat mint valami sutú felhasogassa.

14. A gulipán esőre éppen fordítottja a póli — 6 — esőre-formájának; a póli «hozzád», a gulipán «tőled» szántogatja ki a prédáját.

Ebből is láthatjuk, hogy a madár szervezete már esőre formája szerint is a különböző táplálékhoz, természetéhez és tartózkodásához van szabva, éppen mint szárnya szerint is.

A most mondott törvény a lábak alkotásában is nagyon szembeszökő módon nyilatkozik meg. Lássuk csak a VIII. képen.

1. A mezei paesirta lába sarkantyús, csak tipegésre alkalmas.

2. A fécán lába szakasztott olyan, minl a tyúké; győzi a járást, a futást is.

3. A sas lába hatalmas, hegyes karmaival tiszta ragadozó szerszám.

4. A karvalyé szemöleseivel fojtogató is.

5. A bagoly lába ugyanesak ragadozó.

6. A lábatlan feeske lába már csak falon való megkapaszkodásra alkalmas.

7. A száresa lábának ujjai karéjosak, úszásra még nem tökéletesek, de a víz lábolására, bukásra jók.

8. A búbosvöesök lába oldalt lefelé vágó, azért bukásra kiválóan alkalmas.



VIII. A MADARAK LÁBA.

1. Pacsirta. 2. Fácán. 3. Sas. 4. Karvaly. 5. Bagoly. 6. Lábatlan fecske. 7. Szárcsa. 8. Búbosvöcsök. 9. Tűzok. 10. Kárakatna. 11. Vadruca. 12. Gulipán.

9. A tűzok lába erős, csak három ujjú és talpas; futásra igen⁷ kitünő.

10. A kárákatna lábának mind a négy ujját úszóhártya köti össze; kitünő bukó és víz alatt úszó. Felkap a fára is.

11. A vadruca lábának csak három ujját köti össze az úszóhártya, ezért a vizek színén való úszáshoz kitünő evedzőláb.

12. A gulipán hosszú lábán az ujjakat csak tökéletlen úszóhártya köti össze; ez a láb gázolásra igen jó; de szűk-ségben evedzőnek is szolgál.

A szárny, a csőr és a láb sokfélesége és ezélszerűsége arra oktat, hogy egy határnak a vadmadara is bizony csak községet alkot; mert hiszen az emberalkotta község sem volna tökéletes, ha csak egyféle hivatású ember lakná; kell bizony abba is sokféle mesterember, sokféle szerszámmal, hogy a sokféle szükséges munkát elvégezze, akáresak a sok-féle madár a határ szabad természetében.



A MADÁR TERMETE ÉS RÉSZEI.

Noha a gólya és az ökörszem között nagyságra és a tagok, meg a részek arányaira nézve akkorra különbség van, hogy akár azt hihetné valaki, hogy sehogysen egyeztethetők, az egyezés mégis könnyen lehetséges, mert a test borítéka mindkettőnél a toll, a testrészek ugyanazok, csak hogy mérték szerint nagyon különbözők. Vegyük magyarázatunkhoz akár melyik rigónak a rajzát és kikapjuk minden madárra nézve a szükséges elnevezéseket, a melyeket a madárfajok leírása végett ismernünk kell.

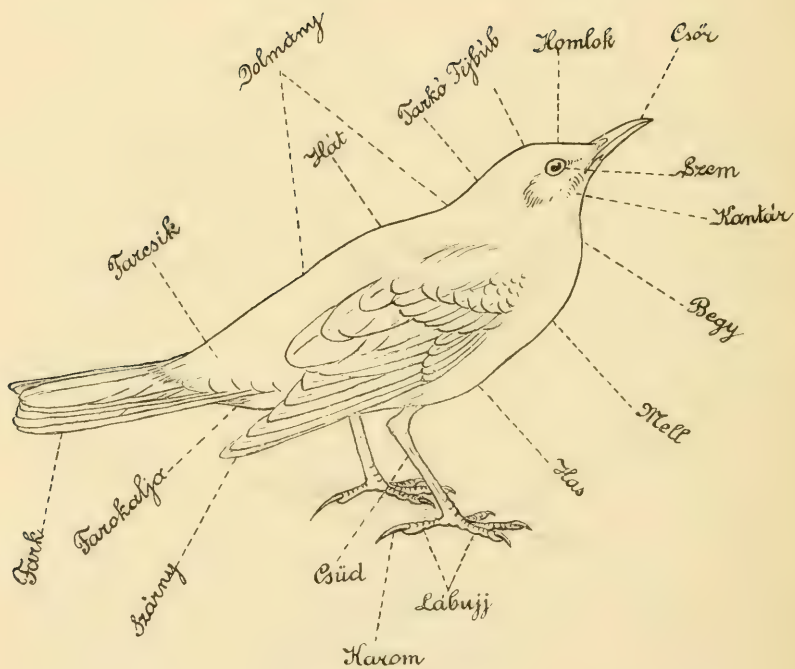
Kezdjük tehát a rigó fejen, a csőrön átmenve a hátra, a farkra, aztán alúlról ismét fel a fej legkiállóbb részéig, a csőrreig.

Van tehát a madárnak *csőre*, ennek felső és alsó *kávája*: van *homloka*, *fejébúbja*, *tarkója*, *háta*, *dolmánya*, *farcikja*, *farka*, *farokajja*, *szárnya*, a lábnak *csüdje*, *karma*, *lábúja*, *hasa*, *melle*, *begyje*, *kantárja*, *szeme*. A rajz világosan mutatja, hogy melyik részre tartozik a szó. Azt nem is kellett külön kimutatni, hogy a szárnynak van *fedő*- és van *evédző* tolla, a farknak pedig kormánytolla.

Mindent le nem írhatunk, mert nagyon megvastagodnék a könyv és bekövetkeznék az, a mitől a nép böles mondása óvogat, hogy t. i.:

A ki sokat markol, keveset szorít.

No de a mi fontos, az meglesz.



IX. A MADÁR TESTRÉSZEI.

A MADARAK LEIRÁSA.

HASZNOS.



1. A BARÁTKESELYÜ.

1. A BARÁT-KESELYŰ.

Egyéb neve: barna keselyű, csuklyás keselyű.

(*Vultur monachus.*)

Leírás. Pulykakakasnál is hatalmasabb testű barna madár; nyaka tövén tollesuklya, feje kopasz kevés pehelylyel, kékes bőrrel, ezekkel emlékeztet a csuklyás barátira és innen a neve; csőre kaczoralakú, hatalmas, dögbőr szakgatásra termett; csüdje meztelen, kékes, karma erős, de nem éles, inkább megállásra alkalmas; szárnyával két méternél is többet karol. Rendesen csak egy fehérret tojik; husángokból rakott fészke fák koronájában áll és megbirja az embert; fiát fehér pehely borítja.

Élete módja. Leginkább döggel élő madár, mely csak szűkségből veti magát eleven prédára. A mikor a magyarság a dögöt éppen csak a telek vagy a falu végébe bányta, pusztán, legelőn pedig ott hagyta, a hol kiadta a páráját: a keselyűk minden faja hamar ott termett és varjúval, hollóval egyesülve, rövid időn végzett a bőrrel, hússal, belekkel, sőt a letördelhető esonttal is. Evvel nagy jót tett a közegészségnek.

A keselyűk reggelenként hálólhelyeikről, havasok ormáról, kerengve a felhőkig emelkednek a tájak fölé, hogy a dögöt észrevegyék; hétszámra birják a koplalást; de prédára akadva úgy teleszedik a begyüket, hogy nem is birnak szárnyrakapni.

Hajdanában keselyűk követték a hódító népek seregeit, így hadverő őseinkét is, mert nyomukon hullott a keselyűk eledele. Evvel kapcsolatos a magyarságnak a Turulról szóló regéje is, a mely madár a hadak útját mutatta volna.

Arany János «Kevháza» című költeményében így zeng a keselyűről és társairól:

Azér' víjjog a keselyű,
Azér' szállong turul s ölyű:
Mert holnap ilyenkor halott
Százezrrivel fog veszni ott.

A mióta az elhullott jószág temetését törvény rendeli, a keselyű minden faja nagyon megfogyott Magyarországon.



KÁROS.



2. A SZIRTI SAS.

2. A SZIRTI SAS.

Egyéb neve: kőszáli sas, arany sas, aranyfejű sas.
(*Aquila chrysaëtus*.)

Leírás. Lúd nagyságú, de hatalmas szárnyú, széles farkú, azért testesebbnek látszó, nemes madár. Színe barna, feje, tarkója rozsdaszínű — ezért arany sas — farkatöve fehér, vége széles, sötét szegővel. Lábszára gatyás, csüdje végig tollas; lába sárga, karma nagy és éles; csőrének felső kávája kaczoralakú, tövén sárga hártyával borítva; szeme barna, mérsz tekintetű. Fészkrét rendszeren sziklákra rakja; kettőt, ritkán hármat tojik, a tojás színe fehér alapon tarkás; egy tojás többnyire záp; fiait fehér pehely borítja.

Élete módja. Költés idején fészke táján tartózkodik és nem természetét követve, eleven prédára csap, melyet hatalmas karmaival ragad meg. Zerge-, őz-, kecskegidó, bárány, havasi nyúl a rendes prédája. Őszrekelve messze vidékeken kalandoz, le az Alföld síkságáig, hol nagy pusztítást végez nyúlban, ürgeben, egyáltalában futó vadban. Dögre csak a végső szükség viszi. Verőfényes napokon kerengve és vijjogva oly magasra száll, hogy az ember szeme elől eltűnik. Szeme a Nap fényét tűri.

A sas a nemesség és bátorság jelező képe; igazi ezímeres madár.

Petőfi Sándor a sasban a hazához való hűséget tisztelte és erről mondja «Az elhagyott zászló» című versében.

Há a feeskék ledérek
'S éghajlatot cserélnek,
Mi sasok nem cserélünk.

Mert a feeske télire elvonúl, a sas helyt marad! A nép bölcsesége ezekben a példabeszédekben szólal meg:

Sok sas, sok dög.
Sasnak sas a fia.
Sas legyet nem fogdos.

Hazánkban a szirti sas még nem éppen ritka; de nem is valami gyakori; bajosan is írtható, mert igen óvatos.



KÁROS.



3. A KÁNYA.



3. A KÁNYA.

Egyéb neve: vörös kánya, fecskefarkú kánya, villásfarkú kánya, kurhejjá, hejő, tikhordó kánya, saskánya.

(*Milvus milvus Cuv.*).

Leírás. Nagyobb a hollónál, hosszabb szárnyával és farkkal: felszíne rozsdavörös sötét szárfoltokkal és szegésekkel; farka nagyon villás. A tojó kevésbbé színes, a fiak még kevésbbé azok. Lába gatyás, csüdje meztelen, karma elég erős, hegyes; esőrének felső kávája kertészkes alakú. Szemesillaga ezüstfehér; esőre tövén sárga viaszhártya. Merész tekintetű, szép röpkésű ragadozó madár, mely leginkább a síkság erdeinek legmagasabb fáira rakja fészket; fészkelja 2–3 ritkán 4 tojás, zöldes fehér földön agyagos foltokkal, írásokkal és pontokkal tarkálva.

Élete módja. Röpkése igen szépen kerengve-lebegő és néha nagy magasságba is viszen; de prédáját a földről szedi és ekkor közel a föld színéhez úszva-röpkül, hogy prédáját közletről érhesse. Felszedi az egeret, a gyikot, a kigyót, a még tehetetlen madárporontyot; de különösen ráveti magát a még pelyhes esírkére, libára, kaesára, szóval a baromfira. Ezért különösen káros. Ezt csak az enyhíti meg, hogy igen gyáva, annyira, hogy a jó kotló még el is veri; de aztán kotló legyen ám; mert a példabeszéd még is csak azt mondja:

Még a tyúk is le lapúl, mikor kányát lát.

Mikor pedig a gyerek rakonezátlankodik, bizony kiszalad még a legjobb anya szájából is a szó:

Vigyen el a kánya!

A libalegelő szegény mezitlábosainak tavasszal, a mikor a zsenge gypet a pelyhes majorságnak nagy sokasága szinte elborítja, nagy réme a kánya és a mikor meglegbben a tájon, a libaőrző gyerekek bizony neki szaladnak kiáltással, kendőlobogtatással, dobálással ugyanesak riasztják a gonosz madarat, legtöbbször sikerrel; de néha bizony nem és akkor odahaza bizony elkövetkezik a hadd el hadd. — A kánya sehol sem gyakori; de nálunk még jócskán van. Télire tőlünk melegebb tájra vonúl, József-nap körül ismét itt terem.



HASZNOS.



4. AZ ÖLYV.

4. AZ ÖLYV.

Egyéb neve: egerésző, egerésző ölyv.

(Buteo buteo L.)

Leírás. Szín és tarkítás szerint nagyon sokféle változatosságot mutat. Hollónál nagyobb, zömökebb ragadozó madár. Legállandóbb jegye az, hogy a csőr tövének viaszhárttyája és a meztelen lábesüdjé sárga, orrallyuka körtealakú, a szem esilaga szürke vagy barna; az evédző és kormánytollak szára fehér; a farkvége elvágott, a fark pedig tizenhét sötét rovott szalagot mutat. Néha inkább fehéret, néha barnát, néha feketést mutató madár. Csőre felső kávája ívesen hajló, élén kissé kiszélelt. Fészkét a legmagasabb bükk- vagy tölgyfákra rakja, fészekalja 3 — 4 tojás; ritkán fehér, legtöbbször világos alapon agyagos foltozattal és szeplőzéssel.

Élete módja. A hegységet és a síkot egyformán kedveli, télszakára tőlünk délibb vidékre vonúl; de enyhe teleken megmarad. Röptelése szép, úszó; kerengve pedig «kiő-kiő-» vijjogást hallatva, nagyon magasra röptel: kerengése igen szép és esavarosan viszen fölfelé. Lengén röptelve folszedi a békát, gyíkot, szükségben még a mérges kígyót is; de hősök, vakondok, patkány, kis nyúl mellett főfő tápláléka mégis csak az eger; a mely esemegéből egyszeri jólakásra kell 20 — 30 darab is. Ezt az ő főeledelét lesve szerzi, leginkább úgy, hogy petrenczére, boglyára, karóra, száraz fára felkap és mozdulatlanul ülve, éppen csak a fejét forgatva, kivárja az egeret. Ekkor szárnyat bontva leesap és folszedi prédáját. Egerjárásos években a megtámadott tájra az ölyvek felgyülekeznek és ugyanesak lakmároznak. A hálólhelyek fái alatt ilyenkor százával hever a kiökredezett egérszőr-gomolyag.

Ekkor jól tenné a gazda, hogy egeres tagjára ülfákat állítana, hogy az ölyv letelepedhessen és lesbe állhasson. Embermagasságú, karvastagságú husáng, feljül keresztfával elégséges erre a célra. Így az ölyv a gazdának hasznos.

Igaz, ha fáczányosba veszi be magát, vagy oda, a hol a fogoly, a nyúl védve van, nagy kárt okoz.

Nálunk még bőven van.



KÁROS.



5. A KARVALY.

5. A KARVALY.

Egyéb neve: kis karvaly, verbésző karvaly, verebésző, karoly, karuj madár.

(*Accipiter nisus L.*)

Leírás. A hím gerle-, a tojó sokszor galamb nagyságú is; de hosszú farkú; lábesűde karesű, hosszú és meztelen; karmai tűhegyesek; az ujjak talprészén kiálló fojtószemölcsök; esőrének felső kávája hirtelen hajlású, tövén a viaszbőr zöldes-sárga. Szemesillaga aranysárga. Színe felül kékesszürke, alul hasfelén egészben világos alapon harántúl csíkos. A hosszú farkon öt sötét, szalagszerű, rövott sávoly. A karvaly legszívesebben fenyvesekben fészkel a sűrűben, 4–5 méter magasban; de fészket is foglal a varjaktól. A fészkalja négy-öt, ritkán hat, nagynéha hét tojásból áll, a tojás meszesfehér, vagy zöldes, agyagos szeplővel.

Élete módja. Noha egészben véve kis madár, igen nagy rabló és ez villogó sárga szeméből azonnal kitetszik. A veréb nagyságú apró madaraknak valóságos réme, mely prédáját a magashból «lökve» és röptében fogja el. Mint igazi rabló, barázda hosszában, sövény vagy erdőszélen, kazal tövében röpülve, lopakodva kémleli ki prédáját, leginkább a seregbenjáró madarat, s a mikor kikémlelte, oldalt vágódik, kerengve magasra száll és a mint a sereg szárnyra kap, ereszkedik; kellő magasságba érve, szárnyát testhez kapja és mint valami ólomdarab lezuhan a kiszemelt menekülő áldozatra, melyet azon röptében karmával nyakon ragad és megfojt. Ezután lassabban röpülve bokortövébe vagy hanesikra viszi és begyre szedi. Éven át kitart nálunk; nem ritka, de nem is gyakori.

Szín és alak szerint szakasztottan mássa a holló nagyságú, de hosszú farkú *héja*, vagy hejjő, tikölőkánya, kara vagy galambász, mely tyúkra, galambra, fogolyra nagy veszedelem. Ez a régiség *karmadara* vagyis a karon hordott vadászó karvalya, melyet belső Ázsia népei, teszem a kirgizek, manapság is nagy kedvvel szárnyasok vadászatára használnak. Ifjan kiszedve hamar szelidül. A hová beveszi magát, rettetesen pusztúl, nevezetesen a tyúkok között.



KÁROS.



6. A KABA.

6. A KABA.

Egyéb neve: herjóka, fekete vércse, bajuszos vércse.

(*Falco subbuteo L.*)

Leírás. Gyenge galamb nagyságú, de nyulánkabb madár; a szárny hegye a fark végét éri, vagy azon túl is jár; kantárja erős, így széles bajuszt alkot; lábai, csőre tövén a viaszhártya sárgák; szeme sötétbarna, nagyon merész tekintetű; csőre tövén sárgás, hirtelen hajlású kampója fekete, felső kávája fogszerűen kivágva; háta palaszínű, melle, hasa világos földön sötétén hosszában foltos. Kisebb erdőkben magas fák tetejére rakja fészket, a fészkalja három-négy tojás, a tojások halavány rozsdasárga alapon sűrűn rozsdabarnák, szeplőzve iratosak.

Élete módja. Legsebesebb röptű merész sólymunk, mely elfogja még a feeskét is és a hol megjelenik, nagy riadalom támad az apró madarak között. A feeskék vészkiáltással nyílnak az eresz alá; a paesírták és az ezekhez fogható kis madarak meglapulnak; meglapul azonban a fűrj és a fogoly is. A mi kis madár röptében van, az inaszakadtig fölfelé igyekszik, hogy a kaba ne kerülhessen felibe, mert akkor veszve van. A kaba mind azon mesterkedik, hogy röpülve menekülő áldozata felibe kerekedhessék és ha ez sikerül, irtóztatóan sebes zuhanással lecsap rája. De rá megy a kaba szöcskékre, éjjeli pillangókra alkonyatkor sőt utjabban azt is megvigyázták, hogy elkapja még a méhet is. Csak dögre nem száll sohasem. A régiségben a kabát kis madarak vadászására is használták a sólymászok. Noha a kaba igazi sólyom és így rokona őseink kedves vadászó sólymának, a kerecsennek, a nép éppen úgy, mint a tudomány valami ölyvszerűt is érez a megjelenésében és innen a példabeszéd:

Elfajzott mint a Kaba, sólyom nemzetéből.

Korunkban nagyon megszerette a vasutat. Versenyt röpül a vonattal, hogy a felriadó kis madarakat elkaphassa.

Hazánkban még nem ritka.



HASZNOS.



7. A VÉRCSE.

7. A VÉRCSE.

Egyéb neve: vörös vércse, szélverő, széltapogató, nyerítő.

(*Cerchneis timunculus L.*)

Leírás. Akkora, mint az előbbi, de karesúbb, hosszabb farkú, farka messze kiáll a szárnya hegyén túl, mely szép szürke, végén széles, sötét keresztszalaggal, legvége fehér; háta agyagvörös sötét foltozattal, hasafele világos, sötét szár-foltokkal; esőre hirtelen lekonyuló kampóval, tompa foggal, tövén a viaszhártya mint a láb is sárga. A tojó farka, sok keresztesíkkal, a vége mint a hímé. Fészkelésre legjobban szereti a romokat, a tornyokat, sziklákat, a Balaton körül és Dunamentén a földes szakadékokat, és csak ritkán fákat, a fészkalja négy-öt, ritkán hatnál több tojás, mely világos alapon sűrű foltozattal és szeplőzéssel bír.

Élete módja. Egyesén röpködő ragadozó madár, mely azonban képtelen kis madarat röptében elfogni. De nagy mestere a függögetésnek, a mely abban áll, hogy falusi torony magasságban egyszerre csak egy helyen marad az által, hogy a farkát kiterjeszti, lefelé tartja, a nyitott szárnyával pedig sebesen verdes. Így függöget kaszálók, szántóföldek, ugarok felett és barna, éleslátású szemével kilesi a magashból különösen a lyukából kijáró egeret, ürgét; de néha a madárhiút is kilesi és kiszedi a fészekből; viszi a tüeszköt, szöesket, kabóczát, a gyikot is; de az egér mégis főeledele s azért hasznos. Ha függögetve kileste prédáját, testhez rántja szárnyát és zuhan, de a föld színe fölött kiterjeszti a szárnyát, nehogy összetörje magát; a prédát a földről felkapja. Az apróbb rovarokat röpködés közben kieszi karmai közül, a nagyobb prédát csendes helyre viszi. Egészben lármás madár, mely gyakran hallatja nyerítésre emlékeztető hangját. Keményebb teleken elvonul. A magyar nép dala ezt zengi róla:

Hússal él az, mint a vércse.

Hogy a fogát meg ne sértse.

Magyar földön a leggyakoribb ragadozó, mely nem riadoz a várostól sem.



KÁROS.



8. A RÉTI HÉJA.

8. A RÉTI HÉJA.

Egyéb neve: barna réti héja, nádi ölyv, nádi sas, tavi kánya.

(*Circus aeruginosus* L.)

Leírás. Kisebb, különösen karesúbb az ölyvnél, hosszú farkkal, magas vékony, meztelen esüddel, de éles körmökkel; feje a bagolyé felé húz, mert a fátyol már észrevehető, a szem pedig nem egészen oldalt, hanem előre is pillant. Színe barna, néha nagyon sötét, de a fej világos, a hínél fehéres, a tojónál inkább agyagsárgás. Mint a nádas madara, nádtorzsákra vagy zsombékokra helyezi fészkrét, melynek alja öt-hat ritkán hat zöldes fehér tojás.

Élete módja. A legóvatosabb és legravaszabb ragadozó madarak egyike, mely nagyságánál fogva rögtön szemet szúr, folyton látható; de vadász legyen ám, a ki puskavégre kapja. Még leginkább akkor kerül meg, mikor a magas fűben a nádas szelében valami prédán lakmároz, megfélekedzik az óvatosságról és későn kap szárnyra. Napestig szakadatlanul lebeg, úszik, kereng a tavak nádas szélei fölött. Itt-ott hirtelen kanyarodással lecsap a nádba, esuhébe vagy gyékényesbe és ekkor biztosan prédát talált. Nines is a rétségnek, moesárnak, semlyéknek, laposnak semminémű apróbb élő lényre, a mit a réti kánya meg nem kaparítana; de legkülönösebben gyilkosa, irtója a rétség nádba vagy laposba fészkelő kedves és hasznos madarainak. Nem is várja, hogy a fiak kikeljenek, mert ráveti magát a fészekre, feltöri és nagy ügyességgel kiűszsza a tojásokat. A tojást e végből mindég a szárazra viszi.

A rétség madárvilága ezt a fészekrablót nagyon jól ismeri és úgy a mint szárnya lebben, felriad a bibicz, a sirály, a szerkő és nagy rivalgással ugyanesak tépászszaak, verik a hogyan bírják. Kotolás idején majdnem kizárólag tojásrablásból él. Később a viziesirkék, a vizityúkok és a fiaszáresák szolgáltatják a telhetetlen szárnyas rabló prédáját. Télire elvonul, de kora tavasszal visszatér.

Nádasaink fölött még nagy számmal látható, tehát nem ritka.



HASZNOS.



9. A GYÖNGYBAGOLY.

9. A GYÖNGYBAGOLY.

Egyéb neve: gyöngyös bagoly, lángbagoly.

(*Strix flammea* L.)

Leírás. Igen tollas voltánál fogva majdnem varjúnagyságot mutat; szeme sötét, majdnem fekete, előre pillantó. Feje nagy, a fátyol igen fejlett, nyugalomban szív alakú ábrázatot alkotva, fehéres, szélein rozsdás; a csőr gyengén kampós, sárgás; a láb esőde vékonyan tollas, az ujjak majdnem kopaszok; a középső ujj karma belső szélén fűrész. A test tollazata selymes, puha és a szép, hamuszínű háton sok fehér és sötét gyöngyözéssel; a hasfél halavány, rozsdás lehellettel, néha igen világos, apró fehér és sötét gyöngyözéssel. Rendes fészket nem épít, hanem várromok falán, tornyok belső párkányzatán, granáriumok fal törmelékén, szemeljén tojja le fészkekalját, mely öt néha hét hosszúkas, fehér tojásból áll.

Élete módja. A gyöngybagoly az ember környezetét keresi föl és legszívesebben épületek padlásait, a hiúkat, a granáriumok belső fedélgerendázatait lakja, hol a félhomály uralodik, mely az éjjeli madárnak napközben is kedvez. Nyugalomban mindenféte furesa állásokba helyezkedik és a fátyol mozgatásával mintha fintorítaná az arcát. A házban egyike a leghasznosabb madaraknak, mely senkinek sem vét s a mellett a legkitünőbb és legszorgalmasabb egérfogó, mert többet öl, mint a mennyit egyszerre elkölt. Igaz, hogy reámegy a denevérré, mely mint rowarevő hasznos, és ha hozzáfér, elviszi a madárporontyot is; de ez kivételes és semmiben sem csökkenti a gyöngybagoly nagy hasznosságát. Mindég eleven, tehát ártó prédával él és csak a legnagyobb szükségben fanyalodik a dögre. Kiáltása éjjel hallható, kellemetlen, rekedtes *rüüü* szólam, majd hortyogó és kaffogó hangok hallatszanak, a mi együttvéve nagyon arra való, hogy tudatlan emberek babonásságát felkeltse, melynek rendes következése az, hogy ez a hasznos bagolymadár a csűr kapujára kiszégeztetik, a szegező ember nagy kárára és bizony gyalázatára is.

Nálunk nem ritka, de nem is sok.



HASZNOS.



10. A KUVIK.

10. A KUVIK.

Egyéb neve: csuvik, halálmadár, halálbagoly.

(*Glaucidium noctuum* Retz.)

Leírás. Teste szerint gerle nagyságú, de nagyfejű és gazdag tollazatánál fogva nagyobbnak látszó, kurta bagoly; szemecillaga és esőre sárga, lába esüde szőrszerűen tollas, ujjai majdnem meztelenek; kurta farka alig látszik ki a szárnyak hegye alól; hátafele szürkésbarna, fehér esőppekkel foltozva; hasafele fehéres, hosszúkás barna csíkokkal. Fészket tartózkodási helyén odvakba, szarufák mögé, néha hidak alá is rejtegeti; a fészkalja négy-öt fehér, majdnem golyóalakú tojás; a fiak fehér pehelylyel vannak borítva.

Élete módja. A kuvik is szeret az emberrel tartani, szívesen választja tanyájául a házak, rakodótárak, tornyok fedele alját; de beveszi magát odvas fákba, omladékok lyukaiba is. Kitünő egerész, de nem veti meg a nagyobb, így a svábbogarat sem és odamarkol a verébivadékba vagy más madárba is. Innen van az, hogy ha éjjeli vadászatán elkésik és meglepi a hajnal, a mikor a nappali madárvilág éppen ébredez, ugyanesak körülveszi az apró madarak sokasága! Ökörszem, királyka, barázdabillegető, a czinegék hada, poszáták és mások körülveszik, tépászni ugyan nem igen merik, mert félnek a karmától; de kihogy csiripel, csipog, egyszóval hangot ad, mintha leszólnák és gúnyolnák az éjjeli tolvajmadarat. Ezt ügyesen felhasználják a madarászok, kik lombkunyhóra kiültetik és a felgyülekező madárságot lépre, esiptetőbe fogdossák.

Nevét a kiáltásától vette, mely leginkább «kúvik-kúvik» és ha háztájon tartózkodik, estefelé sűrűn kiáltja a ház üstökéről, a károgoról vagy papról. Innen ered a babona, hogy a kuvik megjelenése és kiáltása halált jelent — a halált jósló emberre is úgy szólnak rá: «ne kuvikoljon már kend!»

Nem sok van és mint kitünő eger- és verébpusztító érdemes a védelemre.



HASZNOS.



11. A RÉTI BAGOLY.

11. A RÉTI BAGOLY.

Egyéb neve: réti málonfekvő, nádi szarvasbagoly, nádi fülesbagoly, mocsárbagoly, mezei bagoly.

(*Asio accipitrinus* Pall.)

Leírás. Nagyság szerint majdnem megüti a varjúét, toll-füle kicsiny, szeme kénsárga, a fátyol széle szélesen feketén szegett, a hasfélen a sötét hosszfoltok nem esípkések, hanem egyszerűek; a szárnyak hegye túljár a farkon. A esőr, a szem környéke fekete, az álla fehér, a hátfél rozsdasárga és fehéres sötétén iromba; a hasfél világos rozsdasárga sötét hossz-foltokkal; a fark középső tollai élesen körülírott rozsdás szemfoltokkal. Fészket leginkább a kaszálók és rétségek magas fűvébe, tószélek buja növényzetébe, legritkábban fára rakja; a négy-hat fehér, majdnem golyóalakú tojásból álló fészkekalja a nálunk fészkelő pároknál májusban található.

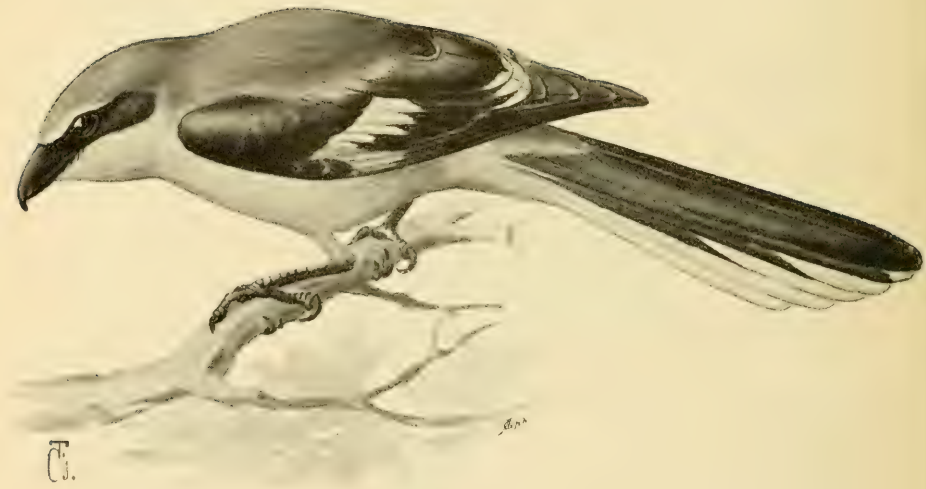
Élete módja. Igen jellemző neve a «málonfekvő», mely onnan ered, hogy ez a madár szeret a földön lelapúlva, tehát málon fekvé tartózkodni; leginkább kaszálók, tószélek és ingoványok buja fűvében, növényzetében tartózkodik; nappal is ébren szokott lenni. A rétibagoly a legkitünőbb egérpusztító egyike, rámegy nagyobb rovarokra is; de főeledele mégis csak az egér és ha az egér felszaporodva csapássá lesz, az ölyvekkel a rétibagoly is csudálatos módon, mert hirtelenül felgyülekezik. Ilyenkor az egérjárásos helyek körüli bozótokból úgyszólván lépten-nyomon kap szárnyra ez az igen hasznos bagoly és nesztelen, feszítve-úszó röpkülésével még külön is gyönyörködteti az embert. Nappal közelre várja be az embert és felkerekedve hamar leszáll, éppen ezért rendes prédája a sok mihaszna koczapuskásnak, a mezőgazdaság nagy kárára.

Rendes hazája ennek a bagolymadárnak a messze észak, honnan ősszel levonúl melegebb tájak felé, hogy tavaszkor az erdei szalonkával együtt felvonúljon északnak. Mindkét évszakban vendégünk, de néha meg is telepedik.

Nem ritka.



KÁROS.



12. AZ ŐRGÉBICS.

12. AZ ÖRGÉBICS.

Egyéb neve: bábaszarka, szürke gébics, nagy szarka-gébics, téli gébics, szarkabojtorján, szarkagábor, szarkagaborján, szarkakirály, nagy szarkagábor.

(*Lanius excubitor L.*)

Leírás. Rigó nagyságú. Hátafele világos hamuszürke, hasafele szennyes fehér, homloka fehéres; szemén keresztül a esőrtővétől indulva széles fekete szalag, mely a fül táját eléri. Csőre, lába, szárnya, farka fekete; de a szárnyon van egy fehér tükörfolt; a fark szélső tollai is fehérek. A tojó hasán elmosódó rovott esikok láthatók. Csőre a végén kampós, felső kávján elől kivágott. Fészkrét fákra rakja; a fészkalja öt-hat, ritkán hét zöldesfehér, szürkés-foltos tojás.

Élete módja. Aránylag kicsi volta daczára is merész, hozzá igazi őrmadár, ki fák száraz esüesára, ágára, karók hegyibe telepedve, körüljárhatja szemét és nem tűri, hogy más madár, ha tizszer akkora is, mint ő, kerületében báresak meg is pihenjen. Ölyvre, hollóra, varjúra, szarkára azonnal ráveti magát és azon van, hogy felibe kerekedve akár valami sólyom leesaphasson; rendesen el is veri a betolakodót, mert fáradhatatlanul intézi támadásait. Tápláléka minden, a mi él és a mit legyűrhet. Felveszi a nagy sáskát, az egeret, a melyet függögetve szokott kilesni, akár csak a vérese; hát ezekkel igaz, hogy használna; de ez a haszon semmi ahhoz a kárhoz képest, a melyet mint apró hasznos madarak fojtogatója és fészekrabló okoz. Felkajtatja a földön fészkelő kis énekesek fészkrét, bújja a bokrot, a fák koronáit és irgalmatlanul dézsmál. Módja az útonállóé is. A hol rúd körül rakják a széna-boglyát, ott a rúd esüese az örgébics lesőhelye. Veszteg marad, csak a szeme jár és mikor földön, ágon kileste áldozatát, reáesap. Télen is kitart nálunk.

Nem igen gyakori, de a hová egy beveszi magát, nagyot irt a hasznos madarak között.



HASZNOS.



13. A KIS ÖRGÉBICS.

13. A KIS ŐRGÉBICS.

Egyéb neve: fejes gébics, nyári gébics, szőri gébics

stb. stb.

(*Lanius minor* Gm.)

Leírás. Az előbbinél kisebb, de éppen olyan állású szép madár; kisebb testalkatán kívül az különbözteti meg leginkább, hogy homloka fekete és ez a feketeség összefolyik a szemén át vonuló széles fekete pásztával; melle szép fehér rózsaszínnel befuttatva, fekete szárnyán pedig a fehér folt vagy tükrös kiesény. Egyebekben megfelel az őrgébicsnek. Fészket nálunk az utakat szegélyező jegenyefákra, de akácokra is szereti rakni s az építőanyagba illatos növényeket fonogat be. A fészkekalja öt-hét haloványzöldes, a hasabb végen koszorúsan álló szeplővel tarkázott tojás.

Élete módja. Egészben hasonlít az őrgébicséhez, avval a különbséggel azonban, hogy nem fészekrabló, hanem inkább rovarirtó és azért egészben hasznos. Ez a gébics is őrmadár. Sokszor meglehetősen magasán üldögél, járhatja a szemét a földön; egyszerre csak lecsap, keres, elkapja prédáját és újból odaszáll a honnan lecsapott. Ha sűrű növényynyel borított helyek fölött őrködik, leszáll és ember-kötés magasságban addig függöget, a míg a prédát megpillanthatja és elkaphatja. Ha esalódott, a függögetésből átmegy a röptésbe és felszáll őrhelyére. Utmentén közel várja be a kocsit, aztán szárnyra kap és sokszor nagy darabon előzgeti, míg végre bizonyos ponton a mező felé kikanyarodik és sajátságosan hullámos röptéssel oda száll vissza, a hol az előzgetést megkezdette.

A kis őrgébics vándormadár, mely őszre kelve eltűnik, melegebb tájra költözik és csak akkor tér vissza hozzánk fészkelő helyeire, a mikor már kitavaszkodott. Hangja «*kije*», természete czivakodó; de a madár ékesíti a tájat, az bizonyos.

A gébicsok között Magyarország melegebb részeiben talán a leggyakoribb.



KÁROS.



14. A TÖVISSZÚRÓ GÉBICS

14. A TÖVISSZÚRÓ GÉBICS.

Egyéb neve: vasfejű, vasfejű gábor, vasfejű gaborján, vasgaborján, nagyfejű gábor, törökveréb, csetletegető, koszorús gébics.

Leírás. Csak paesirta nagyságú, de egész formája és színezete, még inkább élete szerint igazi gébics. Fejébúbja, tarkója szép szürke, dolmánya vörösbarna: összetett szárnyán semmi tükkörfolt sem látszik. Hasafele rózsaszínű, begye fehér; a szemén át a fül felé széles, fekete pászta. A fark középső tollai rozsdabarnák, a szélsők tövükön fehérek. A tojóka melle halavány, hullámos rovott csíkokkal. Orra kampóska, a felső káva fogszerű kimetszéssel. Fészke leginkább bokrokban áll, fészkalja öt-hét tojás, világos földön finom, sötétes foltozattal, mely hol a tompább, hol a hegyesebb végen koszorúformára is tömörül.

Élete módja. A töviszúró gébics leginkább az erdőszélek, és utmenti bokrosokat, ezek között kivált a galagonyásokat és kökényeseket szereti; de beveszi magát a kertekbe is. Többet öl, mint a mennyit elkölthet és ezért a fölös prédát tövisekre szurkálja, inkább «karóba húzza», hogy később a mikor ismét megéhezik és friss préda szerzésére nem igen kedvező az idő, a felpeczkelt fölösleghez fordulhasson. Így kerül a tövisre a tüesök, a kabóca, eserebogár, de — fájdalom! — a fészekből rabolt madárporonty is. Minthogy pedig a töviszúró gébics tartja a kerületét, bizony kirabolja minden kis madárnak a fészket.

Igy ki kell mondani reá a kertekben a szenteneziát, hogy bizony ezt a csetletegető farkesóválót ki kell irtani. Legelők szélén álló bokrosokban inkább közömbös madár, mert ott még az egérbe is belevághatja esőröeskéjét: de kertben káros, mert kiöli a legkedvesebb és leghasznosabb szárnyasokat: a poszátákat és hasonlókat.

Különben vándormadár, mely elég korán indul őszkor és csak Szentgyörgy táján vetődik vissza hozzánk. Kitünő utánzó énekes, ki eltanúlja még a fülemüle dalát is s evvel megtevészi az embert és a madarat.



KÁROS.



15. A HOLLÓ.

15. A HOLLÓ.

Egyéb neve nincsen.

(Corvus corax L.)

Leírás. A varjúnál egy jó harmadrészszel nagyobb; fekete, kékes és zöldes zománczezel; farka ékalakra vágott; esőre nagy, íves; a mell tollai hegyesen vágottak. Fészket erdőkbe, magas fák tetejére rakja, nagy ravaszúl olyanokra, a melyeket megmászni nem lehet. Fészekalja négy, ritkán hat világos zöldes, sötéten szeplőzött tojás.

Élete módja. Jól, feszítve is repülő, ravasz, óvatos és rablásra mindenkor kész. különben igazi ezimeres madár. Baj, hogy fényes tárgyat látva, tolvajságra is adja magát. Ráveti magát minden elevenre a gilisztától a nyúlíg; pusztít, rabol fészket, kiszedi a tojást, a madárfiat és rájár a dögre; a nép hite szerint legelőbb is a szemit vájja ki; de a nép példabeszéde szerint mégis:

Holló hollónak nem vájja ki szemét.

Hogy porontyai feketék, azt is mondja a nép dala:

Nagypénteken mossa holló a fiát...

De ha már valakiről nagyon is akarja mondani a nép, hogy lehetetlenre törekszik, bizony azt mondja, hogy:

Hollófészken hattyút keres.

Bejutott a holló a magyarság legdicsebb királyának, Mátyásnak a ezímerébe is, gyűrűt tart a esőrében.

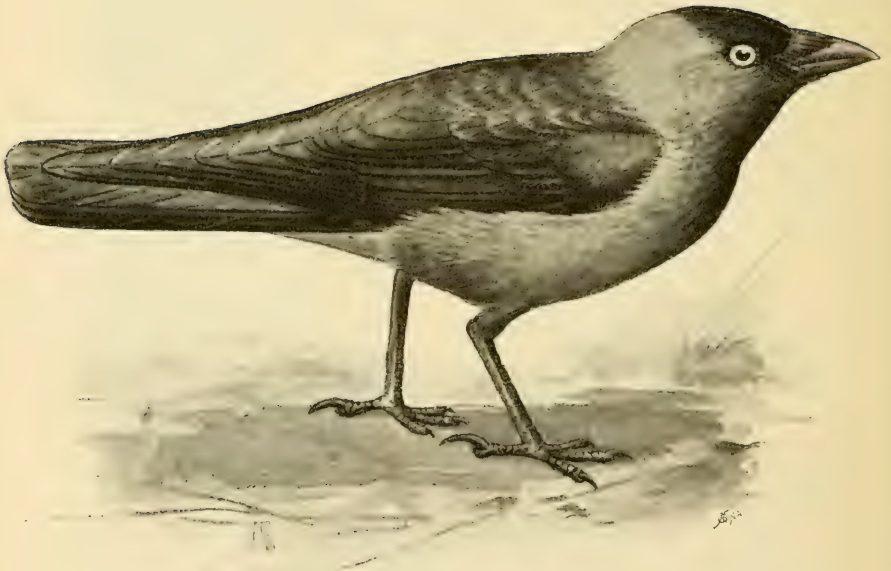
A holló hosszú életű, fogságban szelidülő és igen tanulékony madár. Megtanul beszélni és elég értelmesen ejti az emberi szót; az udvar többi állatjával szemben csupa furfang. Akad oly holló is, a melynek tollából kimarad a szint adó matéria, a toll tehát fehér marad. Ettől a nagy ritkaságtól vette a nép mondását:

Ritka, mint a fehér holló.

Sokszor a ritka jóra is érti a nép - és igaza van. Máskülönben is jelentős madara volt a holló a magyarságnak. Mikor itt tatár-török dúlt és temetetlenül maradt halott ember, esett állat és mikor a magyar helységek fölött még az akasztófa örködött, több volt a holló mint ma — szelidebb erkölcsök idejében.



HASZNOS.



16. A CSÓKA.

16. A CSÓKA.

Egyéb neve: csakli, himódi galamb.

(Colaeus monedula L.)

Leírás. Jóval kisebb a varjúnál. Fejébúbja fekete, tarkója és nyaka-oldalai szürkék, vénségre fehéresek; háta, farka fekete, hasa palaszürkésen fekete, a vének szeme fehéres. Fészket odvas fába, partszakadékokba, romok lyukaiba; városokban nagy építmények alkalmas ezifraságai közé rakja; fészekalja rendszeren öt tojás; halavány kékeszöld földön sötétes szürkén és olajbarnán szeplőzött.

Élete módja. Eleven mozgású, könnyedén és szaporán röptülő ügyes és mindig hangos madár, melynek «esó»-«esau» vagy «esiau, esjok» kiáltása igen magasról is hallható és rátereli az ember figyelmét a vonuló, jövő-menő madárra. Rendszeren kisebb csapatokban jön-megy; a mezőn elvegyül más varjufélék közé, elbarangol velök dűlőről mezőre meg vissza. Bizalmas madár, mely nemesak felkeresi, hanem lakja még a zajos nagyvárost is. Igaz, hogy nem veti meg a madárporontyot, ha éppen beleütődik; de legfőbb eledele mégis csak a kaszáló, ugar és különösen az eke után kiforduló sok esimaz, pajod, báb és egyéb. Az ekét gyönyörűen követi, sokszor csak öt-hat lépésnyire halad a szántóvető nyomában s avval a világos esókaszemével ugyancsak kilesi még a legkisebb kukaczt is. Az a kiesinyke kár, a mit kis madárban, gyümölcsben néha a zsenge kukoriczában teszen, ezerszeresen megtérül abban a haszonban, a melyet ez a szorgalmas, eleven és kedves madár az embernek hajt.

A fészekből ifjan kiszedve nagyon megszeliidül, nemesak a házhoz, hanem a gazdájához is ragaszkodik. A esóka fog-ságban, azaz hogy szelidítve és szabadon járva, esupa furfang, esupa esinytevés, de még ezekben is kedves. Nagy tolvaj; mindent elviszen és eldugdos, a mi fénylik. Rendkívül szereti a fürdőt és ha alkalmas vízre talál, ugyancsak poeskol, lubiczkol benne. Nyilván innen ered a nép mondása:

Hiába fürdik a csóka, nem lesz fehér hattyú soha!

Magyar földön a madár még jóeskán van meg.



KÁROS.



17. A SZARKA.

17. A SZARKA.

Egyéb neve nincsen.

(Pica pica L.)

Leírás. Feje, nyaka, begye, háta, farokajka, faresíkja és czombja fekete, ellenben melle és hasa, szárnyafedői és a nagy evedzők belső fele fehér. Ezek együttesen tarkává teszik a madarat. Farka hosszú, ékalakra metszett, zománczos fényű, úgy a szárnytollazat is Fészkét fákra rakja s a teljes fészkek a madárépítkezésnek egyik remeke; esészéje sárral van kitapasztva és erre boltozatosan tövistető borúl, a melyben oldalt van a bejáró; fészkekalja négy, néha hét tojás, szürkészöldes alapszinen, sötétebben szeplős.

Élete módja. Rendkívül okos, ravasz és számító madár, mely noha sokszorosan az emberrel tart, mégsem válik bizalmassá; de már szemteleenné igen, mert kilesve az alkalmat, egyszerre csak leszáll, pelyhest lop és: vedd el magad! Disznóöléskor ugyancsak körülüli a többi varjúfélével a pörkölő- és bontó-helyet, órán át lesve és a mint kileste a pillanatot, leszáll, elkapja a prédát és már ismét ott van a ház, a kazal tetejében. Kemény télen beveszi magát az udvarokba, leszáll a falu piaczára, esipdes, a hol csíphet. Az uton, a vetéses táblákat szegő ákáczorokban különösen szeret fészkelni, mert ott tágas tere van a szarkaműködésnek; egyfelől dézsmálja az aprómadarak fészkeit s evvel árt, másfelől szedi a pajodot, a kukaczt, a sok gonosz bogárságot, a mivel azután használ. De a kár, a melyet okoz nagy s ezért ritkítani kell.

Hogy a szarka is rájár a fényességre, innen a hasonlat:

Lop, mint a tolvaj szarka.

És hogy szépen fénylő, jó hosszú, de mégis csak gyenge a farka, innen ered a közmondás:

Sokat akar a szarka, de nem bír a farka.

Az pedig, hogy a háztájon fészkelő szarka eszerreg, mikor ember közeledik a háztáj felé, szülte a közmondást, hogy:

Cszerreg a szarka, vendég jön.



KÁROS.



18. A MÁTYÁS SZAJKÓ.

18. A MÁTYÁS SZAJKÓ.

Egyéb neve: mátyás, mátyásmadár, matyimadár.
(*Garrulus glandarius L.*)

Leírás. Kisebb testű a csókánál. Tollazata vörössesszürke, gyeplője széles, fekete; búbja fehéres, feketés csíkokkal. Farcsíkja, farokalja fehér, szárnyán fehér tükör; farka fekete, a véneknél tövén halavány kékes harántesíkokkal; legfőbb ékességei a szárnyfedő tollak, melyek keresztberóva fehér, fekete és szép kék csíkokat viselnek. Szeme világoskék, eleven tekintetű. Fészket hol alacsonyan, hol magasan rakja a fákra; fészekalja öttől kilenz tojásig terjed; a tojások halavány, néha zöldes földön sötétesen, sűrűn és aprón szeplősek.

Élete módja. A hol él, ott szavától hangos az erdő, rendes szava pedig hasonlít a «mátyás» szólamhoz, azért népies neve Mátyás. Sandor István uram régi szokönyvében *zajgó*-nak is mondja a zajtól, a melyet csap és a miből aztán a szajkó származnék. Eleven, nyughatatlan lakója erdőnek, bokrosnak, erdő közelében a kerteknek is. Mindent eszik, mindent felfal, mert nagy az ő torkossága. Dió, mogyoró, makk, bükkmag, gyümölcs, bogyó; aztán a gilisztán kezdve szöcskén, futóbogáron át mindennemű bogárság mind a begyébe vándorol; a minek kemény a héjja, mint diónak, mogyorónak, azt odvakba, résekbe még gyűjtögeti is. Ez idáig nem is volna baj; de már az igenis és igen nagy, hogy zajgó úr ő kegyelme még gébicsnél, szarkánál is nagyobb fészek-rabló. Tojás, meztelen madárporonty, a fészek szélén üldögélő és anyját váró tokos poronty, az mind Mátyás úr prédája. Ezekért aztán még a galagonya tüskés bokrát is bújja. Szóval, nagyon káros és nem ajánlható kegyelemre.

Íljan elfogva, ha nem is válik egészen kezessé, de kalitkában és folyosókon tartva, nagyon mulatságos madár, mert utánzásával nagy imposztor. Először is eltanúlja a majorság minden hangját, csipog, kukorékol, gágog, pityereg; közbe nyávog egyet, mint a maeska, majd meg nyikorog mint az ajtó kenetlen sarka, vagy a targoncza kereke, szóval mulatságos egy kópé biz ő. Felelget is a hangokra; a kakasnak kakasúl, a lúdnek lúdúl és innen ered a népszó:

Igen örvend a rigó, felel neki a szajkó.

Hazánkban még jóeskán van: külsejével pedig az erdő disze.





19. AZ ARANYMÁLINKÓ.

19. AZ ARANYMÁLINKÓ.

Egyéb neve: sárgarigó, sármáringó, sárga velyhe, aranybegy, sármárinkó, aranymárinkó, aranymálú, aranymálé, szolgabíró, aranymál rigó, lórió, aranymál, aranymáj.

(*Oriolus galbula L.*)

Leírás. Rigó nagyságú. A hím szép aranysárga, szárnya, farka fekete, az utóbbinak a vége sárga; a szemén át a esőr tövétől indulva fekete pászta, esőre vöröses hússzínű, szeme vérvörös. A tojónál és a fiókáknál mindaz, a mi a vén hímnél aranysárga zöldes, az alsó testrészek szürkésfehérek sötétebb esikokkal. Fészke remekmű; mindég villás ágra, a villa tövébe építi és mindenféle finom rosttal és szélesebb hánesszalagokkal odaköti; kirakja és kiépíti mindennel a mi finom, még pókhálóval is. Fészekelja rendesen öt tojás fehér alapon gyéren álló élesen irott sötét foltokban. Kertekben is fészkel.

Élete módja. Tavaszkor és nyár elején hangos madár, melynek lágy, mélyhangú tilinkóra emlékeztető hangja betölti az erdőszéleket és a nagy gyümölcsösöket. Ez a szép szózat a hímtől ered, míg a tojó bizony úgy felelget, mint a kis maeska, a mikor valaki a farkára hágott. A régi Szirmay uram azt mondja a hím hangjáról, hogy görög:

Sárga rigó görögül: «flüa reo ió.»

Borsodi neve: szolgabíró; ez is hangját festi a hímmadárnak. A többi magyarázatot már elő is soroltam abban a szakaszban, mely a hangról és értelmezéséről szól.

Az aranymálinkó gyümölcsérés idején kívül igen hasznos madár s nines az a hernyó, még ha a legszörösebb papmaeska is, a melyet el ne esípne, eserebogár-járáskor meg éppen irtóháborút folytat a gyümölcsösök ez istenesapása ellen; hanem az is igaz, hogy a mikor a kora gyümölcs érik — mert az őszit nem várja be: elvonúl melegebb tájakra — nem igen törődik az ártalmas bogársággal, hanem rámegy a eseresznyére, kajszín-baraczkra, korán érő édes körtére. De a bogárság üldözésével nyújtott haszna sokkal nagyobb a kárnál és éppen azért grácia legyen fejének — a madár különben is remek gyönyörűsége szemünknek.



KÁROS.



20. A PIRIPÍÓ.

20. A PIRIPÍÓ.

Egyéb neve: gyurgyóka, török fecske, gyurgyalag, földi rigó, méhmadár, méhész.

(*Merops apiaster* L.)

Leírás. Rigó nagyságú, de karesűbb madár; színe és egész megjelenése szerint mintha nem is a mi éghajlatunkból, hanem messze délszokról való volna, oly gyönyörű és csillogvaragyogó az ő színe és oly különös az ő formája. Begye arany-sárga, melle, hasa gyönyörűen sötétzöld; homloka tövin fehér, aztán zöld; szemén át fekete pászta, nyakán, a mell felé, fekete kaláris; tarkója, dolmánya sötét fahéjszínű, a szélek felé világosodó, farka zöld, két középső tolla nyilszerűen kiálló; lába kurta, kuczorgásra alkalmas, szeme kármínpiros, csőre hajlott és hegyes. Elég csodálatosnak tetszik, hogy ez a ragyogó madár méterhosszú esővet váj sánczokba, földes szakadékokba, melyeknek végében van a fészkelő barlang; kevés mohára és egyéb növényzetre letojja a tojó öt, néha nyolez majdnem golyóalakú tiszta fehér fényes tojását.

Élete módja. Ha fészkelésével a földhöz is van tapadva a piripíó, egyébként a levegőég madara, mely repülése szerint akár versenyre kelhetne a feeskével. Verőfényes napokon a repülő piripíónál szebb madarat már kívánni sem lehet és annál szebb, mert nagyon szeret csapatban röpdösni valamint hogy fészkeit is telepesen vájja a földbe. Hangja sivító, de néha tilinkószerű is. Tápláléka mindenféle röpdülő rovarság, különösen pedig annak fulánkös része; mindennemű darázs, poszméh, földi méh; de a gazdasághoz tartozó hasznos méh is.

Verőfényes időben felkeresi a síkság gödrös helyeit, hol a földi méh sokaságban tanyázik és függögetve is lesi a kibúvókat. Ha darászfészket tud meg, odatelepedik és nagy ügyességgel kapkodja el a ki s beröpdülő darazsakat. Az esős időt nem szereti és ilyenkor a méhesek tájára telepedik, hogy mindenképpen méhekhez jusson: ez határozottan kártétel és nem tűrhető.

Őszre elvonul és csak késő tavasszal tér vissza.

Hazánkban csak az ország délibb, tehát melegebb részeit lakja bővebben és ez időszertint még nem is ritka.



KÁROS.



21. A JÉGMADÁR.

21. A JÉGMADÁR.

Egyéb neve: halászmadár, vizi király.

(*Alcedo ispida L.*)

Leírás. Pipiske nagyságú, de kurta, zömök madár, rövid farokkal és egyenes, hegyes csőrrel, mely úgy mered, mint valami léczszög. Szín szerint ez is olyan Isten remeke, mely röptében úgy megragyo, mint valami kék drágakő. Fejébúbja, tarkója, dalmánya, faresíkja különösen gyönyörű kék, szemén át fahéjszínű pászta, mely a nyak oldalán világosodva folytatódik, szeme barna, torka fehér, hasa eleven rozsdás-színű; lába vörös, rövidke, ujjai tövükön összenőve: igazi kuczorgó láb. Úgy fészkel, mint a piripió, de folyók és patakok mentén; a part szakadékos részébe méternyire, vízszintesen esövet, ennek végén tágas katlant váj. Fészket nem épít, hanem a kiökröndezett halszálkákra rakja gömbölyű fehér tojását; fészkekalja hat, néha hét tojás.

Élete módja. Ez aztán az igazi halivadékpusztító és szinte hihetetlen, hogy ez az aránylag kis madár az ujjnyi halat csakúgy lecsusztatja bárzsingján és begyömöszöli gyomrába. Roppant gyorsan emészt, a szálkát, pikkelyt, úszót pedig kiökröndözi. A kis halat leginkább ágról lesi. Patakmentén, ott, a hol a bokor ráhajlik valami esendesebb folyásra, vagy a göbe lengje fölé, kiálló száraz ág legvégébe telepedik ez a ragyogó haltolvaj, hogy hihetetlen szívóssággal és mozdulatlansággal lesse a vizet és a benne folyó életet. A mint a piszt-ráng vagy más ivadék bizton érzi magát s a víz felületét megközelítgeti, a jégmadár mint valami ólomdarab lecsap és esőrének késéles kávaival, megragadja a prédát, aztán lerázva a vizet tova száll, újból ágra kap, rendbe gyömöszöli a falatot és ismét lesésre fogja a dolgot. Színe védő és csaló. Hasa olyan színű, mint valami száraz levél, a hal tehát nem gyanakszik; háta meg olyan, mint a futó patak kék csilláma, ezért nem veszi észre a kerengő karvaly. De jár ám a síkon is, a hol ér vagy holtág mentén nincs a vízre hajló alkalmatlóság. Ilyen helyen kárón, rögön megtelepszik s néha-néha a víz fölé szállva, ott függöget, mint a vérese.

Barangoló madár, mely megjelenik, aztán eltűnik, évek múlva ismét jön. Káros, de kevés van.



HASZNOS.



22. A KAKUK.

22. A KAKUK.

Egyéb neve: kukóka, becéző, gyöngykakuk, a fiú.
(*Cuculus canorus L.*)

Leírás. Gerle nagyságú, de nyulánk, hosszúfarkú madár. Hímje hamvas dolmánynyal, keresztbe rovott farkkal; hasafele fehéres keresztbefutó hullámos csíkokkal. Tojója és ifja vörhenyes feketéssel kihányva nagyon emlékeztet a véresére, innen az a hit, hogy a kakuk őszrekelve véresévé változik. Lába sárga, szeme tűzvörös, sárgán szegve, csőre feketés, szájjuga vöröses. Fészket nem épít soha és szaporításában igazi gazmadár, avval a csudálatos tulajdonsággal, hogy tojásának nagyjából színe és némileg alakja is hasonlít ahhoz a szegény madáréhoz, a melynek fészkébe beesempészi; de már az nem áll, hogy a tojást egészen azéhoz idomítja. Az elhelyezett, esempészett «fészkealja» kitchet egy kakuktól 20–22 tojást is, rendszerint azonban 11–12 között váltakozik.

Élete módja. Tápláléka szerint, mely mindenféle, leginkább nagyon kártékony rovarból, hernyóból, még a legszőrösebbekből is áll, a kakuk a leghasznosabb madár; annál is inkább, mert telhetetlen; de alábbszállítja a hasznot avval, hogy nagyon megviseli azoknak a kis hasznos madaraknak a fészkelését, a kikhez tojásait és annak rendén fiát beesempészte. A kakuktojó ugyanis kerületet választ, ott felkutatja az ökörszem, vörösbegy, a poszáták, a barázdabillegetők és mások fészket s ekkor tojni kezd idegenbe. Az odvakban fészkelők fészkealjához nem tudja hozzáférni, a földre tojja monyát, aztán csőrébe ragadja és beesempészi, a hova szánta. Ugyanaz a kakuk ugyanazon vidéken leginkább egyazon faj fészkeit keresi fel és rendesen azoknak a fajokét, a melyeknek fészkeből maga is kikelt volt.

Hirtelen növekedésével elhatalmaskodik, kilöki gyenge mostohatestvéreit.

Mindég a maga nevét kiáltja, de inkább «ha-hú»-nak hangzik, közbe kaczagó szava is van.

A roskadozó emberről mondjuk:

Nehezen ér több kakukszót.

A vénülő lányról meg:

Sokszor hallott már kakukszót.

Vonuló madár s nálunk még jóeskán van.



HASZNOS.



23. A ZÖLD HARKÁLY.

23. A ZÖLD HARKÁLY.

Egyéb neve: zöld küllő, külű, zsóna, sárküllő, ződhorokály.

(*Picus viridis* L.)

Leírás. Majdnem galamb nagyságú. Dolmánya eleven olajzöld, faresíkja világos; hasafele halavány olajzöldes; a hím fejeteteje a tarkóig tüzsvörös, kantárja ugyanilyen színű, a tojóé fekete. A szárny evedző tollai feketések, fehér foltokkal. A láb két ujjá előre, kettő hátrafelé áll, a karmok erősek. hajlottak, megkapaszkodásra kitünőek. A fark tollai igen kemények, a középsők lándzsásan kifutók, megtámasztásra igen alkalmasak. Csőre ólomszürke, erős, taszítófejszére emlékeztető éllel; nyelve féregalakú, hegyén szakás és gyerekarasznyira is kilökhető. Középmagasságban 15 méterig — szűk bejáratú fészkelő odvat farag ki alkalmas fákba és ide tojja hat, ritkábban nyolez hófehér, fényes tojását.

Élete módja. Fáradhatlanul ácsoló, a férgeket kiszedegető igen hasznos madár, mely íves röptével szállós fáról-fára és mindég alulról kezdi a felkúszást, keresve a fa elbetegeedett, korhadó részeit, a melyekbe lyukakat farag, hogy a pondrókhoz hosszú nyelvvel hozzáférhessen, azokat kiszígonyozhassa. De éppen oly buzgó az erdő földjén is, hol a hangyabolyokat gyalogosan keresi fel, kilyukasztatja s mikor a hangyák nagymégesen és tömegesen kigyülekeznek, közéjük bőki hosszú ragadós nyelvét, a melyre mint valami friss lépvesszőre reátapadnak, hogy pillanat alatt az ácsoló madár gyomrába vándoroljanak. Ezt a furfangot télen át is űzi és bizony kibontogatja a keményre fagyott bolyok oldalát, hogy a téli álomban szunnyadozó hangyanépet megdézsmálja.

Hangos madár, melynek «*klüklüklüklü*» szavától csak úgy zeng az erdő.

Gyümölcsösökben tiszta áldás, valóságos felesere a betegesedő fáknak, azért kíméletet érdemel.

Nálunk még jócskán van.



HASZNOS.



24. A FAKOPÁNCs.

24. A FAKOPÁNCs.

Egyéb neve: tarka harkály, czifra harkály, fakopogató, favágó, fakopácsoló, harkány, horokály.

(*Picus major L.*)

Leírás. Fekete, fehér és égővörösén tarka, különben rigó nagyságú madár; fekete gyeplője kantárszerűen levonúl a nyakon; háta és faresíkja fekete. A hímnél a koponya hátulso része vörös, a tojónál fekete; mind a kettőnél a farokalja égővörös; a hasfél szennyes fehér, a vállon fehér folt; az evedző tollakon rovott fehér foltok. A fark erős, középső tollai hegyesek, feszesek, támasztásra alkalmasak. A esőr aránylag kurtább, de tövén erős, hegyén vésőforma. Odvát közép-magasságban fába vágja, a bebúvó lyuk kerek és éppen csak hogy beereszti a madarat; fészekalja négy, ritkán hat finom héjjú, fényes, hófehér tojás.

Élete módja. Ez is igen buzgón ácsoló, kopácsoló madár, mely nagy serénységgel szálldossa be az erdőt, kertet s alulról fölfelé kúszva, apróra vizsgálgatja a fák kérgét és belét is, hogy az élő pondrót, szút vagy bujkáló bogárságot felkutassa, kiácsolja és hosszú, hegyes nyelvére felpezckelje. Alkalomadtán rámegy a fakopáncs olajos magvakra, így a tányéricszóra és boggyókra is; de ezt kárna beszámítani nem lehet. Egész lényénél és működése sajátosságánál fogva leg-határozottabban a hasznos madarak közé tartozik. Nem áll az a szél-tiben elterjedett hit és gyanú, hogy ezek a harkályok, az igaziak, kopácsolásukkal az épséges fát rontják, erre esőrük minden erősségénél fogva nem is alkalmasok, csak oda bir bevégni, a hol a fa redvesedéstől, korhadástól meg van gyöngítve és éppen ezért alkalmas tanyája az őrlő bogárságnak is. A harkály munkálkodása, a fák tövén elszórt forgácsesal figyelmezteti a jó gazdát a fa betegségére, hogy utána láthasson a segítségnek addig, a meddig nem késő. A fakopáncs ügyesen búvik, embert látva mindjárt a fa ellenkező oldalára kúszik. Őszrekelve, más fatisztító madarakkal egy rajban jár-ke. Tavaszkor pergő dorombolást végez a száraz ágakon.

Nálunk még nem ritka.



HASZNOS.



25. A NYAKTEKERCS.

25. A NYAKTEKERCS.

Egyéb neve: nyaktekerő, tekerints, nyakforgató.

(*Jynx torquilla* L.)

Leírás. Paesirta nagyságú madár, finom puha tollazattal, mely emlékeztet a bagoly vagy a keeskefező tollára; torka agyagos színű, keresztbefutó, finom, sötét hullámvonalakkal; farka szép szürke, feketén permetezve, hat széles, esipkés, keresztberovott sávolylyal; hasa fele szürke alapszínen barnás, fehéres és feketés foltokkal tarkálva és finoman permetezve; tarkójától lefelé a háton és a válltájon nagy fekete foltok. A szárny evedzőtollai rozsdaszínnel keresztberova. Két lábujja előre, kettő hátrafelé áll; a lábak rövidek. Odvakba fészkel, olyanokba, a minőket talál s ott a puha murvára tojja le monyait, számszerint hét, néha tizenkettőt; színük fehér.

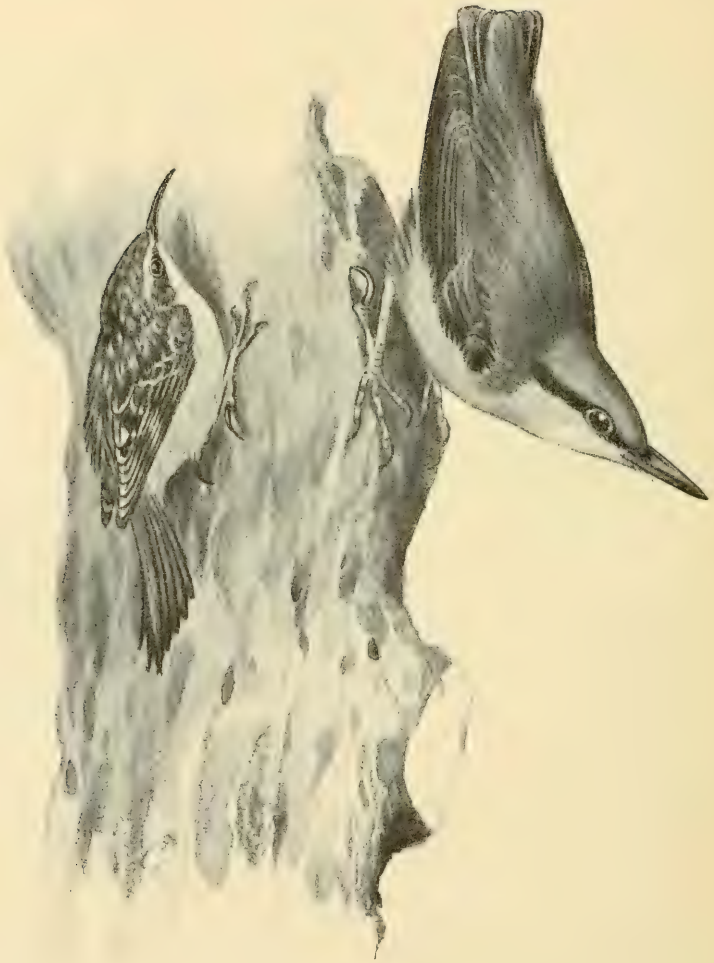
A nyaktekeresnek is féregalakú, hosszú messzire kiülthető nyelve van.

Élete módja. A nyaktekeres is vándormadár, mely őszkor elhagy, tavaszkor visszatér és rögtön hallatja éppen oly sajátos mint kellemes hangját, mely így szól: kjü-kjü-kjü-kjü-kjü-kjü és tagadhatatlan, hogy ez a hang a hosszú tél után kedvesen hat az emberre. A nyaktekeres nem kopácsol és nem is kuszik, mint a harkály, de nyelvvel éppen úgy működik. A hangyabolyt kilyukasztja s a kitóduló hangyák, mint lépvesszőre, úgy tapadnak hosszú nyelvéhez, melyet hirtelen visszaránt és mintegy lehántja róla a prédát. A hangyatojáást felpicézgeti nyelvének kemény, hegyes végére, mely azonban nem szakás, mint a harkályé. Így szedegeti a kéreg repedéseiből is a bogárságot: a petét, bábót és mindent, a mi ott bujkál, nyugszik vagy leskelődik. Ezért a nyaktekeres kiméletre méltó, igen hasznos madár.

A nyaktekeres nem vad madár, azért közlőről is megvigyázható. Nevét onnan vette, hogy nyakát nyújtogatja, esavargatja, miközben bóbitáját felállítja és farkát kitergetti. Szereti a lombos fákat, gyümölcsösöket. Nálunk még nem ritka.



HASZNOS.



26. A FAKÚSZÓ ÉS 27. A CSUSZKA

26. A FAKÚSZÓ.

Egyéb neve: fafetű, famászó.

(*Certhia familiaris*.)

Leírás. Még az ökörszemnél is kisebb testű, de hosszabb, igazán ösztövé madárka, támasztásra alkalmas, merev farokkal. Körmös lábain három ujj előre, egy hátrafelé áll; csőre finom, könnyedén hajlott. Hátafele cseresszürke, fehér cseppentésekkel, hasafele fehér. Fészekalja öt, néha kilencz tejfehér tojás, finom rozsdás és vérvörös foltokkal permetezve. A fészek hasadékokban, kis odvakban, néha lehámló és elálló kéreg mögé van finom anyagból rakva.

Élete módja. Ügyesen kúszik, mint a legjobb harkály, nyelvét ugyan nem bírja kiölni, mint az előbbi, de roppant ügyesen dolgozik vele és csőröcskéjével a legfinomabb repedésekben is, honnan a legparányibb bogárkát, petét kiszedegeti. Sokszor tagja a munkás rajnak is. Igen hasznos madara erdőnek, kertnek s még nem ritka.

27. A CSUSZKA.

Egyéb neve: Ponez, kurtakalapács, köcsögmadar, kéregszücs, kéregfutó stb.

(*Sitta europaea* L.)

Leírás. Veréb nagyságú, de kurtább; felül kékesszürke, alul fehér vagy rozsdás; szemén át fekete pászta, farka nem támasztásra való; lábai kurták erősek, ujjai erős, sarlós karokkal; három ujj előre, egy hátra szolgál. Fészekalja hatnyolcz tojás, fehér alapon rozsdás permetezéssel. Fészke tág odú, melyet sárral annyira beépít és betapaszt, hogy éppen csak bebúvó lyuka marad.

Élete módja. A hol él, ott hangos tőle erdő, kert; jókorákat füttyent, akár valami juhász, a mellett mindég nagy dologban van. Egyetlen madarunk, a mely fejjel lefelé is ép oly biztosan, mint gyorsan kúszik. Csőre erős és jóhegyű; kéreg közül, repedésből mindent kifeszeg, a mi kukac és egyéb. Őszkor rámén olajos magvakra is, elhordozza a diót, mogorót alkalmas hasadékba, abba belefeszíti s addig kopácsol rajta, míg feltöri; ezt teszi a gubaesokkal is, hogy a gubaesdarázs pondróját, bábját kiszedhesse. Feltétlenül hasznos madár és nálunk még nem ritka.



HASZNOS.



28. A BÚBOS BANKA.

28. A BÚBOS BANKA.

Egyéb neve: banka, bűdös banka, sáros banka, babula, babuba, bugybóka, babuk, babuka, babueska, babutyka, budoga, dutka, daduk, dudoga, dod, szurtos dudú, bűdös dod, baták, ganajmadár, jututu banka, szalakakóta stb.

(*Upupa epops L.*)

Leírás. Rigónál nagyobb és igazi szőke madár, melynek azonban nagyon és ékesen tarka a köntöse. Nyaka, a hát eleje és a mell halavány rozsdaszín, ilyen a feje is és ezért szőke. Dolmánya fényes fekete, fehér ékességekkel tarkálva; farka azonképpen fekete, rajta félholdszerű, a faresík felé behajló fehér keresztzalaggal. Fejét egy felállítható és lekonyítható koronaszerű vagy talán inkább pofonesapott kalapszerű, magas tollbokréta ékesíti, tollai hirtelenszőkek, hegyük fekete, a leghosszabbaké fehér és fekete. Csőre hosszú, könnyedén hajló, vékony, turkálásra nagyon alkalmas. Fészekalja négy-hét szürke, zöldes olajszínű, vagy agyagos, de egyszínű tojás, melyet faodvakba s az ott található korhadó részekre rakosgat le. Valamennyi madár közt a banka leginkább az, a mely fészket rutítja, a melynek fiai piszokból és szennyből kelnek; ezért az anyamadar éppen úgy, mint fia is nagyon rossz szagú. Ezért az a «bűdös» jelzője.

Élete módja. Ez a nagyon népszerű madár — a miről már tengersok népies neve is tanuskodik — vándor és hazaérkezve leginkább az erdő széleit, bokrosait és a legelő közelségeit lakja. A legelőkön fáradhatatlan kutatója az ott elterülő, hullott lepényeknek, a melyekből a nyüzsgő bogárságot s annak álezait kitapogatja, kiszedegeti és begyébe esusztatja; de működik nedves, puha talajon is, a melyből kiszedegeti a hernyót, a csimazt, a pajódot, a lótetűt és ivadékát; de elkapkodja a röpkülő legyet, az ugró szöcskét is. Hangos madár, mely ágraszállva vígan hallatja pu-pu-pu-pu-pu gyorsan pergő hangját, melytől neveinek nagyobb részét mint: babuk, budoga, huputa stb. vette.

Egyike leghasznosabb és legékesebb madarainknak, mely védelmet érdemel.

Nálunk szerencsére még nem ritka.



KÁROS.



29. A KERESZTORRÚ.

29. A KERESZTORRÚ.

Egyéb neve: keresztorrú madár, keresztcsőrű.

(*Loxia curvirostra L.*)

Leírás. A verébnél nagyobb, erősebb. A vén hím hátafele vörös, a faresík égő színű; hasafele vörös; szárnya, farka sötét olajbarna; a tojó hátafele szürke, faresíkja zöldes sárga. hátaalja zöldesbe hajló. Feje «buki», csőre felső kávája lefelé, alsó kávája fölfelé görbülő, oldalt kihajló, éleshegyű; a csőr végei majd jobbról, majd balról keresztelkednek s ez a keresztelkedés teszi ennek a madárnak egészen különálló sajátos jelentőségét. A keresztcsőrű vagy orrú madár fészek-alja 3 — 5 tojás, mely szennyes, zöldesfehér alapon halványan szeplős. A fészek finom anyagból roppant magasan épül, még pedig kizárólag fenyveken és jól van eldugva; készül pedig télszakán, úgy hogy a költés java sokszor vizkeresztre esik. Ezért vastag és jól kipárnázott a fészek és az anyamadár szorgosan költ, hogy a meleget tarthassa.

Élete módja. A keresztorrú madár állandó is, kóborló is, mert tartózkodása, illetőleg vándorlása szorosan egybefüggő a fenyőtoboz vagyis fenyőmag termésével, mely majdnem kizárólagos táplálékja; de rámegyen a bükk, a jávor, az égerfa, sőt még a szamárlenyer magvára is; de szedi a hernyóságot is. Csőre kitűnő morzsoló, kihámozó szerszám; de azért roppantúl pazarolja a magot s a melyik nem nyílik egy morzsantásra, azt elejti. Nemesak csőre formájával, hanem annál fogva is emlékeztetnek a délszaki publikán — közönségesen papagáj — madárira, hogy ügyesen kúsznak ágról-ágra és e végett nemesak lábukat, hanem csőrüket is használják, éppen mint a papagájok. Különben eleven, sőt nyugtalan madarak, melyeknek van nótájuk is, a melyet az öreg német madártudós, Bechstein uram, így szedett betűre:

Hi-czeri-czeri-döng-döng-döng-hiszt-hiszt
Hedi-gip-gip-gip-gip-dhioja, dhioja
Gaga-gaga stb.

Ebből a Csernel István uram becsületes magyar füle csak annyit hallott, hogy nótájuk:

Gip-hip-gip; hívogatásuk: zok-zok.

Nálunk a Felföld fenyveseiben még elég akad.



KÁROS.



30. A SÜVÖLTŐ.

30. A SÜVÖLTŐ.

Egyéb neve: gimpli, pirók, süvötyő, gyöp.

(*Pyrrhula pyrrhula* L.)

Leírás. Pacsirta nagyságú. Fejeteteje, csőretöve köröskörül, szárnya és farka fényes fekete; dolmánya szép hamuszürke; faresíkja és farkalja hófehér, melle és hasa gyönyörű hajnalpiros; a tojónak hasafele is hamvas. Csőre kurtá de nagyon vastag, esüesán kampósan hajló. Fészekalja öt tojás, mely zöldeskék alapon biboros és sziürke szeplőkkel tarkáló. Fészke a hegység fenyves részében áll, úgy öt-hat méter magasságban. Burkolata vékony ágacskákból, bélése szörböl készül.

Élete módja. A süvöltő nálunk nyáron át hegyi madár, késő őszkor pedig levonul az aljakba, a mikor a messze éjszak nálánál erősebb testű, hozzánk telelésre levonuló süvöltőkkel találkozik és velők együtt barangolja az erdőt, ligetet és a kertet, még a házak közvetlen közelében is. Mikor a fákat hófehér, a téli Nap hideg sugaraiban csillogó zuzmára lepi el s ez a remek színezetű madár a vékony ágon megtelepedik, a legszebb és legkedvesebb téli képet látjuk és még ezt is megszépíti mélán hangzó hívogatása, a székelység szerint süvöltése, a melytől székelý neve is ered. Ez a hang olyan, mint a somogyi hosszú furulya legszebb középhangja. Fogságba ejtve külsőrszágokon nótára tanítják, a melyben mesterré válik és ekkor ötven koronáig is megadják az árát. Könnyen rajtaveszt, mert nem óvatos, innen van az, hogy az együgyű, könnyen hívő embert a gimpli névvel tisztelik meg.

Az aljakban növényevő madár, mely nekiesik ifjú hajtásnak, rügynek, mindenféle bogyó magjának, mint a kányabangitáénak, az ostorményének stb.; de már dudvákra rá nem jár. Kemény teleken, mikor megszorul, nagyon rájár a gyümölesfák rügyeire s ekkor kárt is okoz.

Télen át nem ritka.





31. A MEGGYVÁGÓ.

34. A MEGGYVÁGÓ.

Egyéb neve: vasorrú, kosorrú veréb, magnyitó, vasorrú pinty, cseresznyemagtörő, meggyemagtörő.

(*Coccothraustes coccothraustes L.*)

Leírás. A verébnél nagyobb, vaskosabb, buksifejű, kurtafarkú és igen hatalmas esőrrű madár. Fejébúbja és pofái fahéjszínűek, tarkója szürkés, dolmánya gesztenyebarna. Torlán, a csőretővén és a szemén át fekete folt. Szárnyán fehér folt. Farka közepén fehéres, szélein sötétebb; hasa fele szürkés ibolyásan futtatva. A szárny középső evedző tollai a végükön el- és kimetszettek, némileg hullámosan hajlók s úgy néznek ki, mintha ollóval nyírták volna. Csőre rendkívül erős, tővén nagyon vastag, de hegybe kifutó. Fészekalja négy-hat tojás, szín szerint halavány zöld földön ritkásan szeplős. A fészek jól van megépítve s embermagasságtól kilencz méter magasságig található gyümöleszfákon és ritkás erdők sudarain is.

Élete módja. Nem igazi vándormadár, mert csak kemény telek idején húzódik melegebb tájakra. Őszkor azonban leszáll az előhegységből az aljakba és be még az emberi hajlék közelébe is, a mikor aztán nagyon nyughatatlan életet folytat. Óvatos, vadmadár létére mindentől megriad és szökik, röptében élesen sivító zü-zü-zü hangot hallatva. Már esőrének feltűnő hatalmas volta is elárulja, hogy táplálékának szerzése nagy erővel jár és ez úgy is van, mert legkedvesebb eledele a legkövesebb cseresznyemag, úgy a meggyé is, a melytől a madár neve ered.

Rendesen kis csapatokban jár s jó prédára akadva, nagyon esendesen viselkedik, úgy hogy csak a kemény magvak feltörésével járó esattanások hallhatók; esőre egyenesen ilyenekre van alkotva. Az alsó káva mélyedésébe befelékszik a mag, a felső káva bordázott, a magvak őrlésére kiválóan alkalmas. Oly cseresznye- vagy meggyemagot, a melyet az ember testsúlya csak a esizmasarokkal bír felroppintani, ez a madár csak úgy kihüvelyezi. Tavasz felé, mikor magvakban megszorúl, rügyeket csipdes és ekkor káros.

Egészben gyéren előforduló madár.



KÁROS.



32. A VERÉB.

32. A HÁZI VERÉB.

Egyéb neve: pirip, csuli, csuri, bazsar.

(*Passer domesticus L.*)

Leírás. A nagyságát hasonlítgatni nem kell, mert úgy is mindég szemünk előtt van; de már a színéről el lehet mondani, hogy fejeteje gesztenyeszín pászták között szürke, begye fekete — ez a hím; a tojónak begye fehéres, fejetején a szem fölött fehéres sávoly. Csőre erős, kúpalakú, hegyes. Az egész madár erőteljes. Fészekalja öt-hat tojásból áll, mely fehér alapon sötétesen és sűrűen szeplős. A fészek szalmából, szénából, szöszből, szőrökből és tollakból nagy kőzosan van takolva, de belül puha és meleg. Évenként kétszer, néha háromszor is költ.

Élete módja. A madarak között, város és falu utcáján az, a mi a suszterinas: vidám, szemtelen, tolakodó, czivakodó, mindég mozgó és mindenben kajtárkodó szárnyas; csak ugrálni tud. Az emberlakta helyet alig képzelhetjük nélküle. Ott van az utcán, hol lovak nyomában turkál; a zöldségpiaczon, a hol kilesi a kofaasszony szundikálását és nagy merészen kilopkodja a kosárból a nekivalót. Mikor a gabonának tejes a szeme, ráveti magát a mezőre s nemesak a maga, de csimazai gyomrát is ayval töltögeti; mikor a gabona meg van érve, seregbe verődik, ráveti magát és beleront, mert többet ver ki a kalászból, mint a mennyivel jóllakhatnék. Reámegy a cseresznyére, az eperre, mindenféle magra, közbe elesipdesi a zsenge rügyet, a zsenge hajtásnak a hegyét; ésatöbbi.

Hiszen szent igaz, hogy eserebogaras esztendőben ezt is fogyasztja és rájár a repezebogárra is; de mihelyt könnyebben szereshető táplálékra bukkan, ott hagyja a kártékony rovarok irtását. Hasznossága annyi, hogy kemény, havas teleken nagy seregben bekalandozza a határt és szedi a gyomok magvait; no meg az első kotlásból eredő fiait rovarokkal neveli fel. De bizony nem szabad megengedni, hogy túlságosan felszaporodjék, mert érzékenyen káros. Népszerűsége és tulajdonságai sok példabeszédet teremtettek, illet:

Veréb van a süvege alatt.

Szemtelen, mint a veréb.

A verebek is róla csiripelnek.

Nem fél a veréb a kőből faragott botos embertől, stb.



HASZNOS.



33. A PINTYŐKE.

33. A PINTYŐKE.

Egyéb neve: pinty, árva pinty, siró pinty, csicsimé-pinty, borpintyőke.

(*Fringilla coelebs* L.)

Leírás. Veréb nagyságú, erdei és kerti nagyon kedves madár; az öreg hím szárnyán egy széles fehér és egy keskenyebb sárgás, keresztberovott pászta; farkán a két szélső kormánytoll nagy, fehér ékalakú folttal; felröpüléskor ezektől tarkának tetszik a madárka. Egyébként fejeteje és tarkója kékesszürke, homloka fekete; a poák és a hasafele szépen barnavörös; szárnya fekete, úgy farka is a fehér foltokon kívül. A tojó és a fiak egyszerűbbek; de hasonlítanak a hímhez. Fészkét jó magas ágakon, néha egészen szabadon állva rakja, még pedig nagy művészettel a legfinomabb zuzmókból, mohokából, finom gyökérrostokból, gyapjúból és szőrből. Fészekalja öt-hat tojás, mely halavány földön sötétesen pettyezetett, néha finoman írásos; ritkán egyszínű.

Élete módja. A pintyőke hasznos madár is, hozzá meg a kert, az erdő ékessége, nemcsak szép színével és tarkaságával, jámborságával és lépegetésével, hanem különösen hangjával, mely úgy szól, mint valami ezüst esengettyű; ezenkívül hívogatása úgy hangzik, mint a neve: «pinty-pinty». Egész szaporítási vagy fiasítási idején át buzgón szedi a legkártékonyabb rovarokat, különösen a rügyeket bántó apró és nagyon káros hernyóeskákat, piezi bogarakat. Magvak érésekor ezekkel is táplálkozik s majdnem kizárólag a földről szedegeti azokat. Igaz, hogy veteményesekben, ha odaszokik és csapatosan jár kárt is okozhat, de a haszon mégis csak nagyobb.

Kemény télen sok nyomorgó madártárssal, sármányokkal, zsiszékkel, pipiskékkel, verebekkel seregbe vagy laza kompániába verődik, bejön falvakba, de még városokba is és ott is keresgéli szemeten, hulladékon úton-útfélen szűkös eledelét. Régente, de még ma is, külföldön mint éneklő nagy beesben állott és énekének változatai szerint nevezték el. A jó pintynek tehén is volt az ára.

Szólásmód ügyes lányról, meg fiúról, rendben levő dologról:

Olyan mint a pinty!

Nálunk még nem ritka.



HASZNOS.



34. A SÁRMÁNY

34. A SÁRMÁNY.

Egyéb neve: sármán, sármánkó, sármályú, sármányú stb.

(*Emberiza citrinella* L.)

Leírás. Veréb nagyságú, de hosszabb, ösztövérebb madár. Az öreg hím begye, hasa és fejeteteje aranyárga, a mit a régiek «sárarany» színnek mondtak, innen a neve. Dolmánya rozsdaszínű, de zöldesbe játszó, erősen vonott, sötét szárfoltokkal tarkálva; szárnya, farka feketés, rozsdásan szegett. A tojóka és a fiak sokkal szerényebb, fakóbb színezetűek. A esőr sajátságos alkotású. Alsó kávája szűkített, a felső káva padlásán egy bütyök s az egész magvak kimorzsolására alkalmas. Alacsony. bokrokban fészkel elég jól rakott fészekben. Fészekalja öt tojás, mely világos földön sötéten, írásosan van tarkálva.

Élete módja. Ügyes, eleven madár, mely azonban mindig bizalmas; kertek, bokrosok és erdőszélek lakója és legkülönb tulajdonsága az, hogy szereti a nem fajbeli madarak társaságát, nevezetesen a fenyőrigóét, a melylyel szorosan együtt tart. Tápláléka fiasítás idején és addig, a míg a magvak nem érnek, jobbadán rovarokból áll és szereti a sima hernyóknak oly fajtáit is, a melyek más madárnak nem ízlenek. Ezen túl szereti a magvakat, de sokkal inkább a liszteseket mint az olajosokat. Nagy kedvvel tagja a télszak idején egybeverődő szárnyas munkásoportoknak, a melyekkel a határt barangolja s ugyancsak szedi, irtja a hóból kiálló kórók, gyomok magvait. Tehát kettősen is használ a gazdának.

Kemény teleken a többi szárnyas vendéggel bevetődik a helységekbe is; hetivásárok után pintyőkékkel, bubospaesirtákkal és verebekkel vetekedve szedi a hulladékból a még csak félig emésztett zab és egyéb maradványokat; ilyenkor igen bizodalmas. Repülése — — — ives, mert a míg szárnyait verdesi, ekkor emelkedik, majd testhez húzza s ekkor süllyed. Szavával nagyon is kedvesen élénkíti a tavaszi tájat. Azt mondja ághegyre ülve eze-eze-eze-eze-eze-eze-eziiiii!

Nálunk még bőven fordul elő.



HASZNOS.



35. A PIPISKE.

35. A PIPISKE.

Egyéb neve: bubos pityer, kontyos madár, butykos kató, pisitnek, kontyos pacsirta.

(*Alauda cristata* L.)

Leírás. Ílát mondjuk, hogy erősebb a verébnél, a fején pedig hegyesen ágaskodó bóbitája van. Ezentúl pedig ez a jámbor beesületes, a szegénységhez ragaszkodó madár színe szerint olyan, mint a rög. Még a bóbitája is olyan, mint a rögön esuesosodó kis rög. És a mikor a szántás közel esik az országúthoz, a melyen a pipiskének mindig van keresni valója, az ember elmegyen a gyalogúton, ráesik a szeme a szántás rögeire is, de a mikor éppen arra fordúlna gondolatja, hogy bizony élet nélkül való a táj, hát megmozdul a rögökön valami, az ember odatekint és ime! a szántás rögén ott ül a pipiske! Bevárja az embert pár lépésnyire, ekkor egyet esikorog és tíz lépésre tovább száll! Fészkalja rendszeren öt tojás, világos alapon sötétebben és annyira szeplős, hogy az alapszín alig látszik ki; fészke pedig bizony csak tákolt és ott található a földön gypesekben, útszéli lóherésekben.

Élete módja. El lehet mondani a pipiskéről, hogy úton-útfélen belébotlik az ember. Mindig az ember környezetéhez tartja magát, leginkább pedig a kunyhók, a faluvég, az útmelléke tanyája neki. Fára nem száll, de megpihen a házak, vagyis viskók fedelén; szóval, megfelel Tompa Mihály fel fogásának, ki is a pipiskét mint a szegény ember háza tájának hűséges madarát énekelte meg.

Hogy mit eszik és mit csinál?

Ílát a fiait mindenféle bogársággal tömi és neveli fel; aztán a körülményekhez képest leszáll mindenféle magvakig; ha pedig a tél nagyon is viesorgatja a fogát, járja az országút hulladékait, belé vegyül más szegény madarak gyülekezetébe és ott keresi falatjait város, falu szemétdombján, útján, piaczán.

A néppéldabeszéde nem igen karolta fel; de azért valamiket mondtam a könyv elején; ezentúl kényes kis lányról mégis azt mondja:

Ugy begyeskedik, mint a pipiske!

Hasznos madár, nem ritka és megérdemli a védelmet.



HASZNOS.



36. A PITYER.

36. A PITYER.

Egyéb neve nem igen van.

(*Anthus trivialis* L.)

Leírás. Nagyság szerint olyan, mint a barázdabillegető, de farka kurtább. Egészbenvéve színe szerint hasonlít a pacsirtához, de kevésbé foltos. Dolmánya olajzöldes, melle sárgás. Az összetett szárny csúcsát a három első evedzőtoll alkotja; a negyedik evedzőtoll nagyon kurtított. A láb hátulsó ujjának karma hosszú, sarkantyúforma; de azért mégis kurtább az ujjnál. Csőre finom árszerű. Igen szerényke és jámbor madár, mely ívesen – – – röpül. Fészket ügyesen és úgy építi, hogy bajos megtalálni: szorosan a földre zombíkok tövébe, odvasan fölfekvő kövek alá, gyepe és hasonló helyekre rakja és nagyon finom anyagokból, nyílt cséze alakra építi. Fészekalja rendszeren öt tojás, mely nagyon változó, homályosan kékes, barnás, néha fehéres alapon sötétebben szeplős.

Élete módja. Szereti az erdőt, de csak a ritkást, kivált az elhanyagoltat, a hol tisztások, bokrosok váltakoznak, földjük pedig mohás; vonulás idején azonban szeret káposztás földéken és ugarokon megpihenni; szereti a fákat is; de mégis leginkább a földön tartózkodik. Ez a jámbor madár egyáltalában nem magevő, de annál buzgóbban keresi a rovaroknak és álcáiknak minden elérhető fajtát. Hangja kellemes, a szabadban hallatja a «ezia-ezia-ezia»-féle éneket, hívogatása inkább «szib-szib-szib»-hangzású. Feltétlenül hasznos.

Nálunk leggyakoribb fészkelő pityermadár, holott vannak fajrokonai, a melyek csak vonuláskor érintik hazánk vidékeit; megérkeznek, megpihennek, hogy aztán tovaszálljanak.

Az itt leírt erdei pityeren kívül költ minálunk a havasi pityer, mely nyáron a havasra vonul, télire pedig a völgyben keresi a védő enyhelyet; költ a parlagi pityer, mely az előbbieknél valamivel nagyobb, csőre pedig hosszabb s szereti a parlagokat, hol igazi «gyalogmadár»; aztán jön a réti pityer, a mely csak átvonul éppen úgy, mint a rozsdástorkú pityer is; mind a kettő messze éjszaken fészkel, télen pedig messzi délre vonul, hogy meleget és eledelt találjon.



HASZNOS.



37. A BARÁZDABILLEGETŐ.

37. A BARÁZDABILLEGETŐ.

Egyéb neve: barázdácsa, brázdabillegető, borozdabillegető, leánykamadár, lipinkamadár.

(*Motacilla alba L.*)

Leírás. A paesirtánál kisebb, karesőbb, hosszabb farkú és nagyon kedves madárka. Három a színe: fekete, fehér és hamvasszürke. Fejbúbja és tarkója, meg a torka szép fekete, homloka, pofája és hasa fehér, dolmánya hamvas; szárnya, farka feketés, az előbbin a tollak fehérés szegéssel; a farok két szélső tolla nagyrészt fehér. Faresíkja sötétszürke, farok-alja fehér. Csőre finoman árszerű, feketés; karesú lába is ilyen színű. Fészkét vízmellékre szereti rakni, nagyon különböző elhelyezéssel: kis odvakba, kövek közé, hasadékokba, gyökerek alá, farakásokba. Fészekalja öt, néha nyolcz tojás, mely fehérés alapon finoman sötétesen szeplős; a szeplők a tojás vastagabb végén néha koszorúba sűrűsödnek. Némely vidéken a kakuk ennek a kis madárnak a fészkét szereti megnyomorítani.

Élete módja. Nagyon eleven, ügyes és mindig mozgó madárka, mely igen szépen lépeget, szaladgál és hogy gyors mozgásában biztos is legyen, erre való a hosszú farka, a melylyel úgy billeget, mint a kötél tánczos hosszú rúdjával. Vizek lengjében, szélein ügyesen lépeget át kőről-kőre és még ügyesebben szedegeti a nyugvó, kapkodja a felröppenő rovarsgót. Fenyérekén, kerítő falakon ehhez képest iramodik, néha felröppenve, mintha cigánykereket hányna a repülő préda után; de farkával mindig úgy billen, hogy talpra kerül. A barázdabillegető hasznos madár, mely kizárólagosan rovarokkal él. Elfogja a kis bogarakat, a szunyogot, az apró szitakötőfélét és minden álezáját; de ott, a hol vizek táján nagy legelők vannak, nagy barátja mindenféle legelő jószágoknak is, a mely körül, de néha rajta is ugyanesak szedegeti a sok legyet és mindazt, a mi a szegény állatnak terhére van. Vannak farkokonai is: a havasi billegető, melynek hasafele kénsárga, dolmánya olajoszöld, és a réti billegető, néhol sárgyóka a neve, mely kevésbbé billeget, eleven sárga hasú és mindig a jószág körül szolgál. Valamennyi vonuló és még bőven van nálunk.



HASZNOS.



38. A SZÉNCZINKE.

38. A SZÉNCZINKE.

Egyéb neve: künesicsmadár, künesics, tökczonege, szegczonege, szegczin, tükrös czin, szenes czin, czincze is.

(*Parus major L.*)

Leírás. Veréb nagyságú nagyon eleven madár. Fejébúbja, tarkója, torka fekete s a fehér pofát szélesen kantározza, a kantártól a has közepén is végig széles fekete szügyellő pászta. Dolmánya eleven zöldes, faresíkja, farka és szárnya szilvakék; a szárnyon fehéres rovott esík. Hasa a szügyellőpásztától kétoldalt szép elevenen sárga. Csőre rövid, erős, búzaszem alakú, barnás színű; erős lába kékes. Fészkét nagyon finoman és leginkább oly odvakba rakja, a melyek szűk bejáróval bírnak, néha elhagyott méhes üres köpűjébe is. Fészekalja nyolez, tizenkét, nagynéha tizenöt is; a formás tojásakák tisztafehér alapon szép rozsdaszínű sűrű szeplőzéssel.

Élete módja. Hasznosságban és elevenségben ez a czinegék vezére. Nyugtalan, dolgoz, hangos és mindig jókedvű; hajnaltól napestig folyton munkálkodó. Megragad az ágaeska legvégén, fejjel lefele és vizsgálja a koronariügyet, vajjon nem rontja-e valami gonosz nyű vagy bogár? Megtapad még a falon is, csak egy kiesít rípaesos legyen; búvja az odvakat, zugokat, a hova csak fér és mindenütt üldözi a rovarságot; hozzá mintha sohasem tudna jóllakni, folyton keres és folyton eszik. Nem sokat törődik az emberrel, bátran bejön az eresz alá, néha rászáll még a verőczére is; az ablakdeszkára kerülve benéz a szobába. Ez a bátorsága, mely egy kiesikét szemtelen, könnyendönti veszedelembé, no meg határtalan kíváncsisága is.

Egy kis faggyúeska miatt azonnal rajtaveszt a bodzkalitkán, vagy a fogósan felállított tőkön. De ugyanennek a tulajdonságnak köszöni nagy népszerűségét is. Az ő szavát érti a magyarság leginkább. Ő hirdeti a szőlőnyitást Borsodban, mondván tavaszkor:

Nyitni kék, nyitni kék, nyitni kék!

Toroczkon pedig azt kiáltja a rest leánynak, ki nem szőtt és nem font a télen úgy, hogy tavaszra kirongyosodik:

Künesics, künesics, künesics!

Minden védelmet érdemlő szép és jó madárka.



HASZNOS.



39. A BÚBOS- ÉS 40. A FENYVES CZINKE.

39. A BÚBOS CZINKE.

Egyéb neve: bóbás, bóbitás és kontyos czinege.

(*Parus cristatus L.*)

Leírás. Sokkal kisebb a szénczinegénél. Hegyes, pipiske-szerű kontya azonban legott fölismérhetővé teszi. A konty fekete, fehéren szegett tollakkal. Pofája fehér; torka és a fültája fekete úgy, hogy a fej kantárosan van szegve. Szárnya és farka szürkésbarna, fehéresen szegett tollakkal; hasafele szennyesfehér, az oldalakban rozsdásos. Fészkét ez is leginkább faodvakba és évenként kétszer is, finoman rakja. Fészkalja nyolez, néha tíz fehér tojás rozsdásszínű szeplőzettel.

Élete módja. Hogy megismerkedjünk vele, magasra kell hágnunk, oda, a hol már csak a fenyőfa bír megélni. Ennek a szintájnak a búbos czinege a hasznos madara, mert fáradhatatlan buzgósággal búvja a legsűrűbb fenyvek ágrengetegét, kiszedegetve a rovarság minden gonosz fajtáját. Fenyveseink lakója s nem ritka.

40. A FENYVES CZINKE.

Egyéb neve nincs.

(*Parus aler L.*)

Leírás. Akkora, mint a búbos czinege. Pofája, tarkóján egy nagy folt fehér, a fej egyéb része fekete, úgy hogy ez a szín széles kantárt alkot, mely a szénczinege kantárjára emlékeztet. Hasafele szennyesfehér. Dolmánya hamvas kékeszölden lehelve. A szárny, a fark sötét szürke; a szárny kettős, fehéres rovott sávolylyal. Fészkét közel a földhöz fenyőfák odvába elálló kéreg mögé, néha földlyukakba rakja, leginkább zöld mohából, esészejét szőrökkel béleli jó melegre. Fészkalja hat, de néha tíz tojás is, mely fénylő fehér alapon finoman rozsdásan szeplős.

Ez az eleven, kedves és ügyes jószág is a fenyvesek madara, hol is a legsűrűbb ágakat búvja, hogy kiszedhesse mindazt a rovarságot, a mely a fenyvek életének árthat. Van ám olyan is, de mennyi! A németek ujabbán állították, hogy ez a jámbor madár a rügyekben tenne kárt, a mi azonban a mi tapasztalásunk szerint nem álls ha itt-ott leiscsípne egy-két rügyet, szűkségből tenné; és mi az az éven át tett nagy haszonhoz képest?

Még elég akad.



HASZNOS.



41. A KIRÁLYKA ÉS 42. A KÉK CZINKE.

41. A KIRÁLYKA.

Egyéb neve nem igen van.

(*Regulus regulus L.*)

Leírás. Még az ökörszemnél is kisebb testű, de bolyhosabb tollú kis madárka. Fejébúbján egy nyelvalakú tüzesen sárga, sáfrányos folttal, mely feketén van szegve. Egész köntöse nagyon egyszerű zöldesszürke, hasafelén világosabb. A szárnyak tolla szerény, világosabb szegéssel. Csőröcskéje sötét és árforma, lábai feketések. Fészkét, mely remekül van rakva, fenyveken építi, hol nagyon nehezen található. Fészek-alja hat, néha tizenegy tojás, akkora, mint egy öreg borsószem; vörhenyeges földön sötétebb szeplőkkel.

Élete módja. Örökösen mozgó, fáradhatatlanul bújkáló, kereső és nagyon hasznos madárka, mely rovarokkal, tojásukkal és álcáikkal él, leginkább a fenyvesek őrre és kertésze. Sokszor a czinegékkel egy rajban dolgozik, jön-megy s hallatja szit-szit-szit hívogató szavát. Nem ritka és aranyánál is hasznosabb kis jószág.

42. A KÉK CZINKE.

Egyéb neve: molnárczinege.

(*Parus coeruleus L.*)

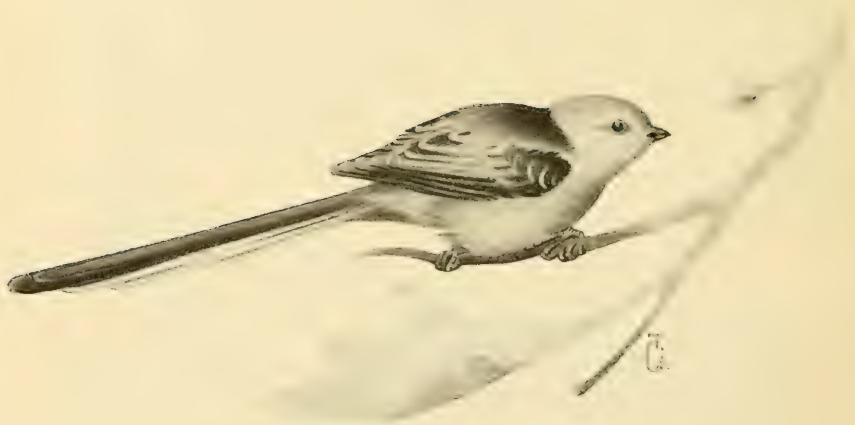
Leírás. Fejébúbja eleven kék, homloka, pofája fehér; szemén át a tarkófelé húzódva sötétes vonás; a fehér pofa hátul és alul feketésen szegélyezve; hasa és faresíkja kén-sárga, inkább citromos; farka és szárnya, mint a szilva hamva kék; a szárnyon egy rovott, fehéres pásztáeska. Csőre olyan, mint egy szorult búzaszem, lába kékes. Fészke szűk nyílású faodvakba van rakva, finom anyagból és nagypuhán. Fészek-alja pedig héttől-tízig váltakozik. Tojása a széneczinegééhez hasonlít, de sokkal kisebb.

Élete módja. Legékesebb és leghasznosabb madaraink közül való, mely, mint czinegetársai is, fáradhatatlan munkása az erdőnek, a kertnek, gyümölcsösnek s a rovarok pusztításával kiszámíthatatlan hasznót okoz. Milliókra rúg az egy-két czinegecsalád által elpusztított káros bogárság száma és meg van számolva, hogy egy párocska 17 óra alatt négyszázhetvenötször tért vissza fiaihoz eledellel.

Igazi kincs, melyet meg kell becsülni. Nem ritka.



HASZNOS.



43. AZ ŐSZAPÓ.

43. AZ ŐSZAPÓ.

Egyéb neve: dorongos őszapó, farkos cinke, hosszú-farkú cinke, dorongfarkú cinke, rudas cinke.

(*Aegithalus caudatus L.*)

Leírás. Ökörszemnyi, de igen hosszúfarkú, piczinke esőré, ezért kerekfejű madárka; feje fehér, nagyon emlékeztet a galambősz apóra, innen és hosszú, látszólag ékalakra végződő farka után van az őszapó és rudas stb. neve. Hátának eleje feketés, dolmánya halavány vöröses; szárnya feketés, fehér vállfolttal; farka feketés, három szélső tolla nagyrészt fehér és lépesőzetes; a két középső rövidebb a mellette állónál; hasafele rózsaszínes. Fekete esőröcskéje nagyon piciny, lábai feketések. Fészkeről és fészekaljáról a következő oldalon lesz szó.

Élete módja. Igazi ezinege, mely sohasem pihen s pity-malattól alkonyatig izeg-mozog, bujkál, keres; hozzá a hajlékony ágakon oly gyakorlatokat végez, a melyekhez képest a legügyesebb vásári kötél-tánczos is valóságos ólommadár. Nincs kedvesebb és tanúságosabb látomány, mint az a társaság, a melyben a rudas- vagy őszapó többedmagával is a nagymester. Egybeverődnek ők, a szénczinkék, fenyves és kék czinkék, vagy egy fakúsz és egy-egy tarka barkály meg egy csuszka, mint valami mesterember csapat és ekkor sorban pásztázzák az erdőt, kiki a maga ügyességéhez, de teste, esőre alkotásához képest is: végig kutatják a fát a törzs kérgetől a legvékonyabb ágaeska csúcsáig, a melyen azután mindég az őszapó a mester; azért is, mert könnyű a teste, így a legvékonyabb ág is csak hajlik és nem törik alatta, de azért is, mert hosszú farkával úgy dolgozhat, mint csak a kötél-tánczos a rúdjaival. Végig keresik ezek aztán az erdőt és késő ősszel rendesen bizonyos órában térnek vissza ugyanarra a helyre, de mindég más-más részeken keresgélve.

Az őszapó is merő káros bogársággal él, és a hol fészket rakja és pásztáz, kinsét érő hasznót hajt kertnek és erdőnek.

Még nem ritka, nagyon megbecsülendő.





44. AZ ŐSZAPÓ FÉSZKE.

44. AZ ŐSZAPÓ FÉSZKE.

Nemesak a mi égtájunk alatt, hanem messze délszakra is, a hol a természet mintha esodákat teremtené; a hol a kis kolibri madár, mely akkora testű, mint egy gyermekujjnak egy íze, megragyoa a napfényben, mint a gyémánt és a rubint és oly fészket rak, mint a jérece szűztozásának a fele; mondom, nem csak itt nálunk, hanem azon a esodás tájon is számot teszen a kis őszapó fészke, mely a legszebb, legkedvesebb, legmesterségesebb és legmelegebb madárotthonok közé tartozik. Néha gömbölyűsen rakja ágak hónaljába, melyek úgy fogják, mint az emberi kéz ujjai; de olyan is akad, mely valami fatönkre szabadon és úgy oda van állítva, mint valami picziny méhköpű, a melyhez ekkor hasonlít is. Szépen be van boltozva; oldalt oly ki- s bejáró lyuka van, mint valami öreg poszméhnek való és az egész alkotmány a legfinomabb száraz mohából, zuzmóból, nyárfá és más növények gyapjából van fölépítve, oly tömötten és mégis puhán rakva, hogy nines kalapos, a ki utána csinálhatná. Ebbe a puha és meleg otthonba rakja le az a picziség a fészkealját, mely kilenez, néha tizenkét apróka tojásból való; ezek fehérek, a vastagabb végen finom rozsdaszínű szeplőeskékkel. Ezt a fészkealját a kis pár felváltva 14 nap alatt költi ki és ekkor kezdődik a nagy munka: azt a tizenkét porontyoeskát finom eledellel kell el látni. Hiszen igaz, hogy nagy a feeske buzgósága; de mikor az őszapóéké még sokkalta nagyobb! A feeske röptében és csak száját tátva kapdossa el a prédát; a kis őszapók ágaes- káról, rügy mögül, függőgetve és himbálva nagy munkával keresik a piczi falatokat. És az már igaz, hogy kő van annak az embernek a szíve helyén, a ki nem bír gyönyörködni a kis madáresalád szeretetén, a mint az a tizenkét, apróka madárfiú lenge ágon szorosán összeül és a kiesike szülők, sohasem lankadva, folyton hívogatva felváltva jönnek-mennek; szép sorjában rendre adogatják fiaiknak az eledelt.

Embernek példa; de intés is!



HASZNOS.



45. A SEREGÉLY.

45. A SEREGÉLY.

Egyéb neve: serege, seregje, seregény, seregil, seregé.

(*Sturnus vulgaris L.*)

Leírás. Rigó nagyságú. Fekete, szivárványos zománcezszal és fehéres, esőppentett pettyekkel. A fej aránylag kiesiny, lapos homlokú; szeme közel áll a csőr tövéhez. Ravaszkság képű madár. Tollazata keskeny és hegybefutó. Csőre sárgás. A tojó fakóbb, a fiak még fakóbbak. Lába erős, karmai élesek. Fészke fák odvaiban, különösen tölgyfa kerekerdőkben áll, kivált ha közel esik a legelők területe és a vízmellék nádasokkal. Melegebb tájakon nyáron át kétszer is költ. Fészekalja, az első, öt vagy hét, a második négy vagy öt tojás, melyek halaványan gáliczszínűek.

Élete módja. Nagyon eleven, mondhatni víg madár, mely folytonosan izeg-mozog, keresgél és esaesog. Nagyon szereti a társas életet s a mi legelőterületeinken, kerekerdők és nádasok közelében sokszor oly tömegesen sereglik, hogy felszálláskor és kavargáskor nagy árnyékfoltot vet a földre, akár csak a nagy felhő. Kiválóan szereti a legelőt, ezen a gulyát, ménest és a nyáját, meg a kondát. Mindig úgy intézi a keresgélést, hogy a legelő jószág árnyéka ráessen; a turkáló sertések között a sárgyókával együtt az orr közelébe férkőzik, hogy a kitúrt földből a sok kukacot kiszedhesse. De rászáll a jószágra is és buzgón feleserkedik ott, a hol nyüves vagy pondrós. Az állat tudja, hogy a madár javát akarja és meg sem mocczan. Csőrével, mely olyan, mint a feleser csipőeskéje, kifészegeti a pondrós kelést és kiszedi a nyüvet.

Igaz, hogy alkalomadtán beveszi magát a eseresznyefára, a szederre, no meg a szőlőre és ha felhőnyi, bizony érzékeny kárt is okozhat. De hát ilyenkor kereplővel, vaklövessel s a mivel lehet, riasztani kell. Evi munkája mégis csak ezerszer több haszonnal jár, mint a mennyi kárt okozhat.

Fogságban nagyon tanulékony, szelid és kedves madár; eltanulja a nótát, még a szót is. Gazdájához ragaszkodik. Alkonyatkor szereti a nádasat megszállani s ilyenkor oly zsina-
tolást visz végbe, hogy a malom zugójára emlékeztet.

A míg a magyar földet gulya, ménes, nyáj legelve járja, védeni kell a seregélyt.





46. A FEKETE RIGÓ.

46. A FEKETE RIGÓ.

Egyéb neve: rézorrú rigó — a hímje.

(Turdus merula L.)

Leírás. A hímje tiszta fekete; szeme finom aranyárga szegéssel; csőre aranyárga; lába feketés. A tojó barnafekete, álla fehéres, melle szennyes, homályos foltokkal; csőre barna, lába is ily színű. A hím a szép feketeséget csak harmadik életévében kapja meg. Fészket bokrok és fák sűrűségébe és jól elrejtve rakja, legfőképpen mohából, finom ágaeskákból, zuzmókból, belől pedig földdel elegyes mohával kitapasztja, aztán szőrökkel kibéleli. A fészek erős építmény. Fészkealja négy, ritkán hat tojás, mely halaványan zöldes, halavány rozsdás és ibolyás szeplőzettel.

Élete módja. Nagyon eleven, kedves madár, az erdőszélek bokrainak és a tisztásoknak igazi ékessége, mely alkonyat beköszöntése előtt más rigófélékkel kiszáll a tisztásra és ugrálva, tippegetve, lépkedve és szedegetve gyönyörködteti az ember szemét. Buzgón szedi a földigilisztát és minden kárteköny bogárságot. Aztán felkap bokor tetejére, fák kiálló ágaira és messze hallható, tiszta hangon hallatja énekét, mely andalítóan hat az emberre. Őszkor bogyókra is rájár, néha a gyümölcsre is, de óvatos madár létére, könnyen elzavarható. Szóval, hasznos madár s a táj ékessége tollával, szavával.

Ezt a fajt szedik ki leginkább fészkeiből, felnevelik és a hímeket jó áron adogatják el, mert szépen tanulja meg még a sípláda után is a dalt; de mert könnyen tanul, bizony a legszebb nótába is belérecesent egy kis taliganyikorgással. Am ez is kedves, mert nagyon mulattató. Messze külföldön a fekete rigó városi madárrá nevelkedett; ott, a hol jószívű emberek télen át enyhítik nyomorát, rendszeren adogatva neki egy kis lisztesférget, vagdalt húst és szárított hangyatojást. Ilyen helyeken még a vadszölővel befuttatott ablak közelébe is építi fészket. Téltre el sem vándorol!

Bezzeg nálunk! Miért is neveljük ivadékunkat úgy, hogy rigót látva kőhöz kap!?



HASZNOS.



47. AZ ÉNEKLŐ RIGÓ.

47. AZ ÉNEKLŐ RIGÓ.

Egyéb neve: énekes rigó, nyári rigó, tekerményes rigó.

(*Turdus musicus L.*)

Leírás. Akkora, mint a fekete rigó, hátafele sötétes olajbarna, hasafele a torkon és hasalján fehéres; a mellen rozdsasárgás, szív- és esepalakú sötét foltozattal; a szeme fölött világosodó szemöldökvonás; szárnya, belül rozdsasárgás. Csőre, lába sárgásbarna. Fészke igen nevezetes; középmagasságban és inkább lombos fákra építi vékony kórókból, fűszálakból és ágaeskákból, közben mohával tömörítve és jól összeshőve. Ez nem volna oly nevezetes, mert ennél jobb szövést is lehet találni; de már a fészek esészéje, az mestermű! Mély és tágas, belül pedig a legfinomabban ki van tapasztva és síkárrolva; az így támadt kéreg késfoknyi vastagságú, de nagyon szilárd. Készül pedig korhadt fának nagyon felaprított murvájából, melyet a rigó ragadós nyálával gyúr és esőrével feltapaszt, elsimít. A fészekalja öt, néha hat halavány, rézgáliczszínű, igen finom pontokkal hintett tojás.

Élete módja. Az éneklő rigó ügyes és erőteljes madár, mely biztosan bújja és járja a fák ágazatait; a földre kerülve, magasra tartja fejét, esőré, ekkor figyel és ha megpillantotta prédáját, lekapja fejét, gyorsan odaugrik és elkapja, ha kell ki is vagdalja esőrével. Mohás talajon ügyesen kifordíthatja a mohafoltokat, hogy az azok alatt bujkáló bogársághoz és féregséghez hozzáférhessen. Fogdossa a sáskákat is. Késő nyáron és őszelején rámege az erdő bogyóra is.

Ellensége sok van az éneklő rigónak. Fészket leginkább a mátyásszajkó fosztogatja, legujabban még arra is rájöttek, hogy a mókus is rájár a tojásokra s bizony kiiszogatja a rigókét. Az éneklő rigónak igen szép az éneke, messzehallható fuvolahangokból áll és nagyon megeleveníti és meg is szépíti az erdőt. Enekét a fák legtetetjéről hallatja s ekkor esőndesen ül, mintha elmerülne dalában.

Még nem ritka.



HASZNOS.



48. A HANTMADÁR.

48. A HANTMADÁR.

Egyéb neve: hontmadár, findzsa.

(Saxicola oenanthe L.)

Leírás. Fejébúbja, tarkója és háta szép hamuszürke, torka fehéres. Szemén át, a fültájón szélesedő fekete pászta. Szárnya barnás fekete. Hasa fehéres, begyetája sárgás. A fark oldalsó tollai tövükön fehérek, végükön a középsőkkel együtt — ezek végig — feketék, mi a farkat nagyon tarkává teszi. Csőre árforma s mint a lába, barnás. A tojó és a fiatalok szerényebb színezetűek. Fészket nagyon rejtegeti és kőrakásokba, hasadékokba rakja, mindig azon mesterkedve, hogy valami fedje. Fészekalja őt, néha hét tojás, mely rendesen egyszínűen rézgáliez színű.

Élete módja. A hantmadár nagyon ügyes és éber. Megválasztja területét, a melyhez aztán ragaszkodik. Szereti az ugarokat, a köves lankásokat, a turjánt, semlyéket, ha van rajta magasabb kupacz; szereti a legelőt és különösen kedveli, ha sok rajta a begyepesedett vakondtúrás, vagy népiesen hanesik, de hant is; innen a madár neve «hantmadár». A hantra vagy kőre szállva, folyton szemmel tartja belátható környezetét s a mint megpillantja prédáját, leginkább futva ott terem, bekapja s erre szárnyra kelve, más hantra vagy kőre telepedik. Megszállja az alacsonyabb karót is; de fára, ágra csak szükség esetén kap fel. Mivelhogy szereti a szabad helyet, ott az embernek azonnal fel is tűnik, mert a mint szárnya szabadjára kerül, kiterjeszti a farkát, melynek fehér részei szinte megvillannak és feléje fordítják a vizsgálódó ember szemét. Igen hasznos madár, mely csupa rovarral él; őszkor különösen nagy pusztítója az oly kártékony káposztapille hernyóinak. Szerényke énekét nemcsak a kupaczokról, kövekről hallatja, hanem a szerelmi időben toronymagasságra fölrepesve gyönyörködteti párját.

Még nem ritka.



HASZNOS.



49. A CSALÁNCSÚCS.

49. A CSALÁNCSÚCS.

Egyéb neve: fekete stiglincz, csaláncsattogató, czigánygébics.

(*Pratincola rubicola.*)

Leírás. Ez az eleven kis madár, már hogy a hímje, teljes díszben ilyen: feje a torokkal és tovább a hát elejével együtt fekete; szárnyán fehér folt, füle mögött azonképpen; begye rozsdasárga; farka egyszínűen barnás. A csőr kiesiny, finom, árszerű és a lábakkal együtt világosodó. Fészkét nagyon jól tudja elrejtteni úgy, hogy nehezen található: rendesen a földszinére, kis vájásba építi úgy, hogy a fiak feje a földdel egy szintájon van és úgyszólván belevész a környezetbe. A fészek-alja rendesen öt kékeszöld, barnásan szeplőzött tojásból áll.

Élete módja. Nagyon ügyes és gyors mozgású kis madár, mely alkalmas területeken meglehetősen magánosan él. Mindég a növények esüését keresi, azokra telepedve szorgosan tekintget a földre, de mind arra is, a mi bogárság és röpdös, mert igen jeles kapkodó, nem is ritkán mintha bakflutyet vetne a levegőben, mi mindenkor annak a jele, hogy röptében megzavarta a röpdülő rovar és el is kapta.

A kis csaláncsúcs inkább az előhegység madara, hol nagyon szereti a köves és bokros, nem egészen kopár lankásokat. Bokor esüésán, ökörfarkkóró hegyében; ha van, csalán tetejében is, de mindig a legmagasabb ponton hirtelenül megjelenik, körülnéz, el-elkapdos valami rovar, aztán eltűnik, mintha a föld nyelte volna el: de kisvártatva megint csak tetőz és folytatja mesterségét. Közbe-közbe mindég egyet rándít a farkán is, néha-néha ki is terjesztgeti. Késő ősszel, elvonulása előtt közelebb vonul az emberi lakokhoz és a sövényeken űzi rovarvadászatát, beveszi magát a káposztaföldekre, hol a torzsák és kiálló szálasabb dudvák kedves lesőhelyei és a hol őszfelé igen könnyen juthat táplálékhoz. Éneke finom, kellemetes, de nem erős, hívogatása mintha «vit-vit-vit esek-eseknek» szólna. Rokona, a karógébics, tarka farkával különbözik tőle.

Mindég nagyon gyéren fordul elő.



HASZNOS.



50. AZ ÖKÖRSZEM.

50. AZ ÖKÖRSZEM.

Egyéb neve nincsen.

(Troglodytes troglodytes L.)

Leírás. Nem csak a magyar földnek, hanem az egész világ-résznek, t. i. Európának legkisebb madara, nem is akkora mint az ökör szeme; mindössze öt grammot nyom. Színe szerrint nem sok leírni való van rajta s elmondhatjuk, hogy eserbarnás, szépen rovott sötétebb és sűrűn álló esíkokkal; szemöldöktája, torka és begye világosodó. Kurta farkinczájának tollai különösen sűrűn és szépen vannak róva. Csőröcskéje egy kiesikét íves, finom, tűhegyes; lába aránylag erős, barnás. Fészke levágott ágak rakásában, gyökerek között, néha elhagyott erdei kunyhók alkalmas zugaiban és átbúvót alkotó odvakban áll; aránylag igen nagy, tágas bebúvóval. Kivülről száraz lombból és ágacskákból, beljebb mohaszövedékből, legbelül roppant sok, de simára illesztett tollból való. Fészkalja hat, ritkán nyolez apróka, fehér és finoman, vérvörösen szeplőzött tojásból áll.

Élete módja. A legkisebb, de a legelevenebb madárka is, mely bizalmában, különösen télen, nagyon közel férközik az emberhez és szédületes surranásokkal búvja az ölfá hézagait. Mindég csak pillanatokra látható és ekkor mindig felállított farkinczájával, hirtelen mártogatásaival és eliramodásával még a legmogorvább embert is valahogyan gyönyörködtetheti. A legsűrűbb, legtüskésebb kökényesen át úgy surran, mint a legsebesebb egér, és alig hogy az egyik oldalon eltűnt, már ott van a tulsó oldalon; majd köd előtttem, köd utánam, mint a nyíl, úgy röpül a szomszéd sövénybe, melynek fonása szinte elnyeli; de nem bírja messze, és ha a sík mezőre szorúl ki, besurran biz ő még az egérlyukba is. Tápláléka a legparányibb és legrejtettebb életű rovarvilág; apró pókocskák, picziny hernyók, a legkisebb álczák, nyugvó bábok, a melyeknek felkutatásában nagyon ügyes és ernyedetlen. Télen-nyáron kitart nálunk. Ennek a parányiságnak is van ám éneke, még pedig oly erős, a minőt nem is várnánk. A ki nem ismeri, keresi a madarat, a melytől ered, és elesodálkozik a piczi művészen; az ének a kánáriéra emlékeztet és mindig szabadon ülve hallatja.

Nem sok van, minden kiméletre méltó.



HASZNOS.



51. A FÜLEMÜLE.

51. A FÜLEMÜLE.

Egyéb neve: ligeti fülemüle, nagy fülemüle,
magyar fülemüle.

(*Luscinia philomela* Bechst.)

Leírás. A mily fönségesen szép a fülemüle éneke, oly egyszerű a ruházata. Dolmánya rozsdabarna, farka rozsdaszínű; a test alsó része fehéres. A madár alig veréb nagyságú, finomabb alakzatú; esőre finom, hegyes, lába karesű. Sötétbarna szeme szinte lángol és megmondja annak, a kinek fogékony a szíve-lelke, hogy ez a szem nemes tekintetű. Fészke sűrűségekben, bokros helyeken, majdnem mindig a földön áll; külső burka száraz levél, azután füvek kalásza, száraz szála és finom gyökér következik, néha szörök is be vannak fonva. A fészek beléolvad a körülte levő földbe és ember legyen, a ki megtalálja. Fészekalja öt-hat olajzöldes sötétebben felhőzött és szeplőzött tojás.

Élete módja. Majdnem titkos életet folytat a bokrok sűrűjében, sokat surran a földön, hol esupán bogárságból él és így nagyon hasznos. Párazás idején és a míg a tojó költ, a hím kiül a fészek táján, néha szabad ágra is, és hallatja majd zokogó, majd esattogó, majd zizegő dalát, a legszebbet, a mely madártól telik. Némely hím éjjel is énekel s elandalítja a hallgató embert. A párjavesztett, vagy magára maradt hím folytatja dalát, messze be a nyár szakába is. Buzgó madártudósok, különösen a németek, le is jegyezték emberi szótaggokkal a fülemüle dalát és felvitték akár huszonöt versig is. E szerint az erdei fülemüle így kezdi dalát:

Fid ! fid ! fid ! kr-kr-ezi-ezi, doridó, riridezi!

Czi-ezi-ezi—lo-lo-lo-lyi

Fid a czkvo-czkvo-czkvo tiriririri

Lü-lü-lü-lü—lollolollolyi

Daezi-daezi-daezi—rrrrrrrr czuzzuzzuzuezi stb.

A mi berki fülemülénk, mely az erdeinél erősebb és sötétebb, felhőzött mellű, a madárkereskedők magyar fülemüléje, ellenben így kezdi:

Fülöp-Fülöp-Fülöp

Tarak-Tarak-Tarak

Diderot, Diderot, Diderot

Dávid-Dávid-Dávid

Kvepiktiác zerrrrrrrr

Judit-Judit-Judit stb.

Madárkereskedők vad pusztítást vittek már végbe a remek madárban!



HASZNOS.



52. A BARÁTKA.

52. A BARÁTKA.

Egyéb neve: barátposzáta, papfülemüle.

(*Sylvia atricapilla* L.)

Leírás. Ez is nemes éneklő madár. Dolmánya olajosszürke, alsó fele fehéres, fején s a szemig érve fekete kúcsma, ezért barátka és papfülemüle. A tojó és a fiak fején a kúcsma barna. Farka, szárnya barnás-fekete. Csőre finoman árforma, lába erős. Szeme sötétbarna és eleven fényű. Fészke, mint bokorlakó madárhoz illik, mindig sűrű bokrosokban és közel a földhöz áll, készül pedig finom fűszálakból és gyökerekből, összeszőve rovarok fonadékával, néha szőrrel és mindég csak kevés tollal. Fészekalja öt-hat, alapszín szerint változó, majd barnás, vagy fehéres, vagy szürkés-olajos sötétebb pettyezéssel, néha irással is.

Élete módja. Szereti a bokros helyeket, kivált ha közben magasabb fák is belévegyülnek; de betelepedik kertekbe, sőt nagy városok terein az élő sövényzetekbe és bokrosokba is, hol ugyancsak szorgalmaskodva szedi a bogárságnak minden csak képzelhető fajtáját, nagy hasznót hajtva evvel erdőnek, kertnek egyaránt. Példás és benső családi életet él és a kis hím, szerelme idején, ugyancsak hangos. Dala egyszerű, nem is közelíti a fülemüléét, nem esattogó, nem bánatos, nem zokogó, hanem kedves fütyörészés, akár valami víg gyermeké; fel is hangzik a bokornak majd erről, majd arról az oldaláról és a figyelő emberre vidámságot áraszt. Őszre kelve, a kis barátka beléköstöl a bokrok termésébe, a különféle bogyóba is; rájár a bodzára, a vérfütre, az ostorményre, a szederre, kertekben a ribizkére, a nélkül, hogy érezhető kárt tenne, vagy bár tehetne is, mert főtápláléka mégis csak a bogárság.

Vidám dala miatt ezt is üldözi a madárfogók és kereskedők kapzsisága. Kalitkáját rendszeren zöld portékával vonják be, hogy bokorban higgye magát és ilyen csalódásban élve énekel, sőt eltanulja a nótát és rabtársainak énekét is.

Nem sok van.



HASZNOS.



53. A POSZÁTA.

53. A POSZÁTA.

Egyéb neve: nyomorék, csóvánka.

(Sylvia curruca L.)

Leírás. Kisebb a verébnél és sokkal finomabb alkotású kis madár. Feje teteje hamuszínű, pofája sötétén hamvas, dolmánya barnás-szürke; háta, melle fehér, oldalaiban sárgászörösen futtatva. Farkának szélső tolla ékalakú fehér folttal; a szomszédos toll kicsiny, homályos folttal. Csőre finom, áralakú, lába erős, kékes színű. Fészke kötés, vagy vállmagasságban áll, leggyakrabban galagonyásokban, kökényesekben; kertekben felfutó rostokolatokon magasabban is; építi pedig finom fű- és gyökérszálakból, közbe-közbe pókhálóval szöve, erősítve és sertés meg lószőrrel bélelve. Fészkealja öt-hat szépfarmájú tojás, mely fehér vagy kékes alapon finoman szeplős; a szeplők a vastagabb végen koszorúsan is tömörülnek.

Élete módja. Nagyon kedves és megbeesülésre méltó ez a jámbor, egyszerű, kicsi madárka azért, mert szereti az ember házának környékét, kertjét, udvarát, ha bokros. Alkalmatos helyeken már kora tavaszkor hallatja lililili szólású hívogatóját. Szüntelenül friss, eleven mozgású kis szárnyas, mely az ember környezetébe jutva, bizalmas; folyton ott forog, sűrög, ágról-ágra sikklik. Éneke halk és finom, mint az egész kis madár is, nem változatos, mert leginkább a lilili szótagnak öt-vagy nyolczszoros ismétléséből áll; de nagyon kedves és andalító, akár ősszel a szőlőtücsök pirregése. Tápláléka a legnagyobb részben rovarokból áll, melyeknek felkutatásában táradhatatlan és éppen azért vetekedik hasznosságban bármely czinegével. Őszrekelve megesispdesi a bokrok termését is; rájár a bodzára, ostorményre, a nélkül, hogy valamiben kárt tehetne. Szóval kedves, hasznos madárka, mely teljesen rászolgál az ember védelmére.

De immáron az a kérdés: miért mondja a régiség és a nép nyomoréknak? Testalkatáért nem lehet, mert nagyobb az ökörszemnél; ép is, vidám is; hát miért? Azt mondja Szenezi Molnár uram régi szókönyve: Nyomorék, «parva avis quae alienos pullos pro suis educat.» Magyarúl: «Nyomorék, kis madár, mely idegen porontyokat a magáé helyett nevel.»

Igen, a kakuk! a kakuk!



HASZNOS.



54. A VÖRÖSBEGY.

54. A VÖRÖSBEGY.

Egyéb neve nem igen van.

(Erithacus rubecula L.)

Leírás. Kiesiny, kurtának látszó madárka. Egész hátafele a tarkóval és fejbúbbal együtt olajbarna, hasa szennyesfehér, torka, begye és a homlokra is átmenve szép, eleven rozsdavörös, a mitől neve is ered. Szárnyán jól kivehető világos, rovott esík. Szeme sötétbarna, nagy; esőre árforma, finom; lába sötétszínű, karesú. Tollazata puha, finom és lazán álló. Fészke a legnagyobb, tömött sűrűségben és mindig alaeson, a földhöz közel épül, finoman és jól rakva fák odvában, vágásokban, hasadékokban; anyaga kívülről száraz levél, befelé finoman és tömötten szövött moha finom gyökerekkel átszövőgetve; szőrökkel, szövődékekkel és tollal. A fészek nagyon nehezen található. Fészekalja öt, ritkábban hét tojás, mely halaványsárgás, barnás, olajos alapon rozsdásan szep-lős; a szeplők vastagabb végén koszorusan is sűrűsödnek.

Élete módja. A vörösbegy a legügyesebb bujkálók közül való; a földön egyet surran, aztán hirtelen megáll, nagyot bókol, leereszti szárnyát és felvágja farkinczáját; aztán lángoló szemét nagy bizodalmasan rászzegezi az emberre is, mintha azt mondaná: «bízom benned!» A szárnyaeskáit mindig úgy eresztgeti le, hogy végül a fark tövé-nél alacsonyabban áll. Nagybuzgón szedi a bogárságot, de nem irtózik a meztelen esigáktól, sőt a kisebb gilisztáktól sem, a melyekhez a nemes poszáták a világért sem nyulnak hozzá. Fel is kap egy-egy magasabb ágra, veszteg áll, csak néha bókol egyet és felvágja a farkát; egyszerre a föld felé levágódik, felkapja a kiszemelt prédát, visszaszáll az ágra és elkölti. Eneke kedves, andalító, a paesirtára emlékeztető. Hallatja veszteg ülve hosszan és kitartóan.

Olyan madár ez, hogy fogságban úgyszólván az első órában megszeliidül; szereti a szobában a szabadon való járást-kelest és szegény embernél nagyon kapdossa a legyet, zúgban a pókot, az ágyban mindent, akár mozog, akár ugrik. Szegény munkások ezért tartogatják is.

Minden védelmet érdemlő becsületes madár. Még sok van.



HASZNOS.



55. A ROZSDAFARKÚ.

55. A ROZSDAFARKÚ.

Egyéb neve: kerti füstfark.

(Ruticilla phoenicea L.)

Leírás. Színesen-tarka finom madár, karesúbb a vörös-begynél. Torka és fületája, csőretővének homlokrésze szép, tisztafekete. A homlok többi része hófehér, de belemosódik a fejbúb kékes szürkességébe. A tarkó és a dolmány szintén szép kékes szürke; a mell, faresík és a fark eleven rozsdavörös, csak a fark középső tolla barna. A csőr és a láb finom, az utóbbi karesú. A tojó és a fiak kevésbbé színesek. Fészke résekben, lyukakban, kerti házak ereszeinek és padlásainak alkalmas zugaiban áll és laza, de síma, belülről különösen szőrökkel, tollakkal szépen bélelt. Fészekalja öt-hat, igen ritkán hét gyönyörű egyszínűen zöldes kék tojásból áll.

Élete módja. Eleven és magaviseletével nyomban szembezőkő, szép és kedves, no meg hasznos kis madár; mondhatni, hogy kertlakó. A mint felröppen, nagyon szemet szúr eleven rozsdavörös farka s a mint valami karón, kerítésen megtelepedik, úgy megrázogatja farkinczáját, hogy esupa gyönyörűség. Rendesen magasabb helyről lesi, különösen a gyepek bogárságát, akár mászót, akár röpülőt; az előbbire lecsap, az utóbbit ügyes, néha majdnem forgó röpüléssel kapja el. Él pedig bogárral, légygyel, mindenféle hernyóval, kukaczokkal, petével és hasonlóval, ezért kertben, erdőben nagyon hasznos; őszfelé beleesíp a bokrok termésébe, mindenféle bogyóba is, a nélkül, hogy kárt okozna, lévén a bokrok termése, ha bogyó, úgy is «madárbogyó». Hivogató szava vid-vid-vid — tik-tik-tik-tik, mely esetegetésfélébe végződik. A méhészgazdák itt-ott nagy ellenségei ennek a kedves szárnyasnak, mert azt hiszik, hogy a munkásméhet kapkodja el, pedig nem úgy van, mert csak a herét, melynek nincs fulánkja, a kihordott, megromlott álczákat és az oly kártékony viaszmolyt fogdossa és szedi; tehát így is hasznos és minden védelemre méltó — hozzá még a kert dísze, mert az ember szemének is jólesik.



HASZNOS.



T.
G.

56. A NÁDI RIGÓ.

56. A NÁDI RIGÓ.

Egyéb neve: nádiposzáta.

(Acrocephalus turdoides L.)

Leírás. Nagyobb a verébnél és alakja szerint rigóra emlékeztet. Hátafele rozsdásan futtatott barna, szemén át világosodó csík; fületája is világosodó. Alsó fele fehéres, az oldalakban agyagsárgán lehelve. Csőre rigószerű, elég erős és kiesit íves, különben hegyes; farka ékalakra metszett. Lábai erősek, fogódzásra nagyon alkalmasak. Fészkeről a következő oldalon leszen szó.

Élete módja. A nádi rigó kizáróan csak a nádasokat lakja, melyek aztán fiasítás idején ugyanesak hangosak dalától, mely azonban lármának is beillik.

Nem lévén ritka, szép számmal lakja egyazon nádast s ekkor a hány van, annyi versenyez torkaszakadtából egymással, hogy csak úgy zeng tőle a táj, még jobban, mint a keeskebéka brekegésétől. Hogy azután mit is énekel? hát elkezd:

Csak-esak-esak, csik-esik-csik
Cserek-eserek-esik-esik-esik,
Ke-ke-ke-kara-kara
Kit-kit-kit
Csere-esere-esak-esak-esak

és így tovább, kora pítymallattól, alkonyatig; sőt mikor nagyon nekibuzdúl, még egész éjszakán át is.

A német fülnek így szól ez a nótá:

Karre-karre-karre
Ker-ker-ker
Hedder-hedder
Dui-dui-dui stb.

A hol a nád legsűrűbb, úgy surran, mint a takács vetélője a fonalközben. A mi pedig még mesteribb, az a mereven álló nádszálakon való kúszása. Ujjáival, karmaival átmarkolja a nádszálakat s ízibe a nádbojton terem, éppen oly gyorsan le is szalad vagy csuszszan, hogy csak úgy elnyeli a nád sűrűsége. És hogy hát mi a haszna? Megteszi biz' ő is a magáét oly helyen, a hová csak ő férhet hozzá, mert olyan az alkotása. Szedi a tóság számtalan bogárságát, a szunyogot, álezáját. És így sokban hozzájárul ahhoz, hogy ott más teremtetések is megélhessenek.





57. A NÁDI RIGÓ FÉSZKE.

57. A NÁDI RIGÓ FÉSZKE.

Ime itt a madárművészetnek harmadik remeke: a nádi rigó fészke! Az első a függő ezinege zaskója, a második az őszapó-ezinege kis köpűje volt. A nádi rigó alkotmánya, itt az 57. képen bemutatva, azért remek, mert ezélszerüségében oly számításra vall, a melyet a madár fejétől nem is várna némely emberfia.

Miben van azután a számítás és az abból származó ezélszerüség? A ki a tóságot és szegő nádasait jól ismeri, tudja, hogy a síkvizeken szabadon lenghet, de vágthat és üvölthet is a fuvalom, a szél és a vihar. Azt is tudja mindenki, hogy a lágy szellő már meglibegteti a nád levézetét, meginogtatja a nádszálat és magát a nádrengeteget, mely oly könnyen enged a szél nyomásának, akár csak maga a víz. A természet fönséges, alkotó hatalma pedig ide rendelte, ehhez képest alkotta a nád rigómadarát és megalkotta úgy, hogy máshol meg nem élhetne. Így ide kell építenie a fészket is, még pedig teljes biztossággal, hogy letojhassa fészkealját, kikölt-hesse tojásait és felnevelhesse, felápolhassa fiait, az eredetileg tehetetlen vaksikat, egész addig, a míg anyányiák lesznek és szárnyuk szabadjára kerülnek.

Nagy dolog oly fészket építeni az ingó nádak közé, a mely esőndes időben, viharban biztos legyen! Ha erősen odaköti a nádszálak közé. jön a szél, meginogatja a nádat s a fészkek kötése szakadoz — vége mindennek!

Mit teszen most már az a nádi madár? Kiválaszt három vagy négy nádszálat, mely kellő távolságban áll egymástól és a gyökér felé kissé szorul, e közé szövö és köti a nádi rigó fészket, mely olyan, mint a megfordított magyar kucma; de oda is kötözi, még pedig szíjjas fűszálakkal a nádhoz, úgy azonban, hogy szélfúvásakor a nád esúszhat is, tehát nem ronthat a fészken! A fészkek esészéje mély, szádja kiesit szükül, hogy ingáskor semmi sem hullhat ki. Itt van az öt, hat halavány zöldes, sötétebben szeplőzött tojás, mely tizen-negyedik napon kél.

Szóval: remek alkotás!



HASZNOS.



58. A FÜZIKE.

58. A FÜZIKE.

Egyéb neve: csil-csal.

(*Phylloscopus acredula* L.)

Leírás. Parányiségben vetekedik az ökörszemmel, ennél látszólag nyugább, ösztövérebb. Hátafele, a fejetetejét is beleértve, zöldes-barna szürkésbe menő; hasafele feketés, oldalai sárgások, pofái barnás-sárgák; a szárnyak belső oldala sárga, lába barnás, a talpfél sárgás. Ezen az egyszerű színű kis madárkán minden olyan fakós és semmi sem szembeszökő; mindene azonban finom, esőröeskéje hegyes, a legszűkebb rések, rügylőcsője kifürkészésére alkalmas.

Hogy miért füzike? Azért, mert szereti a füzeset, melynek levélzete -- színe és alakja miatt -- szinte elnyeli.

Fészekét nagyon jól rejtegeti: közel a földhöz ráboruló füvek, bokrok alatt abból az anyagból építi, a mely a kiválasztott helyen található s éppen evvel azt éri el, hogy a fészek alig, s csak gyakorlott fészekkereső szemével található, a fészek fedele. Fészekalja öt-hat apróka fehér, vörös-barnán finoman szeplőzött tojás.

Élete módja. Nagyon eleven, sohasem nyugvó kis madár: nagyon szereti a lombos erdő fáinak koronáját is, hol nagy ügyességgel ugrál ágról-ágra és örökös nyugtalanságával hamar szemet is szúr; de jelenlétének és fájának árulója sem a szín, sem a nyughatatlan mozgás, hanem a hangja, mely ahhoz a parányiséghez és még parányibb torkához képest igazán roppant erős, messze hangzó. Ez az erős hang, melyet tavaszkor hallat, szólama szerint ez:

Csil-csal—csil-csal

és így tovább, a melytől németnél és különösen angolnál is nevét vette.

A német így hallja: Czilp-czalp—czilp-czalp stb.

Az angol így írja: Tchilp-tchalp—tchilp-tchalp. Ám ez minden jobb-rosszabb festése a kis madár hangjának. Eledete minden rovar, a melyhez a fákon hozzáférhet s éppen azért hasznos jószág. Hogy őszre ráfanyalodik egy kis bodza-bogyóra és hasonlóra, avval ugyan kárt nem teszen.

Mint a tavasznak hangos hirdetője, és mint ilyen, az ember vidítója is megérdemli tőlünk az oltalmat.



HASZNOS.



59. A SZÜRKE LÉGYKAPÓ.

59. A SZÜRKE LÉGYKAPÓ.

Egyéb neve: szürke legyész, légyfogó.

(*Muscicapa grisola L.*)

Leírás. Kisebb a verébnél és azután nagyigazán szürke kis madár. Hátafele egérszürke, hasafele fehéres, a begy és a kantár táján sötétebb foltoeskák. Csőre fekete, tövén laposos, széles; a felső káva szélén mindkétfelől serték meredeznek, melyek nem engedik, hogy a préda kiszökhessen. Szája öble sárga. Lába fekete és gyenge. Szeme sötét és eleven. Fészke leginkább fákon, esonka ágakon a törzs közelében áll; de lyukakba is építgeti, azonban sohasem mélyen. A fészek igen szép szövésű; anyaga finom moha, hánas, vékony gyökerek és fűszalacsók; belül gyapjú és lószőr a simító. Fészekalja öt világos zöldes szürke alapon sötétebben márványozva és rozsdásan szeplőzött tojás; a szeplők néha a vastagabb végen koszorúba sorakoznak.

Élete módja. A szürke légykapó életmód szerint egészen más, mint a kerti és erdei munkatársai, teszem azt a czinegék. A míg ezek örökösen izegnek-mozognak, bujkálnak és keresnek, addig a légykapó kiül valamelyik águnk legvégére, esúcsra, karóra és lesésre fogja a dolgot; lesi pedig kizárólagosan a röpködő rovarokat, mint a legyeket, bogarakat, méhesek táján a heréket, — de sohasem a fulánkos méhet, vagy darazsat. Veszteg ülve, folyton vetegeti szárnyait, mintha próbálná, hogy rendben vannak-e, mert a mint a röpködő rovar megpillantja, már röpköd is. Feeskebiztossággal elkapja a prédát s aztán ívet vágva visszatér leső helyére.

Innen van az, hogy a szürke légykapó a hasznos madarak közé tartozik, különösen kertekben, a hol a gyümölcsfákat megszálló, röpködő bogárságot ugyancsak szedi és irtogatja; hogy az erdön elkapdossa többek között a gubacsdarazsakat is, ez nem oly kár, hogy a nagy hasznót elfelejthetnők. Ez a madár kivált kertekben védelmet érdemel, öblös nyílású házikót, a melybe fészket rakhassa.



HASZNOS.



60. AZ ÖRVÖS LÉGYKAPÓ.

60. AZ ÖRVÖS LÉGYKAPÓ.

Egyéb neve nincsen.

(Muscicapa collaris Beh.)

Leírás. Kivált az öreg hímje tarka madár, hogy szinte megkápráztatja a szemet. Csak két szín van rajta: fekete és fehér. A tarkaság így alakul meg: csőre fekete, homloka fehér, feje a tarkóig fekete, azon alól fehér örv; dolmánya fekete, faresíkja fehér; farka fekete, egész alsó fele torkostulbegyestül fehér. Szárnyán, ha kibontja, kettős, fehér tükrörfolt van. A tojó nem ilyen ékes, inkább kormos, fehéréssel és nyakörve nines is. Csőre éppen olyan alkotású, mint a szürke légykapóé. Fészke odvakban, de ágak sűrűjében is áll, szövése pedig mohából, finom fűszálakból gyökerekből és szőrökből való. Fészekalja rendszeren öt, rézrozsdaszínű, minden szeplő nélkül való; finom, nagyon törékeny tojás.

Élete módja. Az örvös légykapó inkább melegebb tájak és itt a lombos erdő madara. Bizony szépséges látomány a tavasz ifjú zöld lombzatában díszlő bükkös vagy tölgyes erdőben ennek a finom, tarka madárkának az ügyeskedése, röpködése. Nagyon szereti azokat a vénülő fákat, a melyeknek teteje már száradásnak indult, itt a magasban, a száraz ágon szeret leskelődni s a milyen kicsiny és jámbor, még sem lehet róla azt mondani, hogy

A légynek sem vét,

mert az erdő nagy hasznára bizony nagyon is vét légynek, szunyognak és mindenféle röpködő bogárságnak. Az öreg, vén fák nagy odvai előtt néha függöget is, nagy szelet csapva bár kicsiny szárnyának sebes verdesésével, a mikor azután felriad az odvakban pihenő bogárság, szárnyra kap, hogy biztos prédája legyen a légykapónak. De szálás bükkösökben, melyeknek sudarai magasra törnek, koronáik pedig egybeborulnak, az örvös légykapó a lombsátor alatt is fogdossa a betévedő napsugárban játszó légyfélét.

Minden védelmet megérdemlő ékes madárka.



HASZNOS.



61. A FÜSTI FECSKE.

61. A FÜSTI FECSKE.

Egyéb neve: istenföcske, vizesföcske, czifraföcske, kéményföcske, tarka föcske.

(*Hirundo rustica* L.)

Leírás. A dolog rendje úgy hozza magával, hogy azt is le kell írni, a mit minden ember ismer. A füstí fecskének szembeszökő jegyei, a melyek más fecskéktől megkülönböztetik: homloka, torka szép gesztenyebarna; begye és háta a szárnynyal és farkkal együtt kékes zománczezal ékeskedő fekete; de a farkon csak a két középső toll tiszta fekete, a többin fehér foltoska van, a szélső farktollak hosszú ágú villát alkotnak; hasa hol fehér, hol barnásan futtatott. Csőre pieziny; de szája mélyen hasított, öblös; ha kitátja, kis zsákot alkot. Lába kiesiny, éleskőrmű, megkapaszkodásra alkalmas. Fészke félesésze alakú, tehát nyitott öblű, sárból épül, melyet a madár ügyesen tapaszt, közbe-közbe fűszálakat, szalmát is belevegyít s innen van az, hogy a magyarság a szalmával elegyes sárból való építést «feeskerakásnak» nevezi. Fészket falun régi viskók tapasztott kürtőjébe is építi, majd eresz alá, a hol az ember jár-ke, néha karnyújtásnyira; szóval beáll házimadárnak. Fészkealja az első költéskor öt-hat; második költéskor, mely nyár derekán történik, három-négy tojás, mely fehér alapon vörösbarna és szürke szeplővel van ékesítve.

Élete módja. Folyik az az ember gyönyörűségére és szeme előtt. Tavaszrakelve a füstí fecske régi fészkehez tér vissza, kitatarozza és kezdődik a családi boldogság. Hajnalban már ott fieserékel valami ágon, vagy az ablak tábláján, keresztpánton, rúdon; ezután szárnyra kap a pár és nyílaló röptével végig hasít a levegőn, kapdosva a legyeket közben-közben röptében szeretkezve; majd jön a költés ideje, kikelnek a fiak és kezdődik azoknak etetése, felápolása; felváltva nagy buzgósággal dolgozik a feeskepár és mikor a fiak már anyányiak, sőt szárnyrakeltek, még akkor is kiüldögeálnak szép sorjába valamelyik ágra s az öregek nem sajnálják tőlük a falatot. Ennek láttára megennyhül még a falelkű ember érzete is. Csak a déli népeké nem: százezrével fogdossák és eszik!

Népünknek kedves madara, tehát megvédi a magyarságnak tiszta embersége.



HASZNOS.



62. A MOLNÁRFECSKE.

62. A MOLNÁRFECSKE.

Egyéb neve: fehérmellű fecske, gatyás fecske, kapczás fecske, berczés fecske.

(*Chelidon urbica* L.)

Leírás. Kisebb a füsti fecskénél és ettől könnyen megkülönböztethető. Első tekintetre fehér-fekete tarka. Torka, begye hasa fehér és ilyen színű a faresíkja is; feje, tarkója, dolmánya, szárnya és farka fekete, de az utóbbi csak mélyen kivágva, nem villás. Csőre fekete, apróka lábai fehér puhelylyel borítva, innen «gatyás» és «berczés». Szája is kevésbé öblös. Fészkét félgömbösre és zárva úgy rakja sárból, hogy csak szűk bejárója van, építi pedig ereszek, párkányzatok alá, templomok, magas házak védelmet nyújtó részére, igen sokszor telepesen, majdnem gerezdfomára egymás fölibe és alá ragasztva. Fészkekalja öt, néha hét fehér tojásból áll.

Élete módja. Ila a füsti fecske belső házi madár, mert sokszor a ház tűzhelye fölött is folytatja családi életét: akkor a molnárfecske inkább városi, mert az emberi építményekre és hajlékokra kívülről rakja szilárd és aránylag nagy fészkét. Még hegyes vidék sziklás helyeitől sem idegen és ott a meredek szirtfalon rakja madár-hajlékát, gondosan figyelve, hogy eső ne érhesse. Némely faluban, a hol a házak padlása teljesen el van zárva, a füsti fecske el is marad; de itt a molnárfecske lép a helyére, építvén a házak külsejére sokszor igen népes fészektelepeit. A molnárfecske is röpködő bogársággal él és tisztán csak röpködve bír megélni, mert lába picziny, csak megkapaszkodásra alkalmas.

Énnélfogva ez a fecske is hasznos madár. Az ember szemében nem oly kedves, mint a füsti fecske, mert nem oly barátságos, nem oly illeszkedő, mint ez. Nem is gyönyörködte az embert semminémű dalával és a zárt fészek elrejté családi életét is. Tavaszkor későbbben érkezik mint a füsti fecske; őszkor pedig a tornyokra, házakra, néha fákra való gyülekezésnél ő alkotja a tömeget. Tudjuk, hogy jól felgyülekezve valamely őszi napon csak eltűnik — el a délszak messzeségébe. Minden védelemre rászolgál.



HASZNOS.



63. A KECSEFEJŐ

63. A KEESKEFEJŐ.

Egyéb neve: lappantyú, álmosfilkó, bagolyföcske, kecskeszopó, málonfekvő.

(*Caprimulgus europaeus* L.)

Leírás. Rigó nagyságú, de hosszabb madár, melynek sok különös tulajdonsága van. Nagyon finom, lágytollú madár, tollazata, színezete pedig nagyon emlékeztet a baglyokéra. avval a különbséggel, hogy kevés benne a baglyok tollának a sárgasága s annál több a hamuszürke, sötétbarnán és elmosódva tarkálva. A fark két középső tolla szép sűrke, feketés pontokkal és szakadozott rovásokkal. Feje nagy; szeme sötét és nagy, barna, az alkonyat sötétjében is látó szem. Csőre picziny, mögötte azonban roppant nagy, öblös száj nyílik, melyet felső széle felől erős sörték tesznek fogóssá. Lába kurta, gyenge. Fészke ninesen. Fészekalja két fehéres, sötétebben felhőzött és mintegy márványozott tojás, melyet az erdőben a puszta földre letojik és ott ki is költi.

Élete módja. A keeskefejő, az alkonyat és késő est madara. A mint a nap leáldozott és terjedni kezd a kora est homálya, a keeskefejő elhagyja nappali tanyáját, mely vén fák ágain van, a melyeken hosszában telepedik meg, úgy, hogy színével mintegy beleolvad a kéreg színébe; szárnyra kap és sajátos imbolygó, de sebes röptélssel neki íramodik a síkságnak, az erdők tisztásainak vagy nyíltabb közeinek és mint a feeske, röptében kapkodja el az éjjel járó bogárságot, e között még a legnagyobb pilléket is.

Nagyöblű szájából és abból kigondolva, hogy a keeskefejő járaskelésében sokszorosan ellátogat a marhaállások tájára, ott levágódik, ismét szárnyra kap és lappangva keresgélni látszik, ráfogja balgatag emberek hite, no meg egy kiesit babonája is, hogy azért jár a jószág körül, hogy elszopogassa a tejet. Pedig dehogy! Minden pásztorember és szemes gazda tudja, hogy a marhaállások hulladékjában nagyon megterem a bogárság és hogy ez alkonyatkor kel szárnyra, hogy nászt tartson; tudja ezt a keeskefejő is és éppen ez a bogárság esábitja a jószág állásai felé.

Hasznos, védelemre érdemes, már elég ritka madár.



HASZNOS.



64. A GERLE.

64. A GERLE.

Egyéb neve: gerlicze, gelicze, gilicze, gilimadár, görlicze, gölicze.

(*Turtur turtur L.*)

Leírás. Igazi galamb. A házi galambnál kisebb, karesúbb, nemesebb formájú. Fejébúbja, homloka szép mákszürke: pofája, fületája rozsdásan futtatott: a nyakán kétfelől sorosan álló fekete-fehér kaláris. Dolmánya hamuszínű sötét foltokkal, melyeket rozsdás szín beszegett. Faresíkja hamvaskék rozsdásan befujva, torka és begye pirosas, ibolyás zománc-ezal, hasa fehér. Szárnya fekete, palaszínűen futtatva: farka palaszínű, a szélső tollak körül legalább négynek fehér a vége. Csőre fekete, szeme csillaga tüzespiros, lába vérvörös. A fiak kevésbé színesek. Fészke sürüsekben és jól elrejtve áll, bizony csak tákolt alkotmány, ágakból és ágaeszkéből oly ritkán rakva, hogy a tojás és a tojó madár alulról látható. Fészekalja két fehér tojás.

Élete módja. Gyönyörűen járó, roppant sebesen repülő, ügyes és kedves madár: szép, tiszta: párjához ragaszkodó, megindítóan burukkoló jószág. És ki csodálkozzék akkor azon, hogy a nép szerelmének és a szerelemben hűségének madarát látja benne! Romlatlan lelkülete nyilatkozik meg a nép hitében, hogy az özvegyen maradt gerlemadár utána pusztul elveszett párjának. A gerle szereti az erdők szélét, nálunk a vetéstáblákat szegő ákác és jegenyesorokat: szereti a vízmelléket, hol itatóhelyre pontosan és nagyszámmal jár el. Éledele majdnem csupa mag, de legnagyobb sokaság szerint dudvák magva. Éppen ezért a gazdaságra nézve hasznos madár. Igaz, hogy rájár az új vetésre is, ha nincs jól beboronálva, bizony megszedi a begyét úgy, hogy hézagok is támadhatnak: de ez mindig csak rövid ideig tartó és nem is mindig kártétel, mert a fölös magot szedi. Más a dudva, melyet egész nyáron át pusztít, még pedig nagy számmal. Egy derék tudós ember nyár derekán felmetszette az egyik gerle begyét, hogy mit evett és mennyit: hát bizony kisült, hogy a begyben 1942 mag volt, ebből pedig 1932 volt a füzlevelű mérges kutyatej magva, egy meg az aszaté. Sokkal több a haszna, mint a kára: azért védeni kell. Van még elég.



HASZNOS.



65. A FÜRJ.

65. A FÜRJ.

Egyéb neve: für, fürgy, fürmadár.

(Coturnix coturnix L.)

Leírás. Akkora mint egy siheder ökle, szinte gömbölyű madár, s a mint rávetjük a szemünket, nyomban eszünkbe jut a «kurta, furesa suta tyuk». -- Az egész madárka agyagszínű, sötétebb foltokkal és oly világos vonásokkal, a melyek nagyon emlékeztetnek a zab polyvájára. Az egész test rázolatja, de különösen a hátán tisztán arra való, hogy a lelapúlt vagy meglíppent madarat észre ne lehessen venni. A kakas torka fekete, néha nagyon és mélyen is: ekkor «ezigányfürj» a neve. Csőre a tyukéhoz hasonlít, lába azonképpen. Éleven szeme világos dióbarna. Fészke a földön van, mindössze kapart lapos gödör, fűszálakkal inkább meghányva, mint bélelve, ide tojja le a tyukoeska tíz, néha tizenhat tojását, mely olajsárgás alapon szépen barnán és foltosan szeplőzött. A esírkék, a mint kikeltek és megszáradtak, azonnal anyjuk után futnak, a mi bizony csak szép és ritka látomány, mert tudnak ám meglapulni s ekkor elnyeli a környék színe.

Élete módja. Olyan az, mint a tyúkoké is. Pitymallattól alkonyatig jönnek-mennek, keresgélnek, magot, bogárságot szedegetnek; tyúkmódra kapargálnak, majd kikerülnek a verőfényre, poros vagy homokos helyre, kis gödröt vájkálnak s úgy fürdenek a homokban, hogy csakúgy porlik. Csak lehullott magot szedegetve, esírkéit arra vezetgetve, hasznos madár, mely megérdemli a védelmet. Hangjánál és életmódjánál fogva a népnek kedves madara. Nagyon szereti a nép a vetésben bujkáló fürjkakas «pitypalatyty» szavát, melyre a fürjtyukieza «vá, vá» szólammal felelget. A tűzről pattant, gömbölyű menyeeske

Friss mint a fürj.

És hogy a fürjkakas nagyon, de nagyon szerelmes, annyira, hogy szerelme vakságában néha még a varangyos békának is udvarol, ezért kurjantja a székely legény a táncz hevében ezt a tánczszót:

Kiesi nekem ez a esűr,
Köröülök mint a fürj.



KÖZÖMBÖS.



66. A TÚZOK.

66. A TÚZOK.

Egyéb neve: túzi, vadpóka.

(Otis tarda L.)

Leírás. Pulykakakasnál is nagyobb és erősebb madár. Feje, nyaka világosszürke, hasafele fehér; dolmánya eleven agyagsárga és rovott barna és fekete sávolyokkal; a nagy szárnyfedők fehérek, néha tenyérszerű szélesek és szépen hajlók; farka kurta; de széles tollakból való; lába magas, vaskos, csak három ujjú és húsos, de erős talpú, igazi futóláb. Csőre erős, gerinczén elég íves; a kakas bajuszos, a bajusz kemény, de finoman foszlott tollból való. A tűzok szeme eleven, komoly tekintetű, nagy bizalmatlanságra valló. Fészke legtöbbször zabvetésben áll, sekély, kapart gödör, kevés alommal meghányva. Fészekalja két, ritkán három tojás, a melyet már ismerünk. De a míg idáig jut a családi élet, a kakasnak nagy viadalai vannak vetélkedő társaival; tyúkját ki kell küzdenie. A költés ideje eltart majd egy hónapig is. A csirkék kevés napok multán már követik vezető anyjukat.

Élete módja. A tűzok nemes, címeres madár s a magyar síkságon, az erdélyi részek mezőségén az, a mi délszakon a struccmadár; ámbar ennél szerenesésebb, mert bár nehezen kél, ha már fölkapott a levegőbe jól és tartósan röpül. Őszrekelve seregbe verődik és így húzza ki a telet. Régentén ezeket a seregeket fogták körül, ólmos eső idején szilaj lovon a esikósok és beterették valami állásba. Nagy vásár volt ilyenkor és a legények kalapja ugyancsak kivirított a sok, ékes tűzoktolltól, a melyet még régi idők földesura is büszkén viselt a esalmáján, süvegén. Ha egy-egy pásztor erősen bízakodott a szerenesébe és esalódott, megtudta mit is jelent a böles példabeszéd:

Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

A tűzok kis korában leginkább bogársággal, később nagyobb korában mindenféle magvakkal, friss növényhajtásokkal él, rájár a repezére, de a szemes életre is, a nélkül, hogy érezhető kárt okozna. Elnyeli az egeret is. A legóvatosabb madarak egyike, melyet csak nagynehezen lehet megtevésztetni.

Nemes vad, mely ezért is védelemre méltó.



KÖZÖMBÖS.



67. A BÍBICZ.

67. A BÍBICZ.

Egyéb neve: libucz, libocz, bébicz.

(Vanellus vanellus L.)

Leírás. Akkora mint a galamb, de hosszabb futólábú; a miről pedig abba a nyomba meg lehet ismerni, az a fejbúbjáról induló, hátrafelé álló és egy kicsit felkunkorodó, hosszú, hegyes konty, mely úgy áll, mint a délezegen kifestett bajusz, különben fekete, ilyen a homloka, torka és begye is. Hasa tisztafehér, faresíkja eleven rozsdaszín, farkatöve fehér, vége széles szegést alkotva fekete. Dolmánya fekete, eleven, szivárványos zománczezel. Lába piros, szeme barna, eleven tekintetű, esőre mint a vastag ár. Ilyen a vén hím; a tojó és a fiak egyszerűbbek, kisebb kontyval. Fészke a rétségben, a mocsár sekélyebb helyein kapart gödör, száraz alommal meghányva. Fészkealja rendszeren négy körteformájú tojás, mely olajos zöldes földön sötét olajbarna pontokkal és peccétekkel van megtarkítva. A pelyhesek, a mint csak kibujnak, már ott is hagyják a fészket, sokszor a féltójas még rajtuk szárad. Nagyon szép, tarka jóságok.

Élete módja. Bébicz nélkül a rétség, a nedves kaszáló, mocsár és tavak környéke pusztára ki volna halva. Kerengő szép röptésével, közben-közben hirtelen fordulataival és levágódásaival, a mikor tarkasága szinte kápráztat, no meg avval is, hogy mindig több pár lakik egy darabon, megeleveníti a levegőget. A mikor pedig a fészkelés megkezdődött, ugyanesak hangos lesz a táj, síró, pityergő szavától, mely emberadta nevét:

biibicz-biibicz

mondogatja. A földön ügyesen és szépen futkos. Ha kutya, vagy varjú közelít a fészke tájára, nagy jajgatással leesap rá és vagdossa esőrével; ha ember, akkor mindenféle eselhez folyamodik: alant szálldos, le-leül, esakhogy elesalja a fészektől. Rendes tápláléka a giliszta, a sok esigaféle, a bogárság meg a sáska. Őszkor felhőző nagy seregekbe verődve ellepi a legelőt, mezőt, kaszálót, de a szántást is, és ugyanesak szedi a gazda ellenségeit. Téltre elvonul. Mint a táj ékessége és mint hasznos madár is védelemre érdemes.



HASZNOS.



68. A PÓLIMADÁR.

68. A PÓLIMADÁR.

Egyéb neve: gojzer, gujzer, ujtó, hujtó, pólicz, kúlicz, szélkiáltó, hojsza, töcs, töcsmadár, teős-teős, töcsér.

(*Numenius arquatus L.*)

Leírás. Varjú nagyságú. Csőre lefelé konyul, hosszú, kaszalakú. Lába hosszú, gázolásra alkalmas; nyaka hosszú. A madár színe a kendermagosra emlékeztet, csakhogy a foltok inkább hosszukások, itt-ott nyilasok; farka fehér, egy kiesít barnásan futtatott, minden tolla barna keresztrovásokkal. Szeme barna. Nálunk nem fészkel rendszeren, mert inkább csak tavaszi és őszi vendégünk, de nem lehetetlen, hogy egy-két pár nálunk is tanyát üt és kikölti fiait. Északi hazájában az ingoványon fészkel; fészkealja négy nagyon körtealakú tojás, akkora, mint a házi kaesée, különben olajzöldes földön sűrűn, sötéten szeplős.

Élete módja. Nagy vándorlásain, a melyek földrészünk éjszaki tájaitól le a Nilus folyóig is terjednek, a mi közben nálunk mint vendég száll meg pihenőre, no meg etetés miatt, nagyon változtat élete módján, mert eltartózkodik a tenger sekély partjain, majd a sivatag szélén, majd folyók sziklás partján, nálunk pedig legelőn, nagy ugaron, szíkes térségeken, semlyékes helyeken. Mindenütt nagy pusztítást viszen végbe, különösen sáskákban, futóbogárban. Legkedvesebb eledele a prüesök, de bekapja a csigát és néha-néha a békát is. Ezért és mert nagy számmal járja és tisztogatja a mezőseget, nagy hasznára van az ember gazdaságának. Védelmeszni nem is kell valami nagyon, mert még a tűzoknál is vigyázóbb madár és vadász legyen, a ki, ha csak egyszer is, meglopja és puskavégre kapja. Az alföldi nép vadászai azonban még ravaszabbak a pólinál és kívárlják alkalmas helyein, odaesalják «maskarával» — kemenczében szárított madárral, melyet letűznek a tószélbe — és egy-kettő mindég beszámol kaszás csőrével.

Szava messze hangzó «poli-póli-tüi». Pásztorok hite szerint, a mikor nagyon hangzik, szelet jósol.



KÖZÖMBŰS.



69. A CZANKÓ.

69. A CZANKÓ.

Egyéb neve: füttyülő snyeff, piros lábú snyeff.

(*Totanus totanus L.*)

Leírás. Jó rigónyi. Ez is egészben kendermagos, de inkább foltos és keresztberovott esíkokkal ékes, hosszúcsőrű, piros lábú madár; lábai elég hosszúak és az ujjak között már egy kis uszóhártya is látható. Farka fehér, sötéten keresztbe róva. A sötét szárnyon fehér tükrőfolt. Hasafele az oldalakban hegyes és esep alakú foltokkal borítva. Fészke vizes rétségekben, zsombékos helyeken, torzsák között, kis mélyedésekben áll és bizony csak almozott. Fészekalja négy körtealakú tojás, mely a fészekben hegyével van körberendezve, színe agyagsárgás földön szürkés és sötétbarna pontokkal és foltokkal tarkított.

Élete módja. A hol meg van telepedve, mint a rétségekben és mocsaras helyeken, ott ékes és hangos tőle a tájék és a levegő ege. Tarkaságával, piros lábával fölröppenéskor jól esik a szemnek, szép, messzehangzó füttyülésével gyönyörködteti a fület. Jó futó s a vízbe begázolva szükségből úszik is. Fészke táján mikor már pelyhesei kibujtak, megindítja az embert bánatos hangjával, melylyel kiesinyeit félti, de ezermesterségével is, mely mind arra való, hogy az embert elesalja, megtéveszse. Siránkozva leereszkedik a földre, bókoltgat, füttyül, majd fut, mintha mondaná: jer utánam emberfia. Ha már a kerengésből kifogyott, leereszkedik faesúcsra, karóra, még a telegraf drótján is próbálgat megállani. Közbe még keservesebben jajgat, mint maga a bibiez madár. Még a lövés sem riasztja el: levág, eltűnik, de kis vártatva ismét csak helyt van és folytatja keserves jajgatását. Füttyje: dlüdlüdlüdlü-di-di-didl-dié messze hangzó. Mint minden moesármelléki gázló madár, a czankó is nagyétű és jó gyomrú madár, mely mohón és buzgón irtja a bogárságot, a szöcskét, sáskát, esigát, mind a növények hasznára, és hasznára az embernek is, a kinek a tó mellék sokszoros hasznót hajt. Vonuló madár.



HASZNOS.



70. A GÓLYA.

70. A GÓLYA.

Egyéb neve: czakó, eszterág, gagó, koszla.

(Ciconia ciconia L.)

Leírás. Nagy, hosszúlábú madár, erős hegyes csőrrel. Teste fehér, a szárny evező-tollai feketék; lába, csőre piros; feketésen szemők. Fészke az emberi hajlék oromzatán, kéményein, kazlakon, de itt-ott fákön is áll, néha telepet is alkotva. Fészke, a melyhez évről-évre visszatér, eredetben lapos; alapja vastag ágfa, melyre majd vékonyabb ágaeskák jönnek, majd gypdarab, széna, szalma alkotja csészéjét. Évről-évre pótolgatja, mitől a fészek vastag lesz és végre kedves fészkelő tanyája a verébnek is. Fészekalja háromtól öt tojásig való; a tojás nagy, színe fehér. A pár együttesen felváltva egy hónap alatt költi ki apróit, de a tojónak mégis csak több jut a kotolásból.

Élete módja. A gólya is gázoló madár, mely azt a rétséget szereti, a melyben elgázolhat táplálékja után; de az emberhez simulva, beléetalálja magát gazdaságába is és szorgalmasan járja a luczernást, a lóherést és hasonlókat. Begyét megrakja mindennel, a mi él s a mit bekaphat, a kis szöcskén kezdve a természetes kígyóig. De hát éppen ez a baj: bekapja a földön fészkelő hasznos kis madár porontyait is, a mivel bizony kárt is teszen és napjainkban sok a vadászember, a ki fészekrablásáért keményen megszólja a gólyát — itt-ott bizony már fűtül is feléje a puská golyója, sörétje. Szent madárnak tették, tudjuk pedig, hogy «minden szentnek maga felé hajlik a keze», a szent gólyának meg a csőre. No de itt is az az igazság, hogy tovább tart a bogárszedés, mint a többi, a mi aztán a gólya javára lesz írva. Azután pedig befogadtuk ősi soron szeretetünkbe — bajos ám azt onnan kizavarni!

Már nagyon kora ősszel a gólya is gyülekezik, mindig egy és ugyanazon a határrészen. Egy szép napon aztán szárnyat bont a sereg és akkor beteljesedik Petőfi szava:

Jön az ősz, megy a gólya már,
Hideg neki ez a határ.



KÁROS.



71. A DARU.

71. A DARU.

Egyéb neve nincsen.

(Grus grus L.)

Leírás. Hatalmas, ezímeres madár, mely a magyar nemes-ség ármálisaiban nagyon sokszor van meg és ősi soron becses madara a magyarságnak. Az egész madár nemesen hamvas szürke; fejbúbján piros süvegfolt; feje különben fekete sörtetollakkal fedett; torka és a nyak felső-külső része fekete. A szárny evedzőtollai palaszínűek, a három utolsó — a test fölül — hosszú, hajlékony, sarlós és bokros, de a fölöttük lévő fedő tollak is sarló alakúak, belső zászlójuk fekete. Fészket járhatatlan mocsarak legrejtettebb helyére, alacsonyán nem is építi, se nem szövö, hanem rakja; sohasem röptül feléje, hanem messziről, titkon lopakodva közelítgeti meg. Fészkealja két hatalmas olajos színű, sötétebben szeplős tojás, mely akkora, mint az öreg lúdé. Kevés ember fér hozzá!

Élete módja. A daru szép röptű, gyönyörű mozgású, magas madár, mely egykoron telepesen fészkel a magyar rétségekben, de a mióta azokat lecsapolták, sok, ha tíz fészek akad az országban. Azért tavaszkor és őszi már csak vonúl két-ágú rendbe sorakozva és búsan krúgatva hazánk fölött. De vannak helyek, a melyeken vándorlásai közben rendszeren megpihen, meghál, hogy friss erővel ismét csak tova szárnyalhasson. Azokban a régi időkben, nem volt Magyarországon kúria, melynek udvarán nem akadt volna egy-egy szelidített daru, mely nagy komolyan, ezímeres madárhoz illő méltósággal állott a majorság között és néha, lábát váltogatva, fejét emelgetve, hátravagdosva, szárnyát verdesve tánczot is járt. Bokros tolla azokban a vármegyékben, a hol a daru megtanyázott, kedves ékessége volt a legény süvegének, a szebbjének borjú is volt az ára és legény számba sem ment az, a kinek süvegén nem lengette a szél a darutollat. Innen a Thaly nótája, mely így kezdődik:

A süvegem darutollas virágos,
Félrevágva olyan szilaj betyáros.

Bezzeg manapság már jó a szürke gém foszlott, ezímesebb tolla is. Valamikor, a mikor a daru nálunk még telepesen fészkel, ha belészabadult a vetésbe, különösen borsóba, kárt is tehetett. Ma már erről kár még csak szólni is.



KÁROS.



72. A VÖRÖS GÉM.

72. A VÖRÖS GÉM.

Egyéb neve: vasgém, rozsdás gém.

(Ardea purpurea L.)

Leírás. A gólyánál kisebb ösztövé, hosszúnyakű és hosszú-lábú madár; fején toll-varkocs, mely jól lekonyúl. Csőre oly hosszú, mint lábának a esűdje, hegyes, a kávák késélesek. Hátafele palaszürke, foszlott tollakkal ékesítve. Szárnyahajlása fehéresrozsdás. A nyak hátulja tövefelé hamuszürke, torka fehér; a nyak mindkét oldalán hosszában egy-egy hosszú fekete-fehér csík. A begyen szakálasan lecsüngő tollak; a has szürkés fekete, a szárny belől palaszürke. Lába olajbarna; szeme sárga, eleven. Fészke a mocsár megközelíthetlen részében áll és sokszor ötven-hatvan fészekből álló gémfalu keletkezik; készül pedig a ezímeres nád sűrűségében, magán a felső félben letördelt nádon, nádszálból, nádlevélből és puha gyékényből. Fészekalja rendszeren négy zöldeskék tojásból áll.

Élete módja. Ez a gém a melegebb égtáj madara és ehhez képest szereti az ország melegebb részeit, hol a rétséget, moesarat és a nádas lakja. Kevésbbé szereti a síkvíz széleit, mint a nagyobbik szürkegém, hanem inkább beáll a sásosba, a esuhé üstökökbe és a nád rigyásaiba s ott lesi gémtürelemmel a prédát, mely leginkább apró halból áll; de bekap minden apróbb élőlényt, esibor bogarat és egyebet, a mi a víz színét megközelíti. Lesés közben mereven áll mint a magyar kút ágasa és egyenesre kinyújtja nyakát, mint ennek a kútnak a gémje és ekkor a csőr úgy áll a víznek, mint a gémeskút ostora a kút kávjának. Tisztára ez a hasonlatosság vitte rá a népet, hogy ősi kútját a gémről «gémeskútnak» nevezze. Mint minden gém, úgy a vörös gém is óvatos, vad madár, hozzá nagehető és éppen ezért a halászatra nézve káros madár.



KÁRTÉKONY.



73. A BÖLÖMBIKA.

73. A BÖLÖMBIKA.

Egyéb neve: dobos gém, vízi bika, nádi bika, ökör-bika, bikagém, muszkagém.

(*Botaurus stellaris* L.)

Leírás. Közel akkora, mint a holló; de bokros tollazata, nyakának és lábának hosszúsága sokkal nagyobbnak mutatja. Tolla puha, mint a baglyoké és a színe is bagolyszín: sárgás földön barna-tarka. Csőre sárgásan zöld, de orma barna; lába sárgászöld, nagyon hosszú ujjakkal. Szeme sárga, akár némely bagolyé. Nyakát úgy be tudja húzni s a tollazattal fedni, hogy csak a hosszú láb árulja el a madár gém természetét. Fészke mindég magában áll a legsűrűbb nádasban, közel a víz színéhez. Fészekalja három, néha öt, zöldesen kék halavány tojás.

Élete módja. Titkon lappangó, a nádasok legtömöttébb részeiben bujkáló és igen különös életű madár, mely mindenféle hitnek és babonának a kútforrása, pedig mindössze falánk, telhetetlen gémmadár, mely ugyanesak szedi a tóság apróbb ivadék halát; de belevág madárfészekbe, vízi patkányba, esíbor bogárba, szedi a gőtét, békát és még a lópióczát is.

A bölömbika, a mint azt már szeme is bizonyítja, éjjeli madár és ugyanesak éjjeli kiáltásáról nevezetes. Tompa Mihály koszorús költő erről a nádas életének leírásában azt mondja:

Ha vastag bömbölés hallatszik a
Nádas felől: az a bölömbika.

Ez a hang vastag, mély, bömbölő és mintha valami nagy állattól eredne; sok embernek nem is fér a fejébe, hogy ösztövére gémmadár a mestere. Szól pedig körülbelül üü-prumb—ü-prumm—üü-um. Könyvrevalót írtak össze a tudósok ennek a hangnak a természetéről; az igazság az, hogy a bölömbika tele szívja bárzsingjét levegővel, a levegőt nyeli és azután hangosan bőfögteti. Tudni kell, hogy ez a bölömbika hímnének a szerelmi dala. Hát nem is lehet minden madár fülemüle.



KÁROS.



74. A BAKCSÓ.

Egyéb neve: vakvarjú, kvakvarjú, oláhpap, kakcsó, vasfejű vakkánya, kakáta.

(*Nycticorax nycticorax* L.)

Leírás. Akkora testű, mint a varjú, de hosszúnyakú és lábú, gémforma madár. Fejébűjja le a tarkóig fekete, zöld zománczezal; homloka a csőr töve körül fehéren szegett. A fejbűjből hátrafelé szegezve két-három, ritkán négy hófehér, hosszú tollból való konty. Háta fekete, foszlottas tollal és érczes zöld zománczezal. A nyak világos hamuszín, ilyen a szárny és a farok is. A hasfél fehér. Szeme csillaga kárminpiros, a szem nagy. Hegyes csőre fekete. Lába vöröses-sárga. A tojó kevésbbé ékes; a fiak anyányi korukban irombák. Fészke falut alkotó telepen áll mélyen a moesár járhatatlan helyein, hol moesárfűz, rekettyebokor szerzi meg a sűrűséget. Itt egy-egy fán annyi a fészek, a mennyi elfér. Maga a fészek igen hitvány tákolmány, pár ágból éppen csak összerakva. Fészekalja négy-öt halvány zöldeskék tojás.

Élete módja. Kevésbbé bujkáló és titkosan élő, mint a bölömbika, nem is szereti a tóságot rónavizeivel és nádasaival, hanem igenis a moesarat, különösen akkor, ha pocsolyás vizek, gyékényesek, bokrokkal és fákkal váltakoznak. Itt alapít bakesó falut és itt leskelődik prédájára, mely apró iszaphalból: esíkokból, poczhalból, de egerekből, gőtékből és mindenféle nagyobb rovarból telik. Röptülés közben nyakát, lábát behuzza s ekkor alig hasonlít gémmhez; a mikor pedig fára kap, a mit gyakran eselekszik, behuzott nyakkal és kuezorogva, nagyon emlékeztet a varjúra, a mi talán hozzá is járult egyik nevéhez, a «vakvarjúhoz». A mi a «vak» szót illeti, ez nem szemére vonatkozik, mert ez nagy, fényes és tüzes színű, hanem a hangra, mely magyar fülnek így hangzik:

bak-vak — bak-vak — bak-vak:

tehát egy «vak» szavú, varjúhoz is hasonlító madár. A hol faluszámra tanyázik, bizony megérzi a szegény esikászember — ennek káros. Van elég; de a moesarakkal egyetemben mégis csak fogytán van.





75. A VIZITYÚK.

75. A VIZITYÚK.

Egyéb neve nincsen.

(Gallinula chloropus L.)

Leírás. Kicsit nagyobb a fogolymadárnál, de zöld lábai, különösen ujjai sokkal hosszabbak. A szárny hajlása táján egy kis sarkantyúféle érezhető. Homloka csupasz holddal, a hold színe piros. Szeme-esillaga kármínpiros. Nyaka és egész dolmánya sötét zöldes-olajbarna, a test többi része palaszínű. A farok alja közbül sötétszínű szélein fehéressárgán szegve. A szárnyat tartó oldaltollak fehér végekkel, melyek a szárny szélén végigfutó fehér sort alkotnak. Csőre zöldes, tövén pirosas. Fészket mindig, vagy legalább leginkább a partisás elhalt üstökeibe rakja s a száraz levelet használja fészekalomnak. Fészekalja rendszeren tíz tojás felé is van. A tojás színe: halavány sárgás-vöröses alapon ibolyásan foltozott és vörösesbarnán szeplőzött.

Élete módja. Szereti a jól koszorúzott tószágot, melynek szélein tanyázik. Igen ügyesen kúszik fel a nádra és igen szípen szaporán úszik, noha úszóhártyája nincsen; még bukik is és hosszan kitart a víz alatt; ha üldözik, lebukik és csak néha üti ki éppen csak esőrét a víz színe fölé, hogy lélekzetet vehessen. Nagyokat lépve, de szaporán futós és boldogul még a vízitők kerek levelein, a hináron és úszó gazon is, mert hosszú lábujja megóvja a beszakadástól és bemerüléstől. Nagyon kedves és a hol nyugton hagyják, nagyon bizalmas madár is, mely nem vét senkinek, de annál nagyobb ékessége a tósnak. Táplálékja rovar, vízilenese; esipegeti a kibúvó zsenge nád és sás husos hegyét. Szóval ártatlan, és inkább hasznos madár.

Farkinezáját mindig fenhordja és akár fut, akár úszik, minden mozdulaton egyet billent szép fejével. El sem képzelhető kedvesebb látvány, mint mikor a vizityúk először vezeti ki 8—10 diónagyságú, bársonyfekete, hunczutkás szemű esirkéit a vízre. Minden védelemre érdemes.



KÁROS.



76. A HALÁSZCSÉR.

Egyéb neve: kúszvágó, szerkő, halkapó, halászfecske, czerkó, csér.

(*Sterna himudo* L.)

Leírás. Teste jó rigó nagyságú, de hosszú szárnyaival és hosszú farkával nagyobbak látszik. Lába uszóhártyás és piros; esőre éles-hegyes és piros. Fejeteje és a tarkó tiszta fekete; dolmánya gyönyörűen kékes-hamvas; torka, begye és melle szép fehér. Szárnytolla feketés. Farka villás, mint a füstifeeskéé; a leghosszabb külső toll, mely a villa ágát alkotja, sötét szürke, a fark többi tolla és a faresík fehér. Szeme csilлага vörösbarna. Fészkét telepesen a folyómenti fenyérekén készíti; itt leginkább a kavicsos részen kapart, lapos gödröske, mely pusztá, minden alom nélkül való. Fészekalja két-három agyagsárga, vagy barnasárga, viola-szürkésen és barnásan hintett, foltozott tojás.

Élete módja. Ragyogó tisztaságával és gyönyörű, igazán lengedező röpkésével nagy folyóink és nagy tavainknak díszé és ékessége, mely nélkül a tó és levegője mintha kihalt volna. Naphosszat kevés pihenéssel, mely a part kövesein, vagy karózatokon esik meg, folyton méregeti röptével a vizeket, behuzott nyakkal, lefelé szegezett esőrrel csak itt-ott keveset forgatva a fejet, hogy a víz színét megvigyázhassa. Mindig egyforma magasságot tart s a mint a préda megközelíti a víz színét, hirtelen lefelé szegezi és szétveti a farkát, szárnyával pedig verdesve egy helyen függőget, élesen odatekintve, a hol a préda mutatkozott. Egyszerre csak leveti magát mint valami kő, úgy hogy a víz nagyot loesesan, — de már akkor be is kapta prédáját, mely rendesen a kiesinyke széljáró-küszhal. Egészben esekély számánál fogva nem jön számba halászatuk, tehát nem is károsak. A Tiszamenti embernek szavuk *szerk*, ezért ott szerkő a nevük; a Kőrösmentinek *csér* a neve, mert így hallja a szavát.



HASZNOS.



77. A DANKASIRÁLY.

77. A DANKASIRÁLY.

Egyéb neve: dunai halászmadár, nagy halászmadár, nagy halkapó, vízi galamb, hógalamb.

(*Larus ridibundus* L.)

Leírás. Közel varjú nagyságú. Csőre nem erős, hegye lekonyuló. Feje szép sötétbarna és ez a szín a torkon jobban terjed lefelé. Fehér szemők. Nyaka, dolmánya szép, hamvas-szürke; a torok, begy és a hasfél tiszta fehér. A szárny evedzői sötétek fehérrel, a fiókszárny világos hamvas. A csőr és a lábak kármínpirosak, ilyen a szeme csillaga és szegése is. A lábakon úszóhártya. Télen a fej megfehéredik és a csőr és lábak eleven színe is megváltozik hússzínre, majd barnásra. Fészke, mint seregmadaré nagy falvakat, telepeket alkot; akad telep a velencei tavon, mely 3—4000 fészekre van beesülve; tördelt nádra, zombék tetejében, nem sok mester-séggel kupaczt teremt a madár, azt behorpasztja, kitapossa, száraz nádlevéllel és a gyékényével megalmozza és kész a fészek, néha egymás hátára is építve. Fészekalja két-három, ritkán négy tojás, többnyire agyagsárgás, írásos vagy rendes sötét foltozással.

Élete módja. A dankasirály vándormadár ugyan, de egy része azért kihúzza nálunk a telet úgy, hogy elhagyja kedves, befagyott tavait és a folyók nyílt helyeinek feljárásával tengeti tavaszig az életét. Magyar földön teljesen a gazdasághoz színt és alkalmazkodott és ott, a hol seregei a tóságban tanyát ütöttek, nincs a dankasirálynál buzgóbb követője az eke vasának, és nincs jobb, kitartóbb tisztítója az ugar-nak, kaszálónak és a rétség kasza alá fogható részének. Folyton szedi a bogárságot, a kukaczt és mindazt, a mit a gazdaságra károsnak kell tartanunk. Fiait is ezekkel ápolja föl, azért ott, a hol telepei állanak, a mezőgazdaság rovar-kárról nem is panaszkodhatik. Csak őszkor kezdi a tó színét is méregetni, s ekkor belevág a silány halba is. Bessenyey György a természet leírásában feljegyezte magyaros nevét, a melyet ime átadtam a magyar népnek is.



KÖZÖMBÖS.



78. A VADLÚD.

78. A VADLÚD.

Egyéb neve: őszi lúd, téli lúd, lazsnak lúd.

(Anser fabalis Latr.)

Leírás. Csőre fekete, körme és az orrlyukak között egy naranesszínű, keresztbefutó és elég széles pászta. Az összetett szárny hegye túljár a farkon. Főszíne barnásszürke világosodó tollszélekkel; a mell világosabb; a szárny evedzőtollai barnásfeketék. Szeme sötétbarna, lába naranesszínű, vörösesbe húzó.

Fészke nem áll Magyarországon, mert ez a lúd nálunk csak téli vendég, mely az északi fok tájának rettenetes téli hidege elől menekül a mi enyhébb tájainkra, bevárva, a míg a tavasz beköszönése jelt ad neki is, hogy a jegestenger tájain álló fészkelő helyeire visszatérjen és újból a fiasításnak éljen. Rideg hazájában tákolt fészket épít, a melybe hét-tíz fehér tojást tojik; kotolás közben ha távoznia kell, mindenkor betakarja tojományát, hogy ki ne hülhessen.

Őszurekelvén az idő, a vadlúd tengernyi seregekbe összeverődve délnek vonul és egy része eléri hazánkat is, hol az őszi vetéseket tömegével helyen-közön szinte elborítja és ha, mint rendszeren egy-egy megszállott helyen kitart és oda rendszeren visszatér, a vetés koppasztásával, kitépésével és túlságos gázolásával foltonként érzékeny kárt is okozhat.

Ila telünk nagyon kemény és vastag hóréteg borítja a vetéseket, a vadlúd délre vonul és egy része átmegyén még a földközi tengeren is.

De mihelyt enyhül az idő, a lúd visszatér. Innen a pásztor emberek helyes jóslása: ha a vadlúd délnek vonul, nagy hideget várhatunk, ha északnak tart, megenyhül a tél is. Általag márczius elején a vadlúd nagyon felgyülekezik és alkalmas idő és széljárás keltével nagy seregben elindul fészkelő helyére, hol lánczokra szakadozva, eloszlik az északi sarkvidék sivár területein.





79. A TŐKÉSRUCZA.

79. A TŐKÉSRUCZA.

Egyéb neve: káesa, gócza, törzsökrécze, öregrecze, dunai récze, nagykacsa.

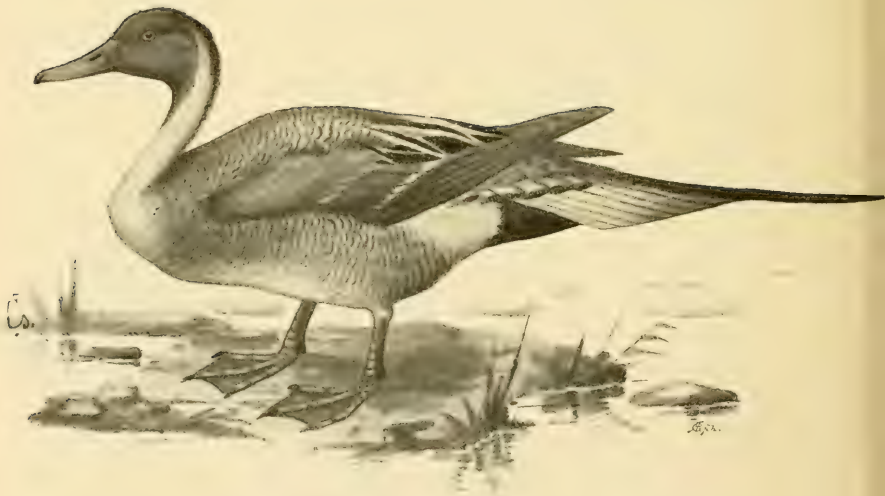
(*Anas boschas L.*)

Leírás. A gúnárja, tojója akkora, mint a házirucza, mely mintha a vadnak vérrokona volna. A tótság legnagyobb hápogója. A gúnár, rendes néven «gácsér», nagyon ékes. Egész feje gyönyörűen zöld zománczos s ez a szín a nyak felé fehér kalárisal van a többi színtől elválasztva. A faresíkon, mely bársonyfekete, mint a farokálja is, szépen felkunkorodó tollbokrétá áll. A szárnyon gyönyörű, ibolyásan zománczos tükrök, felül-alul fehérén szegve. A nyak és begy gesztenyebarna. Dolmánya nagyon aprón és szépen pontozott. A hasafele világos szürke, minden toll finoman sötétén keresztberóva. Csőre zöldes, lába narancsszínű. A tojó sárgásbarna alapon sötétbarnán íromba. Fészket a moesár sásos helyeire, vetésekbe, de — elég csodálatosan — fűzfák fejére és nagy faodvakba is rakja; inkább csak almozza; de azután finom pehelylyel béleli ki. Fészkealja tiz-tizenkét derék, sárgásfehér tojás. Nevezetes, hogy a faodvakban magasan fészkelő tőkésrecze a fiakat, mihelyt megszáradtak, egyenként esőrbekapja és leviszi a vízhez. A letett pelyheske fekvé marad, mint a kő mindaddig, a míg az anyaréce az utolsó fiát le nem hozta, — ekkor megnyüzsög a család és indul az anyaréce után, hogy a vizen azonnal úszva kezdje a kaesaéletet.

Rendes életfolyásában leginkább vízi növény a táplálékja; vizilenese, harmatfű, sulyom zöldje, hinárok magva és zsengeje a rendes táplálékja. Beesületes kaesamódra buzgón szűrőgeti is a vizet, a mikor sok apró vízi teremtes vándorol le bárzsingján. De tud ám kárt is tenni, mert aratáskor rájár a földön fekvő markokra és ugyanesak kiesépli, összegázolja. Ezért is, meg jó peesenyéjeért is puska neki.

Még bőven van.





80. A NYÍLAS RUCZA.

80. A NYÍLAS RUCZA.

Egyéb neve: öreghegyes, gémnyakú kacs, orsófarkú rucza, villásfarkú, nyílfarkú, nyársfarkú, fáczányfarkú, fecskefarkú rucza.

(*Dafila acuta L.*)

Leírás. Valamivel kisebb, de karesúbb, hosszabb a tőkésnél; farka hosszan, nyársszerűen kinyúló középtollakkal, — ezért neve nyárs — vagy nyílfarkú is; nyaka hosszú, vékony — ezért gémnyakú. A gácsér tavaszra kelve gyönyörűen ékes madár; szárnyatükre ragyogóan zöldzománczú, felül rozsdásan, alul fehéren szegve. Feje sötét dohányszínű, a pofákon rezes; a nyak mindkét oldalon fehér, közepén a tarkótól lefelé feketés. Egész hasafele fehér; dolmánya fehér, igen finom sűrűn álló és hullámosan rovott sötét csíkokkal. A hegyes hosszú válltollak feketék, fehér szegővel. A fark feketés, középső nyárstollai feketék. Farokaljja fekete, lába kékesszürke, esőre kékes; szeme barna. A tojó olyanszerű, mint a tőkés, de nyílfarkú. Fészke sásos, gyékényes és esuhés nyílt tavakon torzsákon épül. Fészekalja nyolez, tíz tojás, mely zöldes, kisebb és kevésbbé vaskos a tőkésruczáénál.

Élete módja. Vad, bajosan megvigyázható ruczamadár, mely vonuláson tömegesen is érkezik, de elvonúl és csak kisebb számban telepedik meg bajosabban megközelíthető tavainkon, így a Balaton roppant berkeinek rejtett rónavizeiben, különösen a sekélyeseken, a hol a fehér vizirózsa, közneven vizitők, és a vizisárga virít, leveleivel pedig szinte elborítja a víz színét. Ilyen helyeken buzgón keresgél a nyílfarkú tótágasba állva a víz fenekén, mint házi kacsáink is. Eledele zsenge vizi növény, vizilenese és mindennek húsos, zsengebb hajtása, hegye; de legbuzgóbban szedi a vizi bogárságot, a szitakötők és hasonlók álczáit. Berkeink és rétségeink tűnésével ennek a szép ruczának tanyái mind összébb szorúlnak. De azért még nem ritka.





81. A KANALAS RUCZA.

81. A KANALAS RUCZA.

Egyéb neve: kanálos-kanyálos-kalános récze, lapátorrú rucza, fogas rucza, butaorrú kaesa, kalánorrú récze.

(*Spatula clypeata* L.)

Leírás. Kisebb a tőkésnél, zömök testű. Főjegye a hatalmas, kanalas vagy lapátos esőr, mely különösen elől kiszélesedik, belső szélein pedig ugyancsak sűrűn, fésűszerűen fogas, a vizek szűrőgetésére nagyon alkalmas. A gácsér nagyon ékes madár. Szárnyatükre fényesen zöld, felül fehér szegéssel; egész szárnya világos kék. A feje oldalt kékesen zöld zománczezal, begye fehér. A dolmány eleje feketés, zöldes, minden tolla fehér szegővel, a faresíkja feketés-kékes, a farok-alja is ilyen; a válltollak hegyesek, feketefehérek. Lába narancsszínű, esőre sötét. A tojó színszerint hasonlít a tőkésrucza-tojóhoz, de kanalas esőre azonnal szembeszökik és megkülönbözteti. Fészke a moesarak sáros helyein áll, éppen csak almozott. Fészkalja hét-tizennégy világos rozsdasárga tojásból alakul.

Élete módja. Gyönyörűen, sebesen és ügyesen röpködő rucza, a melyet nagy magasságban is kanalas esőrével fogva könnyen meg lehet ismerni. Kevésbé vad, mint a többi ruczafaj és nem is jár esapatosan, hanem még akkor is, ha más fajok esapataival tart, külön röpköd. Már a esőre is arra tanít, hogy eledelét kevésbé a növény, mint inkább a tóság apró rovar- és rákvilága szolgáltatja, a melyet szitaszerűen szűrő esőrével nagybuzgón és szinte esamesogva kivedelget. De éppen ebből következik a baj, mert a halak a part sekély, melegedő vizében ívnak meg és így ikrájuk is itt érik a kikelésre. Ha a kanalas rucza ívó helyre akad, a milyen igazi az ő kaesatorkossága, bizony ezrével szedi begyre a tóság halivadékát, még mielőtt, hogy kikelt volna. Ennyiben a halasgazdára nézve káros és jó, hogy egészben a ritkább fajok közé tartozik.



KÁROS.



82. A BÚBOS VÖCSÖK.

82. A BÚBOS VÖCSÖK.

Egyéb neve: királyvöcsök, öreg bujár, szakállas vöcsök, bódorka, dárévöcsök, kontyos-bóbitás-nagy vöcsök.

(*Colymbus cristatus* L.)

Leírás. Akkora, mint a tőkésréce; de nyurgább. Az egész madár kinyújtott vékony nyakkal palaczkformájú. Fekete fejebúbján hátraszegett kettős bóbita, nyakán, a tarkó tájáról indulva, és köröskörül finom, szálazott tollakból álló, tömött gallér, mely belül rozsdaszínű, szélei felé sötét. Lába oldalt vágó, ujjai között kötött uszóhártya helyett hasított keresztbe bordázott és széles lemezek. A köröm lapos és széles. Csőre gyilokszerű, éles-hegyes. A farok mindössze pár foszlott tollaeska. Hasa fehér, gyönyörűen atlaszfényű; háta barna. Szárnyatükre fehér. A tojó kevésbbé szakállas és kevésbbé ékes. Fészke békanyálból és korhadásnak eredő anyagokból tákolva a víz színén úszik, nem a nád sűrűségében, hanem a szélek rigyásában található; egyes nád-szálhoz úgy van fogva, hogy egy helyen maradjon. Fészek-alja rendszeren négy hosszúkás, fehér tojás, a mely azonban a hosszú kotolás alatt és a fészek rothadó anyagától elbarnul és elszennyesedik. Pelyhesei szürke alapon sötétén esíkosak.

Élete módja. A búbosvöcsök kitünő bukó s ezt oly villámgyorsan végzi, hogy a sörét csak a víz színébe vágódik. A halastavaknak nagy veszedelme. Biztosabb helyeken több vöcsök egyesül és hajlást rendez a halakra. Bukva terelik ezeket a part felé s mikor a hal már szorúl, a riadó hal közé bukva kapkodják a prédát.

A búbos vöcsök, a meddig teheti — pedig soká bírja — bukással iparkodik a veszedelem elől menekülni; roppant soká marad a víz alatt és azalatt messze bír úszni; ha messzi van a nád, a mely befogadhatná, pillanatra felüti a fejét, egyet lélekzik és újból alábukik.

Szárnyra csak végső szükségben kap és igen messze verdesi a vizet, a míg emelkedni kezd. A magasba érve azonban elég sebesen és kitartóan száll tova.



KÁROS



83. A KÁRAKATNA.

83. A KÁRAKATNA.

Egyéb neve: tomolygó, kárókatona, gőte.

(*Phalacrocorax carbo* L.)

Leírás. Lúd nagyságú erős, fekete madár. Lábának mind a négy ujját úszó hártya köti össze. Csőre hosszú, töve erős, a felső káva vége kampós, vágó; az alsó káva késalakú, villaágai között tágítható, kopasz bőrsák. Farka ékalakú, tollai keskenyek és merevek. Szeme zöld. Nyáron torka és pofája fehér, a fej többi része fekete érzélfényű; a torkon és a nyakon a tollazat sörényszerű. A dolmány földje érekszínű, minden toll fekete szegővel, úgy hogy az egész pikkelyszerű. A tollas czupákon kifelé fehér folt. Tavaszrakelve nászruhája a nyakon sok fehér tollal vegyítve, a czupákon majdnem fehér gatyá. Őzkor ezt a díszet elhányja s a torka is kifeke-
tedik. Hajdanában nagy telepekben költött hazánkban, fészkei fákon állottak és állanak, akár a varjaké a varjútanyán; sokszor a varjukkal egy helyen is fészkel. Fészke ágakból és rózsából tákolt. Fészkealja három-négy hosszúkás, majdnem karesú, zöldes tojás.

Élete módja. Elég jól repülő és jól bukó vizimadár és jaj annak a halgazdaságnak, halászható tónak, a melybe a kárakatna beveszi magát. Három kiló hal egy napra szűkesen elég ennek a telhetetlen halfarkasnak!

Éledelét bukva szerzi, mert a víz alatti halászatnak elsőrendű mestere; lába hatalmas evedző, farka hatalmas timon, csőre horog is, kés is, zsákja és bárzsingja pedig nyúlik mint a jó kostök: nagy halat bír befogadni. Folyton falánk. Kinában, Japánban a kárakatnát szelidítik és halfogásra használják; előbb azonban karikát tesznek a nyakára, hogy a halat le ne nyelhesse. A halász, rúd végén vízsi a madarat a víz fölé, s ez, mihelyt halat érez, beveti magát a vízbe, elkapja a prédát és rákap az elébe tartott rúdra.

Mindenképpen irtani való madár.



ELMÉLKEDÉS.

A madármunka törvényéről.

A kárákatna leírásával bevégeződött az a sor, a melyet ebbe a könyvbe szántam. Ezúttal nem is az volt a feladatom, hogy a földművelő gazdából, a kertészből, az erdőt járó vagy a halászó magyareMBERBŐL madártudóst neveljek, mert ez nem is azokra tartozik, a kiknek munkájukkal a családnak hajlékot, ha lehet, birtokot és mindenesetre kenyeret kell szerezniök. Hanem az már nagyon is kötelességemben állott, hogy annyi madáralakot adjak képen és írjak le szóval, a mennyi elég, hogy a nehéz napi munkával küzködő magyareMBER pihenő órájában haszonnal és talán gyönyörűséggel is forgathassa ennek a könyvnek lapjait, ismerkedjék meg a körülte élő, mozgó és fiasító madarak legfőbbjeinek formájával, színével, teste alkotásával, leginkább azonban *munkálkodásával és a munka helyes megítélésével, megbecsülésével: a haszonnal és a kárral is.*

Háromszázharmincznégy madárfajból, a melyet a madártudomány eddig Magyarországból megismert, itt csak nyoleczvanegynek a képét és leírását találja a kegyes olvasó; de ez a nyoleczvanegy úgy van megválogatva, hogy a ki ezen a soron éberséggel és figyelemmel végig megyen, az szerez annyi értelmet, hogy a kimaradottakat, ha találkozik velök, majd be tudja osztani a rendbe. De megszerzi ezen felül

az értelmet a következő elmélkedésnek haszonnal való olvasásához is.

Azokból a szakaszokból, a melyekben a madarak csőre, lába és szárnyaalkotása volt bemutatva és röviden méltatva, már világosan kitetszett, hogy a nagy természetnek e teremtményei minden csak kigondolható módon, de első sorban *madárszerűen nyúlnak az anyatermészetbe* és hogy ez a benyúlás oly munka, a melyet éppen csak a madár és éppen csak oly szervezettel, mint az övé, végezhet. A mi pedig különösen kitűnt, ez az, hogy *az anyatermészetnek erre a madármunkára okvetetlenül szüksége van.*

A munka és szerszáma közötti viszonyt nagyon világosan és elmésen magyarázza az ókor böles mesemondója, *Phaedrus* (olvasd: Fedrusz) a ki XXVI-dik meséjét a rókára és a gólyára alapítja.

A mese szerint a ravasz róka lakomára hívta a gólyát. Hogy azonban a gólya ételhez ne juthasson, a róka csupa híg eledellel, hozzá mind lapos tálakon rakta meg az asztalt. Váltig biztatta ugyan gólya komáját, hogy csak tessék, ne vesse meg a szegénységemet; no meg, hogy szívesen is adom. De hát mit tehetett a gólya koma hosszú csőrével és kurtá nyelvével, vagyis *a maga szerszámjával* a laposra tálalt sok híg lével!

Bizony-bizony csak koppant a szeme, mint a kálvinista varnyúnak, mikor üres konczba nézegetett.

Azalatt a róka mind föllefetele és felnyalta az ételt és csak úgy hízott ravasz lelke a gólya koma felsülésén.

No de nem hagyta magát a gólya koma sem. És egy szépséges napon csak meghívta a róka komát egy kis lakomára.

Jön a róka — és mit lát? Azt látja, hogy a gólya komája minden eledelt szűk, hosszúnyakú bokályban, az italt meg szűknyakú falaskóban tálalta. Így a gólya koma hosszú csőrével és nyakával szépen hozzá is fért ételhez, italhoz; de

oda a róka koma — aztán már istenigazában — csak úgy tekinthetett be, mint az a bizonyos varnyú az üres konezba: mert hát *nem illett az ő rókaszerszájához.*

A milyen egyszerű az ókori böles meséje, oly világos és érthető annak a tanúsága: hogy t. i. a gólya nem boldogul az ő szerszájával olyan élvezetben — *mondjuk munkában* — mely a róka szerszájához van szabva és megfordítva, hogy a róka kudarcot vall ott, a hol csak a gólya felelhet meg.

De a tanúság még tovább is van. És követem is a jó pap példáját, hogy inkább kevesebbet markolok, hogy annál többet szoríthassak: nem fogok különböző alkotású állatokról, mint a milyen a róka meg a gólya, elmélkedni, hanem megmaradok tisztán a madaraknál.

A madármunka legtokéletesebb és legesudásabb szerszája a *szárny*, mely megadja a madárnak azt, hogy helyét könnyen változtathatja. A hova a legsebesebb futó ló, a nyílaló szarvasgím csak órák múltán érhet el, oda a madár szárnyaszabadján perezek alatt juthat. Igen, mert a nyílaló gímnek mégis minden kupacz, minden domb és minden hegy, meg minden árok, minden ledöntött fa akadály — ezt pedig a madár nem is ismeri! Mi is a madárnak a hegy túlsó oldalára jutni? Arasznyi idő és ott van!

A mikor a feeske őszkor bevégezte a gyülekezést, egyszerre csak hült helye marad nálunk.

Hová lett! Elindult messzi, tengerentúli meleg tájakra, hogy ott húzza ki azt az időt, a míg itt, szülőföldjén, tél van. No és meddig tart a feeske útja azokra a déli, tengeren — mondjuk népiesen operencziántúli meleg tájakra? A feeske egy másodperez alatt hatvannégy métert is nyílal és evvel a szédítő sebességgel órák alatt akkora utat tesz meg, a melyhez a legsebesebb hajónak hetekre és hónapokra van szüksége. Ez a sebes madár tehát *munkálkodását, mely a bogár-*

ság megszabolásában nyilatkozik meg, úgyszólván a Föld féltékéjére terjeszti ki — a legnagyobb könnyűséggel.

Igen ám! De mikor a kaszások rendje a kaszáló szélén kiszorítja a harist, az a haris nehezen kél; eleintén csak úgy tántorogva röpül és azon van, hogy minél előbb lábra kerülhessen. Pedig még ez a lassúság is elvonúl télire, átkél a tengeren és el a meleg tájra.

De itt is, ott is *csak gyalogosan végzi madármunkáját*, azt, a melyet a feeske nem végezhetne, mert az *csak röpülve bír táplálkozni.*

Ime, ezek valódi kétlaki madarak, kiknek szűk az ország határa, kik jönnek és mennek. Ezekkel szemben pedig vannak madaraink, kiket a legkeményebb tél sem verhet el tőlünk. Itt maradnak, mert egész éven át szüksége van a természet rendjének az ő munkájokra.

Szakasztott olyan kép és olyan rend az, mint édes magyar hazánk népmozgásában is, mert hiszen ennél is *a munka az alap, aminthogy más nem is lehet.*

A mi ezen a földön igazi gazda, az keményen megáll a rögön, a telkén; onnan nem szorítja ki semmiféle tél — a legkeményebb sem. Éppen úgy, mint az igazi magyar madarat.

Már a mesterember könnyebben mozdul meg és *ha nincs munkája*, ott a vándorbot. És ha nem is feeskeszárnyon, hát harislábon csak elindul jó szerencsét próbálni. A mi pedig kereskedő ember, az a mai vasutas, gőzhajós időben nyakába veszi az országot, de még a szomszédságot is, éppen, mint az a madár, mely fölemelkedik, hogy szétnézessen és aztán oda száll, a hol szemességével, életrevalóságával *magának valót talál.*

De még a nagy tömeg mozgása is megvan itt magyar földön. Abérczes felföld, a Kárpátalja népe aratás idején otthagynak tömegesen szegényes határát, hogy az aranykalászt termő Alföldre vonuljon, ki kaszásnak, ki aratónak, ki meg marokverőnek.

Éppen úgy, mint seregekbe verődnek különböző alkotású vándormadaraink, hogy télen át beálljanak, mindegyik a maga madárszerszámjához képest, messze délszaki tájak természetébe *oly munkába, a melyet ez a déli táj éppen úgy nem nélkülözhet*, mint nem nélkülözheti a magyar Alföld az arató munkást.

Ez a munka rendje, hatalma és törvénye, mely megnyilatkozik madárnál, embernél egyaránt.



PÉLDABESZÉD ÉS SZÓLÁSMÓD.

HÁNY PÉLDABESZÉD ÉS MONDÁS SZÓL A MADARAKRÓL?

No hát ez azután az igazi gyönyörű sor! És úgy, a mint a magyar Nép, százötvennél is több madárfajt tud néven szólítani, ezredéves tapasztalata sok példabeszédben fakasztotta ki böleségét. Megkezdem tehát a sort. Szól a példabeszéd és szólásmód, a mint következik.

A madárról magáról.

Nem azé a madár, a ki elszalasztja.
Madarat sípszóval.
Égi madár hegyen-völgyön megszállhat.
A madártól sem kérdez.

Eleven, mint a madár.
Mint a madár az ágon.
Az neki, a mi a madárnak a lép.
Madár után leskelődik.
Madár se száll reája.
Ritka madarat vadásztat.

Szabad, mint a madár.

Él, mint az égi madár.
Madarat foghatni vele.
Hol madár se jár.

Madárnyi járó föld.

Ritka madár.

A madár akárhova röpül, mindig otthon van.

Hitvány madár, a ki fészket megrutítja.

Az egy madártejen kívül mindene vagyon.

Kicsiny madárnak fészke is kicsiny.

Könnyű, mint az ólommadár.

Szeme úgy jár, mint a rárómadárnak.

Ritka madár az igaz barátság.

Ritka madár a jó asszony.

Rossz madár, a ki a tollát nem bírhatja.

Nem azé a madár, a ki meglövi, hanem azé, a ki megeszi.

Ha madárra tárgyolsz, ijadat ne pengesd.

Nem rak fészket madár oly házra, mely meg akar égni.

Ritka madárnak kedves a kalitka.

A madarak fajáról, neméről.

A búbos bankáról.

Büdös babuk berzenkedik a hattyúra.

Keserves fia leszesz a babuknak.

Büdös, mint a banka.

A bagolyról.

Bagoly is biró a barlangjában.

Bagoly is azt gondolja, hogy sólyom az ő fia.

Egész éjjel virraszt, mint a bagoly.

Úgy néz, mint a bagoly.

Akár a baglyot a kölhöz, akár a követ a bagolyhoz.

Nem lesz bagolynak sólyom fia.

Bagolyhoz kapván, elszalasztotta a solymot.

Bagolyokkal huhogass, verebekkel csiripelj.

A bagoly is fényre néz.

Te érted is leesett a bagoly a fáról.

Tud hozzá, mint a bagoly az Ave Máriához.

A bakesóról vagy a vakvarjúról.

Szava árulja el a bakesót.

A csókáról.

Csóka csókának nem vájja ki a szemét.
Hiába fürdik a esóka, nem lesz fehér hattyú soha.

A czinegéről.

A czinege is örül a tökmagnak.
Czinegének kóró a nyársa.
Czinegét fog a feje.

A daruról.

Láss darvat.
Görbén hordja a nyakát, mint a daru.

A fecskéről.

Csaesog, mint a fecske.
Egy fecske tavaszt nem szerez.
Nem jó verébnek fecskével pörlekedni.
Nyári szállásért meg nem teel veled a fecske.
Hirmondó fecske tavaszt énekel.
Nem sirat egy fecskét egy nyár.
Idővel a fecske még házadra szállhat.
Elmegy a fecske, marad a tűzok.

A fülemiléről.

Örül a fülemüle, ha hangyatojást lát.

A fürjéről.

Friss, mint a für.
Vörhenyes, mint a fürmönny.
Fürj is megszokja a tarlót.

A galambról.

Szegény úrnak galambducz a mézárszéke.
Nem galambkosár a világ, másutt is megél az ember.
Senkinek sem röpül szájába a sült galamb.
Tiped, tapod, mint a tojó galamb.
Szereti, mint a galamb a búzát.
Szelíd a galamb, mégis van epéje.

A gólyáról.

Őt sem a gólya költötte.
 Engem sem a gólya költött.
 Sokszor megjön, addig el is megy a gólya.
 Arva, mint a gólya.
 Elvitte kedvét a gólya.
 Elvitte, mint a gólya a fiait.
 Későbbre száll el a gólya, mint a veréb.

A gödényről.

Iszik, mint a gödény.

A halálmadáról.

Megszokta, mint a halálmadár a huhogást.

A harisról.

Az harist az ő maga szaván fogják.
 (Szaván fogják a harist. Élő forma.)

A hattyúról.

Fehér, mint a hattyú.
 Ritka, mint a fekete hattyú.
 Hattyú a ludak közt.
 Nem fehér hattyú az, kinek tarka a tolla.

A hollóról.

Ritka, mint a fehér holló.
 Hollófészken hattyút keres.
 Holló volt, hattyú lett.
 Nem fél a holló akasztott embertől.
 Fekete hollónak fekete a fia.
 Két holló összevesz a konczon.
 Holló hollónak nem vájja ki a szemét.

A kakasról, tyúkról és csirkéről.

Minden kakas a maga szemetén hatalmas.
 Akkora, mint a kakasugrás.
 Kakas alatt is tyúkmonyat keres.

Nem takarhat annyit a kakas, hogy a jérece ki ne kaparhassa.
 Kakas is úr a maga szemetén.
 Egy kakas az egész falu kakasait fellármázza.
 A jó kakas ritkán kövér.
 Kakas is kiveszi tojásból a vámot.
 Van ott kakastej is.
 Megnőtt a taraja.
 Elkapta kenyerét a tyúk.
 Azt is tudja hányat tojott a biró tyúkjá.
 Tyúk fő a fazékban.
 Meglapúl, mint a tyúk.
 Elloptad a pap tyúkját.
 Elütötte a pap tyúkját.
 Ert hozzá, mint a tyúk az abécééhez.
 A tyúk is kikaparja.
 Jobb a tyúk csirkéstül.
 A kié a tyúk, a tojás is azé.
 Vak tyúk is talál néha búzaszemet.
 A szomszéd tyúkjának nagyobb a tojása.
 A mely tyúk sokat kárál, keveset tojik.
 A szelid tyúk is hamar meglippen.
 Tyúk is szóra szoktatja csirkéit.
 Tojás akar okosabb lenni a tyúknál.
 Jó példát ad a tyúk, de kacsái nem követik.
 Ha egy tyúk úszni tudna, a többi is eltanulná.
 En sem vagyok mai csirke.
 Ne legyen a csirke okosabb a tyúknál.
 Csirke csipog a nád alatt.
 Főtt tojásból nem sok csirke kél.
 Hamarább forr a vize, mint a csirkét megfogta.

A kakukról.

Megnyerte a kakuk.
 Nehezen ér az több kakukszót.
 Sokszor hallott már kakukszót.
 Ritka, mint a kakuk a mezőn.

A kányáról.

Még a tyúk is lelapúl, mikor kányát lát.

A lúdról.

Legyen lúd, ha fehér; együk meg, ha kövér.
 A libákból is kitör a lúdméreg.
 Sok lúd disznót győz.
 Nem emelkedik, mint a szárnyaszegett lúd.
 Foltonként szállankoznak, mint a vert ludak.
 Őrizkedik, mint a lúd az eszterhától.
 Gágog, mint a lúd.
 Ludak törvénye: kiki magának.
 Lúdra szénát kár vesztegetni.
 Tengeren innen, tengeren túl csak lúd a lúd.
 Akár meddig nevelik a libát, csak lúd lesz abból.
 Lúdtól tanul a liba.
 Sok szent Márton lúdja kelt már el azóta.
 Nagyobb esoda, ha egyszer eszterhára száll a lúd, hogysen
 napestig ott sétál a kakas.
 Ludas benne.

A páváról.

Szép a páva, rút a lába.
 Úgy jár, mint a páva.
 Kevély, mint a páva.

A pintyről.

Olyan, mint a pinty.

A rigóról.

Igen örvend a rigó, felel neki a szajkó.
 Nem sirat egy rigót a nyár.

A sasról.

Sok sas, sok dög.
 Többet ér a vén sas ifjú bagolynál.
 Sas legyet nem fogdos.
 Sok sasnak egy fészken nehéz megalkudni.
 Sast tanít röpködni.
 Megifjúl, mint a sas.
 Sasnak, sas a fia.

A seregélyről.

Minden seregély három szemet visz el a szőlőből (a maga két szemét s egy szőlőszemet a csőrében).

A sólyomról.

Sólyommadárnak nem lesz galamb a fia.
A bagolynak nem leszén sólyom a fia.

A szárcsáról.

Tarka, mint a szárcsamony.

A szarkáról.

Csörög, mint a szarka.
Csörög a szarka, vendég jön.
Sokat akar a szarka, de nem biri a farka.

A tűzokról.

Elmegy a fecske, marad a tűzok.
Jobb egy veréb ma, mint egy tűzok holnap.

A varjúról.

Más is látott varjút karón.
Karó hegyén tar varjút.
Néz mint a varjú az üres kőbe.
Gyanakszik, mint a varjú.
Varjon varjat fogott.
Te érted leesett a fáról a varjú.
A varjú is neki krárog (helyesebben : károg).
A varjútól is fél, hogy kikrákogja (kikárogja).
Úgy krárog a varjú, mint az anyja (károg).
Varjú is tud néha ékesen krárogni (károgni).
Éhes varjú dög után lát.
Ezer varjú ellen elég egy kő.
Varjú is csak addig egyforma, míg egészséges.
Nem vágja ki egyik varjú másiknak szemét.
Hol láttad varjúnak sólyom fiát?
Koppan a szeme, mint a kálvinistavarjúnak.

A pápistavarjúról.

Nehéz a pápistavarjút húsrá szoktatni.

A verébről.

Veréb van a süvege alatt.

Buja, mint a veréb.

Annyit iszik, mint a veréb.

Emlegetik a verebek.

Verebek is róla csiripelnek.

Elvitte a kétszárnyú veréb.

Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

Nem fél a veréb a kőből faragott botos embertől.

Ha a verebek a kazalra szoktak, a láz sem verheti le őket.

Sült veréb nem repül senki szájába.

Más köleséről veri a verebet.

Azé a veréb, a ki megesípheti.

Egyetlen szóval sem mondom, hogy ennél több nincs: de a mit barátim összeszedtek és én magam hozzáadhattam, az mind itt van!



**HÁNY MADARA VAN
MAGYARORSZÁGNAK?**

JEGYEK MAGYARÁZATA.

É. azt jelenti : érkezik tavaszkor.

T. azt jelenti : távozik őszkor.

★ Hogy ebben a könyvecskében le van írva.

Keselyűfélék:

- *Barát-keselyű (*Vultur monachus* L. 1766)
- Fakókeselyű (*Gyps fulvus* GM. 1788)
- Dögkeselyű (*Neophron perenopterus* L.)
- Szakállas saskeselyű (*Gypaëtus barbatus* L.)

Sasok és sólyomfélék:

- | | | |
|----|---|------------------------------------|
| 5 | Hamvas rétihéja (<i>Circus pygargus</i> L.) | <i>É. Márcz. 30. T. Október.</i> |
| | Fakó rétihéja (<i>Circus macrurus</i> GM.) | <i>É. Márcz. legvégén.</i> |
| | Kékes rétihéja (<i>Circus cyaneus</i> L.) | <i>É. Márcz. közepe (tömeg).</i> |
| | *Barna rétihéja (<i>Circus aeruginosus</i> L.) | <i>É. Márcz. 22—23.</i> |
| | Héja (<i>Astur palumbarius</i> L.) | |
| 10 | *Karvaly (<i>Accipiter nisus</i> L.) | |
| | *Vörös kánya (<i>Milvus milvus</i> L.) | <i>É. Április 6—7.</i> |
| | Barna kánya (<i>Milvus migrans</i> BODD.) | <i>É. Április 14—15.</i> |
| | Darázsölyv (<i>Pernis apivorus</i> L.) | <i>É. Április másod. felében</i> |
| | Ráró (<i>Pandion haliaëtus</i> L.) | |
| 15 | Rétisas (<i>Haliaëtus albicillus</i> L.) | |
| | Kigyászölyv (<i>Circus gallicus</i> GM.) | <i>É. Apr. elején. T. Október.</i> |
| | *Egerészölyv (<i>Buteo buteo</i> L.) | { <i>É. Márcz. 12—13.</i> |
| | Fehér farkú ölyv (<i>Buteo ferox</i> GM.) | { <i>T. Okt. Nov.</i> |
| | Gatyás ölyv (<i>Archibuteo lagopus</i> BRÜNN.) | <i>Téli vendég.</i> |
| 20 | *Szirti sas (<i>Aquila chrysaëtus</i> L.) | |
| | Parlagi sas (<i>Aquila melanaëtus</i> L.) | { <i>É. Márcz. 30.</i> |
| | Békászó sas (<i>Aquila maculata</i> GM.) | { <i>T. Szeptembertől kezdve.</i> |

- Törpe sas (*Aquila pennata* GM.)
- *Vörös vérese (*Cerchneis tinnunculus* L.) *É. Márczius 14.*
- 25 Fehérkőrű vérese (*Cerchm. naum.* FLEISCH.) *É. Apr. közepe-vége.*
- Kék vérese (*Cerchneis vesperinus* L.) *É. Aprilis 26.*
- Kerecsen sólyom (*Falco lanarius* L. PALL.) *É. Márcziusban.*
- Feldegg sólyma (*Falco feldeggi* SCHLEG.)
- Vándorsólyom (*Falco peregrinus* TUNST.) *É. Márcziusban.*
- 30 Kis sólyom (*Falco merillus* GERINI.) *Téli vendég.*
- *Kaba sólyom (*Falco subbuteo* L.) *É. Márcz. 28—29.*

Bagolyfélék:

- Buhú (*Bubo bubo* L.) *É. Márcz. T. Nov.*
- Erdei fülesbagoly (*Asio otus* L.)
- *Réti fülesbagoly (*Asio accipitrinus* PALL.)
- 35 Füleskuvik (*Pisorhina scops* L.)
- Urali bagoly (*Syrnium uralense* PALL.)
- Maeskabagoly (*Syrnium aluco* L.)
- Hóbagoly (*Nyctea scandiaca* L.)
- Karvalybagoly (*Nyctea ulula* L.)
- 40 Gatyás esuvik (*Nyctaea tengmalmi* GM.)
- *Kuvik (*Glaucidium noctuum* PETZ.)
- Törpe kuvik (*Glaucidium passerinum* L.)
- *Gyöngybagoly (*Strix flammea* L.)

Gébicsék:

- *Nagy őrgébics (*Lanius excubitor* L.)
- 45 *Kis őrgébics (*Lanius minor* GM.) *É. Aprilis 27.*
- Vörösfejú gébics (*Lanius senator* L.) *É. Máj. első napj.*
- *Tövisszúró gébics (*Lanius collurio* L.) *É. April 26—27.*

Varjúfélék:

- *Holló (*Corvus corax* L.)
 Varjú (*Corvus cornix* L.)
- 50 Vetési varjú (*Corvus frugilegus* L.)
 *Csóka (*Colæus monedula* L.)
 *Szarka (*Pica pica* L.)
 *Szajkó (*Garrulus glandarius* L.)
 Északi szajkó (*Garrulus infaustus* L.)
- 55 Magtörő (*Nucifraga caryocatactes* L.)
 Havasi csóka (*Pyrrhocorax pyrrhocorax* L.)
- *Aranymálkó (*Oriolus oriolus* L.) *É. April 27—28.*
 Pásztormadár (*Pastor roseus* L.) *Vendég.*
 Seregély (*Sturnus vulgaris* L.) *É. Márczius 6.*
- 60 Jégmadár (*Alcedo ispida* L.)
 *Piripió (*Merops apiaster* L.) *É. Május 12—13.*
 *Búbos banka (*Upupa epops* L.) *É. Aprilis 9—10.*
 Szalakóta (*Coracias garrula* L.) *É. Május 2—3.*
 *Kecskefejő (*Caprimulgus europæus* L.) *É. Aprilis 22—23.*
- 65 Sarlósfeeske (*Micropus apus* L.) *É. Május 14—13.*
 Havasi sarlósfeeske (*Micropus melba* L.) *É. Aprilis 12—13.*

Kúszók:

- *Kakuk (*Cuculus canorus* L.) *É. Aprilis 12—13.*
 *Nyaktekeres (*Jynx torquilla* L.) *É. Aprilis 14.*
 Fekete harkály (*Dryocopus martius* L.)
- 70 *Nagy fakopáncs (*Dendrocopus major* L.)
 Fehérhátú fakopáncs (*Dendrocopus leucnotus* BECHST.)
 Közép fakopáncs (*Dendrocopus medius* L.)
 Kis fakopáncs (*Dendrocopus minor* L.)
 Háromujjú harkály (*Picoides tridaetylus* L.)

- 75 Szürke küllő (*Picus canus* GM.)
 *Zöld küllő (*Picus viridis* L.)
 *Fakúsz (*Certhia familiaris* L.)
 *Csuszka (*Sitta europaea* L.)
 Hajnalmadár (*Tichodroma muraria* L.)

Pintyfélék:

- 80 *Házi veréb (*Passer domesticus* L.)
 Mezei veréb (*Passer montanus* L.)
 *Meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes* L.)
 Havasi pinty (*Fringilla nivalis* L.)
 Fenyőpinty (*Fringilla montifringilla* L.) *Téli vendég.*
 85 Erdei pinty (*Fringilla caelebs* L.)
 Zöldike (*Ligurinus chloris* L.)
 Szürke zsezse (*Cannabina hornemanni* HOLB.)
 Nyíri zsezse (*Cannabina linaria* L.)
 Téli kenderike (*Cannabina flavirostris* L.)
 90 Kenderike (*Cannabina cannabina* L.)
 Csíz (*Chrysomitris spinus* L.)
 Tengelicz (*Carduelis carduelis* L.)
 Csiesörke (*Serinus serinus* L.)
 Nagy pirók (*Pinicola enucleator* L.)
 95 Rózsás pirók (*Pinicola rosea* PALL.)
 Karmazsin pirók (*Pinicola erythrina* PALL.)
 *Süvöltő (*Pyrrhula pyrrhula* L.)
 *Keresztesőrű (*Loxia curvirostra* L.)
 Szalagos keresztesőrű (*Luxia bifasciata* BRHM.)
 100 Hósármány (*Calcarius nivalis* L.)
 Sordély (*Emberiza calandra* L.)
 Kuesmás sármány (*Emberiza melanocephala* SCOP.)
 *Czitromsármány (*Emberiza citrinella* L.)
 Sövény-sármány (*Emberiza cirrus* L.)

- 105 Kerti sármány (*Emberiza hortulana* L.)
 Bajszos sármány (*Emberiza cia* L.)
 Nádi sármány (*Emberiza schœnielus* L.)

Pacsirtafélék:

- *Búbos pacsirta (*Alauda cristata* L.)
 Erdei pacsirta (*Alauda arborea* L.) *É. Márcz. 24—25.*
 110 Fehérszárnyú pacsirta (*Alauda sibirica* GM.)
 Mezei pacsirta (*Alauda arvensis* L.) *É. Márcz. 2—3.*
 Havasi fülespacsirta (*Otocorys alpestris* L.) *Téli vendég.*

Billegetőfélék:

- Havasi pityer (*Anthus spipoletta* L.)
 Parlagi pityer (*Anthus campestris* L.) *É. Aprilis 12.*
 115 *Erdei pityer (*Anthus trivialis* L.) *É. Márcz. 30—31.*
 Rozsdástorkú pityer (*Anthus cervinus* PALL.) *Csak átvonúl.*
 Réti pityer (*Anthus pratensis* L.) *É. Márcz. 18—19.*
 *Barázdabillegető (*Motacilla alba* L.) *É. Márcz. 6—7.*
 Hegyi billegető (*Motacilla boarula* PENN.)
 120 Sárga billegető (*Motacilla flava* L.) *É. Márczius 31.*
 Mezei billegető (*Motacilla campestris* PALL.)
 Kuesmás billegető (*Motacilla melanocephala*)

Czinegefélék:

- *Szénczinege (*Parus major* L.)
 *Fenyves czinege (*Parus ater* L.)
 125 Barátczinege (*Parus palustris* L.)
 Gyászos czinege (*Parus lugubris* TEMM.)
 Lazúr czinege (*Parus cyaneus* PALL.)
 *Kék czinege (*Parus cœruleus* L.)
 *Búbos czinege (*Parus cristatus* L.)
 130 *Őzlapó (*Aegithalus caudatus* L.)
 Szakállas czinege (*Panurus biarmicus* L.)

- *Függő ezinege (*Remiza pendulina* L.)
 Tüzesfejű királyka (*Regulus ignicapillus* BRUM.)
 *Sárgafejű királyka (*Regulus regulus* L.)

Bujkálók:

- 135 Vizirigó (*Cinclus cinclus* L.)
 *Ökörszem (*Troglodytes troglodytes* L.)

Poszátafélék:

- Havasi szürkebegy (*Accentor collaris* SCOP.)
 Erdei szürkebegy (*Accentor modularis* L.) É. Márcz. 29—30.
 Karvalyposzáta (*Sylvia nisoria* BECHST.) É. Aprilis 29.
 140 *Kerti poszáta (*Sylvia simplex* LATH.) É. Aprilis 27—28.
 Mezei poszáta (*Sylvia sylvia* L.) É. Aprilis 13.
 Kis poszáta (*Sylvia curruca* L.) É. Aprilis 11—12.
 Dalos poszáta (*Sylvia orphea* TEMM.)
 *Barátka poszáta (*Sylvia atricapilla* L.) É. Aprilis 20—21.
 145 Kucsmás poszáta (*Sylvia melanocephala* GM.)
 *Nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus* L.) É. Aprilis 19—20.
 Cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus streperus* VIEILL.) É. Apr. 20.
 Énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris* BECHST.) É. Máj. 2.
 Fülemlé sitke (*Calamodus melanopogon* TEMM.) É. Márczius 29.
 150 Foltos sitke (*Calamodus schenobanus* L.) É. Aprilis 22.
 Csíkosfejű sitke (*Calamodus aquaticus* GM.) É. Aprilis 28-tól.
 Réti tüesökmadár (*Locustella naevia* BOND.) É. Aprilis 28.
 Berki tüesökmadár (*Locustella fluviatilis* WOLF.) É. Aprilis 30.
 Nádi tüesökmadár (*Locustella luscinioides* SAVI.) É. Aprilis 1—8.
 155 Geze (*Hypolais hypolais* L.) É. Május 2.
 Sisegő füzike (*Phylloscopus sibilator* BECHST.) É. Aprilis 21.
 *Fitisz füzike (*Phylloscopus trochilus* L.) É. Aprilis 9—10.
 Bonelli füzikéje (*Phylloscopus bonelli* VIEILL.)
 Csil-esal füzike (*Phylloscopus acredula* L.) É. Márcz. 28—29.

Rigófélék:

- 160 Örvös rigó (*Turdus torquatus* L.) *É. Márcz. végén.*
 *Fekete rigó (*Turdus merula* L.)
 Naumann rigója (*Turdus naumanni* TEMM.)
 Fenyőrigó (*Turdus pilaris* L.) *Téli vendég.*
 Léprigó (*Turdus viscivorus* L.)
 165 Szőlőrigó (*Turdus iliacus* L.) *Csak átvonuló.*
 *Énekes rigó (*Turdus musicus* L.) *É. Márczius 16.*
 Kővirigó (*Monticola saxatilis* L.) *É. Május 4.*
 Kék kővirigó (*Monticola solitaria* L.)
 *Hantmadár (*Saxicola oenanthe* L.) *É. Aprilis 3.*
 Feketetorkú hantmadár (*Saxicola stypacina* L.)
 170 Feketefülű hantmadár (*Saxicola aurita* TEMM.)
 Rozsdásfarkú csalánesues (*Pratincola rubetra* L.) *É. Aprilis 10.*
 *Czigány csalánesues (*Pratincola rubicola* L.) *É. Márczius 21.*
 Házi rozsdafarkú (*Ruticilla titis* L.) *É. Márczius 21.*
 *Kerti rozsdafarkú (*Ruticilla phoeniceus* L.) *É. Aprilis 6—7.*
 175 *Vörösbegy (*Erithacus rubecula* L.) *É. Márcz. 20—21.*
 Kékbegy (*Cyanecula svecica* L.) *É. Aprilis 4—5.*
 *Kis fülemile (*Luscinia luscinia* L.) *É. Aprilis 8.*
 Nagy fülemile (*Luscinia philomela* BECHST.)
 *Szürke légykapó (*Muscicapa grisola* L.) *É. Aprilis 25—26.*
 180 Kormos légykapó (*Muscicapa atricapilla* L.) *É. Aprilis 19.*
 *Örvös légykapó (*Muscicapa collaris* BECHST.) *É. Aprilis 20.*
 Kis légykapó (*Muscicapa parva* BECHST.) *É. Május 5.*
 Csonttollú madár (*Ampelis garrulus* L.) *Téli vendég.*

Fecskefélék:

- *Keeskefejő (*Caprimulgus europæus* L.) *É. Aprilis 22—23.*
 185 Sarlósfecske (*Micropus apus* L.) *É. Május 12—13.*
 Havasi sarlósfecske (*Micropus melba* L.)
 Parti fecske (*Clivicola riparia* L.) *É. Aprilis 19—20.*

*Molnárfeeske (*Chelidonaria urbica* L.)

E. Aprilis 11—12.

*Füsti feeske (*Hirundo rustica* L.)

É. Aprilis 4—5.

Galambfélék:

190 Szirti galamb (*Columba livia* BONN.)

Kék galamb (*Columba oenas* L.)

É. Márczius 8.

Örvös galamb (*Columba palumbus* L.)

É. Márczius 19.

*Gerle (*Turtur turtur* L.)

É. Aprilis 25—26.

Kaparók:

195 Fácán (*Phasianus colchicus* L.)

Fogoly (*Perdix perdix* L.)

*Szirti fogoly (*Caccabis saxatilis* MEYER.)

Fürj (*Coturnix coturnix* L.)

É. Aprilis 29—30.

Siketfajd (*Tetrao urogallus* L.)

Nyírfajd (*Tetrao tetrix* L.)

200 Császármadár (*Bonasa bonasia* L.)

Futók:

Csigaforgató (*Hematopus ostrilegus* L.)

Kőforgató (*Arenaria interpres* L.)

Futómadár (*Cursorius gallicus* GM.)

Székiesér (*Glareola pratineola* L.)

É. Aprilis 5.

205 Ujjas lile (*Charadrius squatarola* L.)

Pettyes lile (*Charadrius pluvialis* L.)

Havasi lile (*Charadrius morinellus* L.)

É. Aprilisben.

Parti lile (*Charadrius hiaticola* L.)

Széki lile (*Charadrius alexandrinus* L.)

É. Márczius vége.

210 Kis lile (*Charadrius dubius* SCOR.)

É. Aprilis 13.

*Bibicz (*Vanellus vanellus* L.)

É. Márczius 7.

Ugartyúk (*Oedienemus oedienemus* L.)

É. Aprilis eleje.

Gulipán (*Recurvirostra avocetta* L.)

Gólyatós (*Himantopus himantopus* L.)

É. Aprilis 7—8.

- 215 Víztaposó (*Phalaropus lobatus* L.) *É. Őszi vendég.*
 Fenyérfutó (*Calidris arenaria* L.) *É. Őszi vendég.*
 Sárjáró (*Limicola platyrhyna* TEMM.)
 Tengeri partfutó (*Tringa maritima* BRÜNN.)
 Izlandi partfutó (*Tringa canutus* L.)
 220 Sarlós partfutó (*Tringa subarcuata* GÜLD.)
 Havasi partfutó (*Tringa alpina* L.)
 Apró partfutó (*Tringa minuta* LEISL.)
 Temminck partfutója (*Tringa temminckii* LEISL.)
 Pajzsos czankó (*Pavoncella pugnax* L.) } *É. Márczius második fele*
 225 Tavi czankó (*Totanus stagnatilis* BECHST.) *É. Aprilis 8.*
 Szürke czankó (*Totanus nebularius* GUNN.)
 Réti czankó (*Totanus glareola* L.) *É. Márczius 31.*
 Erdei czankó (*Totanus ochropus* L.)
 Billegető czankó (*Totanus hypoleucus* L.) *É. Aprilis 2—3.*
 230 *Vöröslábú czankó (*Totanus totanus* L.) *É. Márcz. 14—15.*
 Füstös czankó (*Totanus fuscus* L.) *É. Aprilis 9—10.*
 Kis goda (*Limosa lapponica* L.)
 Nagy goda (*Limosa limosa* L.) *É. Márczius 25.*
 *Nagy pólimadár (*Numenius arcuatus* L.) *É. Márcz. 13—14.*
 235 Vékonyesőrű póli (*Numenius tenuirostris* VIEILL.)
 Kis póli (*Numenius phaeopus* L.) *É. Márcz. 26—27.*
 Nagy sárszalonka (*Gallinago major* GM.) *É. Aprilis 3.*
 Közép sárszalonka (*Gallinago gallinago* L.) *É. Márczius 13.*
 Kis sárszalonka (*Gallinago gallinula* L.) *É. Márczius 11.*
 240 Erdei szalonka (*Scelopax rusticula* L.) *É. Márczius 20.*
 *Túzok (*Otis tarda* L.)
 Reznék (*Otis tetrax* L.) *Átvonuló.*
 *Daru (*Grus grus* L.) *É. Márcz. 22—23.*
 Pártás daru (*Grus virgo* L.)
 245 Viziguvát (*Rallus aquaticus* L.) *É. Márcz. 22—23.*
 Haris (*Crex crex* L.) *É. Május 3.*
 Pettyes viziesibe (*Ortygometra porzana* L.) *É. Aprilis 4.*

	Kis viziesibe (<i>Ortygometra parva</i> SCOP.)	<i>É. Aprilis 12.</i>
	Törpe viziesibe (<i>Ortygometra pusilla</i> PALL.)	
250	*Vizityúk (<i>Gallinula chloropus</i> L.)	<i>É. Aprilis 6.</i>
	Száresa (<i>Fulica atra</i> L.)	<i>É. Márczius 20.</i>
	Pusztai tyúk (<i>Pterocles exustus</i> TEMM.)	
	Talpastyúk (<i>Syrhaptles paradoxus</i> PALL.)	

Lépkedők:

	Batla (<i>Plegadis falcinellus</i> L.)	<i>É. Aprilis 15.</i>
255	Kanalas gém (<i>Platalea leucorodia</i> L.)	<i>É. Aprilis 7—8.</i>
	Fekete gólya (<i>Ciconia nigra</i> L.)	<i>É. Márczius 30.</i>
	*Fehér gólya (<i>Ciconia ciconia</i> L.)	<i>É. Márczius 30.</i>
	*Bakesó (<i>Nycticorax nycticorax</i> L.)	<i>É. Aprilis 17—18.</i>
	*Bölömbika (<i>Botaurus stellaris</i> L.)	<i>É. Márcz. 14—15.</i>
260	Poczgém (<i>Ardetta minuta</i> L.)	<i>É. Aprilis 25.</i>
	Üstökösgém (<i>Ardea ralloides</i> SCOP.)	<i>É. Május 1.</i>
	Pásztorgém (<i>Ardea bubuleus</i> SAV.)	
	Szürke gém (<i>Ardea cinerea</i> L.)	<i>É. Márcz. 14—15.</i>
	*Vörös gém (<i>Ardea purpurea</i> L.)	<i>É. Aprilis 14—15.</i>
265	Nemes kócsag (<i>Ardea alba</i> L.)	<i>É. Márczius 30.</i>
	Fattyú kócsag (<i>Ardea garzetta</i> L.)	<i>É. Aprilis 21—22.</i>

Buvárok:

	Alka (<i>Alca torda</i> L.)	<i>Téli vendég.</i>
	Sarki búvár (<i>Gavia arctica</i> L.)	<i>Téli vendég.</i>
	Jeges búvár (<i>Gavia glacialis</i> L.)	<i>Téli vendég.</i>
270	Északi búvár (<i>Gavia septentrionalis</i> L.)	<i>Téli vendég.</i>
	*Búbos vöcsök (<i>Colymbus cristatus</i> L.)	<i>É. Márczius 23</i>
	Vörösnnyakú vöcsök (<i>Colymbus griseigena</i> BODD.)	<i>É. Aprilis 2.</i>
	Füles vöcsök (<i>Colymbus auritus</i> L.)	
	Feketenyakú vöcsök (<i>Colymbus nigricollis</i> BREHM.)	<i>É. Apr. 11—12.</i>
275	Kis vöcsök (<i>Colymbus fluviatilis</i> TUNST.)	<i>É. Márcz. 19—20.</i>

Hosszúszárnyúak:

- Bukdosó vészmadár (*Puffinus puffinus* L.)
 Szürke vészmadár (*Puffinus kuhli* BOIE.)
 Dolmányos hojsza (*Procellaria haesitata* KÜHL.)
 Nagy halfarkas (*Stercorarius catarrhactes* L.)
 280 Szélesfarkú halfarkas (*Stercor. pomatorhinus* TEMM.) *Őszi.*
 Nyíl-farkú halfarkas (*Stercorarius parasiticus* L.)
 Ékfarkú halfarkas (*Stercorarius crepidatus* BANKS.) *Őszi.*
 Ezüstös sirály (*Larus argentatus* BRÜNN.) *Őszi.*
 Heringsirály (*Larus fuscus* L.) *Őszi.*
 285 Viharsirály (*Larus canus* L.) *É. Márcziusban.*
 *Dankasirály (*Larus ridibundus* L.) *É. Márcz. közepe.*
 Szerecsensirály (*Larus melanocephalus* NATT.)
 Kis sirály (*Larus minutus* PALL.) *É. Május eleje.*
 Háromujjú esüllő (*Rissa tridactyla* L.)
 290 Lócsér (*Sterna caspia* PALL.)
 Kaczagó esér (*Sterna nilotica* HASSELQU.)
 *Halászesér (*Sterna hirundo* L.) *É. Aprilis 17—18.*
 Kis esér (*Sterna minuta* L.) *É. Május elején.*
 Fattyú szerkő (*Hydrochelidon hybrida* PALL.) *É. Május elején.*
 295 Fehérszárnyú szerkő (*Hydroch. leucopt.* MEISN. & SCHNZ.) *É. Májusban.*
 Kormos szerkő (*Hydrochelidon nigra* L.) *É. Aprilisban.*

Evezőlábúak:

- *Nagy kárókatona (*Phalacrocorax carbo* L.)
 Űstökös kárókatona (*Phalacrocorax graeculus* L.) *É. Márcziusban.*
 Kis kárókatona (*Phalacrocorax pygmeus* GM.)
 300 Rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus* L.)
 Borzas gödény (*Pelecanus crispus* BRUCH)

Fogascsőrűek:

- Nagy bukó (*Mergus merganser* L.) *Téli vendég.*
 Örvös bukó (*Mergus serrator* L.)

- Kis bukó (*Mergus albellus* L.) *Téli vendég.*
- 305 Kékesőrű récze (*Eristhura leucocephala* Scop.)
Dunnarécze (*Semateria mollissima* L.)
Füstös récze (*Oedemia fusca* L.)
Fekete récze (*Oedemia nigra* L.)
Hegyi récze (*Fuligula marila* L.) *Téli vendég.*
- 310 Kontyos récze (*Fuligula fuligula* L.) *Téli vendég.*
Barátrécze (*Fuligula ferina* L.) *É. Márczius 19.*
Üstökös récze (*Fuligula rufigula* PALL.)
Czigányrécze (*Fuligula nyroca* GÜLD.) *É. Márczius 10.*
Kercze récze (*Fuligula clangula* L.) *Téli vendég.*
- 315 Jeges récze (*Fuligula hyemalis* L.)
*Tőkés récze (*Anas boschas* L.)
Kendermagos récze (*Anas strepera* L.) *É. Márczius 20.*
Fütyülő récze (*Anas penelope* L.)
Sarlós récze (*Anas falcata* GEORGI)
- 320 Márványos récze (*Anas marmorata* TEMM.)
Böjti récze (*Anas querquedula* L.) *É. Márczius 12.*
Apró récze (*Anas crecca* L.)
*Kanalas récze (*Spatula clypeata* L.) *É. Márczius eleje.*
*Nyilfarkú récze (*Daphila acuta* L.) *É. Márcz. közepe.*
- 325 Vörös ásólúd (*Tadorna casarea* L.)
Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna* L.)
Apáczalúd (*Branta leucopsis* BECHST.)
Örvös lúd (*Branta bernicla* L.)
Nyári lúd (*Anser anser* L.) *É. Februáriustól.*
- 330 Lilik (*Anser albifrons* Scop.)
*Vetési lúd (*Anser fabalis* LATIN.) *Téli vendég.*
Kis hattyú (*Cygnus bewicki* JARR.)
Énekes hattyú (*Cygnus cygnus* L.)
Bütykös hattyú (*Cygnus olor* GM.)



BETŰRENDES SOROZAT.

	Oldal		Oldal		Oldal
Ajánlás	5	Bazsar	125	Csóvánka	163
Álmosfilkó	183	Bébicz	191	Csuklyás keselyű	65
Anyagi haszon	21	Bibicz	191	Csuli	125
Aranybegy	101	Billegetőfélék	245	Csuri	125
Aranyfejű sas	67	Bessenyei György	211	Csuszka	115
Arany János	22	Berezés fecske	181	Csuvik	83
Aranymáj	101	Bikagém	203	Czakó	197
Aranymál	101	Bóbás czinege	139	Czankó	195
Aranymálé	101	Bóbitás czinege	139	Czerkó	209
Aranymálírkó	101	Bóbitás vöcsök	221	Czifra főeske	179
Aranymál rigó	101	Bódorka	221	Czifra harkály	111
Aranymálú	101	Böllömbika	203	Czigánygébics	155
Árvapinty	127	Borozdabillegető	135	Czincze	137
Arany sas	67	Borpinty	127	Czinegefélék	245
Bábaszarka	87	Brázdabillegető	135	Daduk	117
Babuba	117	Búbos banka	117	Dankasirály	211
Babueska	117	Búbos czinke	139	Darányi Ignác	10
Babuk	117	Búbos vöcsök	220	Darévöcsök	224
Babuka	117	Búbos vöcsök láb	59	Daru	199
Babuta	117	Budoga	117	Dobosgém	203
Babutyka	117	Büdös banka	117	Dod	117
Bagolyfélék	242	Büdös dod	117	Dorongfarkú czinke	143
Bagolyföske	183	Bugybóka	117	Dorongos őszapó	143
Bajuszos vércse	75	Bujkálók	246	Dudoga	117
Bakesó	205	Butaorrú rucza	219	Dunai halász m.	211
Banka	117	Buvárok	250	Dutka	117
Barátka	161	Csákli	95	Egerésző ölyv	71
Barátkeselyű	65	Csaláncsattogató	155	Egerész ölyv	71
Barátposzáta	161	Csaláncsucs	155	Elmélkedés	224
Barázdabillegető	135	Csaresznyemagtörő	123	Előljáró beszéd	9
Barázdabillegető fej	57	Csettegető	91	Énekes rigó	151
Barázdácsa	135	Csiesimépinty	127	Éneklő rigó	151
Barna keselyű	65	Csóka	95	Eszterag	197
Baták	117	Csörgey Titusz	12	Evezőlábúak	251

	Oldal		Oldal		Oldal
Fácányláb	59	Góizer	193	Kanálos rucza	219
Fácánýfarkú rucza	217	Gölicze	185	Kánya	69
Fakopácsoló	111	Gólya	197	Kanyáros rucza	219
Fakopáncs	111	Görlicze	185	Kapczás fecske	181
Fakopogató	111	Götte	223	Kaparók	248
Fakúszó	115	Gujzer	193	Kárákatna	223
Famászó	115	Gulipán fej	57	Kárákatna láb	59
Farkosczinke	143	Gulipán láb	59	Kár és haszon	21
Fatetű	115	Gyöngybagoly	81	Kárókatona	223
Favágó	111	Gyöngyös bagoly	81	Karoly	73
Fecskefarkú kánya	69	Gyöp	121	Karulymadár	73
Fecskefarkú rucza	217	Gyurgyalog	103	Karvaly	73
Fecskeszárnyú	55	Gyurgyóka	103	Karvaly láb	59
Fecskefélék	247	Halálbagoly	83	Kecskefejő	183
Fehérmellű fecske	181	Halálmadár	83	Kecskefejő fej	57
Fejes gébics	89	Halászeser	209	Kecskeszopó	183
Fekete rigó	149	Halászfecske	209	Kékezinke	141
Fekete stiglincz	155	Halászmadár	105	Kéményfőcske	179
Fekete vérese	75	Halkapó	209	Kéregfutó	115
Fenyves czinke	139	Hány a madár	239	Kéregszücs	115
Findza	153	Hantmadár	153	Keresztesőrű	119
Fogasesőrűek	251	Harkány fej	57	Keresztorrú	119
Fogasorrú rucza	219	Harkály	111	Keresztorrú fej	57
Fogoly szárnya	55	Haszon és kár	21	Kerti füstfark	167
Földirigó	103	Házi veréb	125	Keselyű	65
Függő czinege	32	Hejő	69	Keselyűfélék	241
Fülemüle	159	Herjóka	75	Királyka	141
Für	187	Himódi galamb	95	Királyvöcsök	221
Fürgy	187	Hógalamb	211	Kis karvaly	73
Fürj	187	Hójsza	193	Kis őrgébics	89
Fürmadár	187	Holló	93	Köcsögmadár	115
Füstí fecske	179	Hontmadár	153	Kolibri madár	34
Futók	248	Horokaly	141	Költő házikók	44
Fütyülő snyeff	195	Hosszúfarkú czinke	143	Kontyos czinege	139
Füzike	173	Hosszúszárnyúak	250	Kontyos vöcsök	221
Gagó	197	Hujtó	193	Kosorrú veréb	123
Ganajmadár	117	Istenfőcske	179	Kosztá	197
Gatyásfecske	181	Jégmadár	105	Kőszáli sas	67
Gébicsék	242	Juhászka	12	Koszorúsgébics	91
Gelicze	185	Jututu banka	117	Kúlicz	193
Gém fej	57	Kaba	75	Külü	109
Gémnyakú kácsa	217	Kákóta	205	Künesicsmadár	137
Gerle	185	Kakesó	205	Künesics	137
Gerlicze	185	Kakuk	107	Kurhéja	69
Gilicze	185	Kalánorrú rucza	219	Kurtakalapács	115
Gilimadár	185	Kalános rucza	219	Kúszók	243
Gimpli	121	Kanalasrucza	219	Küszvágó	209

	Oldal		Oldal		Oldal
Kuvik	83	Nádirigó fészek	171	Pirip	125
Kvakvarjú	205	Nádi ölyv	79	Piripió	103
Lábatlan fecske láb	59	Nádi poszáta	169	Pirók	121
Lángbagoly	81	Nádi sas	79	Piroslábu nyeff	195
Lappantyú	183	Nádi szarvasbagoly	85	Pityer	133
Lapátorrú rucza	219	Nagy fülemüle	159	Pólimadár	193
Lasznak lúd	213	Nagy halász madár	211	Pólicz	193
Leánykamadár	135	Nagy halkapó	211	Ponez	115
Légyfogó	175	Nagyfejű gábor	91	Poszáta	163
Lelki haszon	21	Nagy szarkagábor	87	Poszátafélék	246
Lépkedők	250	Nagy szarkagébics	87	Rétibagoly	84
Libocz	191	Nép és madár	13	Réti héja	79
Libucz	191	Népies madárnevek	51	Réti málonfekvő	85
Lipinkamadár	135	Nyakforgató	113	Rézorrú rigó	149
Lórió	101	Nyaktekeres	113	Rigók	246
Madarak leírása	63	Nyaktekerő	113	Rozsdásgém	201
Madár család	30	Nyári gébics	89	Rozsdafarkú	167
Madarak csőre	57	Nyári rigó	151	Rudas czinke	143
Madáretetés	47	Nyársfarkú	217	Sárgarigó	101
Madáretető	49	Nyerítő	77	Sárga velyhe	101
Madárláb	59	Nyomorék	163	Sárküllő	109
Madár mint szerszám	54	Nyíl-farkú rucza	217	Sármályú	129
Madár szava	17	Nyilasrucza	217	Sármánkó	129
Madár termete	61	Ökörbika	203	Sármánytú	129
Madár testrészei	62	Ökörszem	157	Sármány	129
Madárvédelem	41	Ökörszemtojás	35	Sármáringó	101
Madárvonulás	37	Oláh pap	205	Sármárinkó	101
Magnyító	123	Ölyv	71	Sárosbanka	117
Magyar fülemüle	159	Öregbujár	221	Saskánya	69
Málonfekvő	183	Öreghegyes	217	Sas láb	59
Mátyás	99	Örgébics	87	Sasok, solymok	241
Mátyás szajkó	99	Orsófarkú rucza	217	Seregély	147
Matyimadár	99	Örvös légykapó	177	Siró pinty	127
Meggy-magtörő	123	Ózapo	143	Sirály fej	57
Meggyvágó	123	Ózapo fej	57	Strucz	33
Meggyvágó fej	57	Ózapo fészek	145	Sült galamb	13
Méhész	103	Ózsi lúd	213	Surgyé fej	57
Méhmadár	103	Pacsirtafélék	245	Süvöltő	121
Mezei bagoly	85	Pacsirta láb	59	Süvítő	121
Mocsárbagoly	85	Papfülemüle	161	Szakállas vöcsök	221
Molnárczinege	141	Példabeszédek	229	Szalakakóta	117
Molnárfecske	181	Példabeszéd tanúsága	13	Szalonka fej	57
Muszka buvárfej	57	Petőfi Sándor	67	Szántóvető	2
Muszkagém	203	Pinty	127	Száresa láb	59
Nádibika	203	Pintyfélék	244	Szarka	97
Nádi fülesbagoly	85	Pintyőke	127	Szarkabojtorján	87
Nádirigó	169	Pipiske	131	Szarkagábor	87

	Oldal		Oldal		Oldal
Szarkagaborján	87	Téli gébics	87	Varjúfélék	243
Szarkakirály	87	Téli lúd	213	Vasfejű	91
Szegezin	137	Töcsér	193	Vasfejű gaborján	91
Szegezinege	137	Töcsmadár	193	Vasfejű vakkánya	205
Szegény úr	13	Teős-teős	193	Vasgaborján	91
Szélkiáltó	193	Thaly Kálmán	199	Vasgém	201
Széltapogató	77	Tikhordó kánya	69	Vasorrú	123
Szélverő	77	Tökezinege	137	Vasorrú pinty	123
Széneczinke	137	Tökésrucza	215	Vércse	77
Szenes czin	137	Tomolygó	223	Verebészó karvaly	73
Szerkő	209	Tompá Mihály	131	Villásfarkú kánya	69
Szirti sas	67	Törökfeeske	100	Vizesföcske	179
Szolgabíró	101	Törökveréb	91	Vizibika	203
Szóri gébics	89	Tövisszűrő gébics	91	Vizigalamb	214
Szürke legyész	175	Tükrösczin	137	Vizikirály	105
Szürke légykapó	175	Tűzok	189	Vizityúk	207
Szurto dudú	117	Tűzokláb	59	Vörösbegy	165
Talegalla	33	Tűzoktojás	35	Vörösgém	201
Tarkaföcske	179	Ujtó	193	Vörös kánya	69
Tarka harkály	111	Vadlúd	213	Vörös vércse	77
Tartalom	7	Vadpóka	189	Zöldharkály	109
Tavi kánya	79	Vadruczafej	57	Zöldhorokály	109
Tekerints	113	Vadruczaláb	59	Zöld küllő	109
Tekerményes rigó	151	Vakvarjú	205	Zsóna	109



FÜGGELÉK.

KÖRRENDELET

valamennyi törvényhatósághoz.

A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. t.-cz. 57. és 58. §-a alapján a mezőgazdaságra hasznos állatok oltalmazása érdekében a törvényhatóságok meghallgatása után a belügyi és kereskedelemügyi minister urakkal egyetértőleg a következőket rendelem.

I. §.

Védelemben részesítendőek a következő állatok:

I. EMLŐSÖK.

1. Denevér, népies nevén szárnyas egér, pup denevér, pup egér stb; minden fajai, minden időben.

2. Vakondok, kivéve a virágos veteményes kerteket és esemete ültetvényeket, hol pusztíthatók.

3. Cziczkányok fajai, kivéve a vízi cziczkányt, mely a halászatra káros.

4. Sün, népies nevén sündisznó, töviskes disznó, tövis disznó, töviskes kutya, szördisznó stb.

II. MADARAK.*

Álmos madár (Vasm.), <i>Kecskefejő.</i>	Aranymál (Szilágym.), <i>Sárga rigó.</i>
Álomfilkó (Fehérm.), <i>Kecskefejő.</i>	Aranymálé (Vasm.), <i>Sárga rigó.</i>
Aranyáruló (Zalamegye), <i>Czitrom</i>	Aranymálingó (Pestmegye), <i>Sárga rigó.</i>
<i>sármány.</i>	
Aranymáj (Szilágym.), <i>Sárga rigó.</i>	Aranymálinkó, <i>Sárga rigó.</i>

* Könnyebb kezelés céljából a védelmet igénylő madárfajok betűsoros jegyzékébe ezen madárfajoknak az ország különböző vidékein használatos nevei is felvételtek a megfelelő tudományos név dűltbetűs jelzésével.

Aranymáringó (Pestm., Dunántul),

Sárga rigó.

Ásó fecske, *Partifecske.*

— parti fecske, *Partifecske.*

Babutka, Bubos banka.

Bagoly.

— gyöngyös, *Gyöngybagoly.*

— mezei b., *Réti fülesbagoly.*

— nádi, *Réti fülesbagoly.*

— réti b. (Alföld), *Réti fülesbagoly.*

Bagolyfecske (Dunántul), *Kecskefejő.*

Banka.

— bubos b.

— büdös b., *Bubos banka.*

Barát poszáta, *Barátka poszáta.*

Barázda-billegető.

Bébicz (Dunántul), *Bíbicz.*

Bíbicz.

Bibocz, *Bíbicz.*

Billegető.

— barázda b.

— fejr b., *Barázda billegető.*

— füstfarku b., *Kerti rozsdafarku.*

— hegyi b.

— kucsmás b.

— mezei b.

— sárga b.

— szürke b., *Barázda billegető.*

Billegető, *Billegető.*

Borpintyőke (Baja), *Erdei pinty.*

Bugyboka, *Bubos banka.*

Butykás kató (Szilágymegye), *Bubos pacsirta.*

Czerkó (Tiszamente), Kormos szerkő.

Czince, *Nádi czinege.*

Czinege.

— barát cz.

— bóbás cz. (Erd. r.), *Búbos czinege.*

— bubos cz.

— buzavirág cz., *Lazur czinege.*

— fenyves cz.

— függő cz.

— gyászos cz.

— kék cz.

— kontyos cz., *Búbos czinege.*

Czinege.

— lazur cz.

— mocsári cz., *Barát czinege.*

— szakállas cz.

— molnár cz. (Vasm.), *Kék czinege.*

— nádi cz. (Fehérm.), *Szakállas czinege.*

— szén cz.

— szövő cz., *Függő czinege.*

Czinegető, Nádi czinege, *Szakállas czinege.*

— szakállas cz., *Szakállas czinege.*

Czinke.

— barát cz., *Barát czinege.*

— barkós cz., *Szakállas czinege.*

— bóbítás cz., *Bubos czinege.*

— bubos czinege.

— dorongfarku cz. (Dunántul), *Őszapó.*

— farkos cz., *Ősz apó.*

— fekete cz., *Fenyves czinege.*

— fenyves cz., *Fenyves czinege.*

— függő cz., *Függő czinege.*

— hosszufarku cz., *Őszapó.*

— kék cz., *Kék czinege.*

— kékfejű cz., *Kék czinege.*

— lazur cz., *Lazur czinege.*

— nádi cz., *Nádi czinege.*

— rudas cz., *Őszapó.*

— szakállas cz., *Szakállas czinege.*

— szén cz., *Szén czinege.*

Csacska madár, *Pásztormadár.*

Csádészó (Dunántul), *Őkőrszem.*

Csalánesues.

— czigány es.

— rozsdás es.

Csalánesattogató, *Czigány csalánesucs.*

Csella, *Szerkő.*

Csér.

— czigány es., *Kormos szerkő.*

— fekete es. (Tiszamente), *Kormos szerkő.*

Csicsimé madár (Baranyamegye), *Erdei pinty.*

Csicsiri (Dunántul), *Sordély.*

Csicsörke.

— kerti es., *Csicsörke.*

Csiz.

— nyiri cs. (Sopronmegye), *Nyíri zseze*.

Cszik (Alföld), *Csiz*.

Csóka.

— kék cs. (Tiszántúl és Erd. rész.), *Szalakóta*.

Csovánka (Diós-Jenő), *Mezei poszáta*.

Csuszka.

— tömzsi cs., *Csuszka*.

Csuk, *Ökörsem*.

Csuvik.

— gatyás cs.

Csücsörgő (Csallóköz), *Mezei pacsirta*.

Dalos poszáta.

Danka sirály (Szabolcsmegye).

Doromboló madár (Fehérm.), *Nádi tücsökmadár*.

Dorongfarku cinke (Dunántúl), *Őzapó*.

Dorongos őzapó, *Őzapó*.

Dunai halászmadár (Dunántúl), *Danka sirály*.

Dutka, *Bubos banka*.

Énekes rigó.

Éneklő rigó, *Énekes rigó*.

Erdei fülemile, *Kis fülemile*.

Erdei pacsirta.

Erdei pinty.

Erdei pipis.

Erdei pityér, *Erdei pipis*.

Erdei szürkebegy, *Közönséges szürkebegy*.

Európai kecskefejő, *Kecskefejő*.

Fakopáncs.

— fehérhátú f.

— kis f.

— közép f.

— nagy f.

Fakopogató, *Fakopáncs*.

Fakó poszáta, *Karvaly poszáta*.

Fakusz.

— közönséges f.

Falmászó.

— kőszáli f., *Sziklamászó*.

Farkas cinke, *Őzapó*.

Fatető (Baja, Dunántúl stb.), *Fakusz*.

Fattyu fülemile, *Geze*.

Fattyu szerkő.

Favágó, *Fakopáncs*.

— kurta f., *Csuszka*.

Fecske.

— ásó f., *Parti fecske*.

— fekete f., *Sarlós fecske*.

— gatyás f. (Bia, Abaujmegye), *Házi fecske*.

— hanyi f. (Fertő), *Sarlós fecske*.

— házi f.

— kőfali f., *Sarlós fecske*.

— kőszáli f. (Erd. r.), *Sarlósfecske*.

— lábatlan f., *Sarlósfecske*.

— lármás f. (Hontm.), *Házi fecske*.

— parti f. (Abauj-, Borsodmegye).

— pelyheslábu f., *Házi fecske*.

— tarka f. (Székelyföld), *Füsti fecske*.

— visító f. (Erd.rész.), *Sarlósfecske*.

Fehérhátú kopáncs, *Fehérhátú fakopáncs*.

Fehérmellű házi fecske, *Házi fecske*.

Fehérszárnyu halászska, *Fehérszárnyu szerkő*.

Fehérszárnyu pacsirta.

Fehérszárnyu szerkő.

Fejér billegető, *Barázda billegető*.

Fekete cinke, *Fenyves cinke*.

Fekete csér (Tiszamente), *Kormos szerkő*.

Feketefejű légykapó, *Kormos légykapó*.

Feketefolt (Kolozsvár), *Barátka poszáta*.

Fekete fülemile, *Magyar fülemile*.

Fekete halászska, *Kormos szerkő*.

Fekete harkály.

Feketelábu juhászska, *Széki lile*.

Feketelábu lile, *Széki lile*.

Fekete rigó.

Fekete stiglicz (Baja), *Czigány csaláncsucs*.

Fenyves czege.

Fenyves czinke, *Fenyves czinége*.
Figemadár, *Függőcczinége*.

Fíndzsa (Miskolcz vidéke), *Hantmadár*.

Foltos mocsáriposzáta, *Foltos sitke*.

Foltos sitke.

Főeske.

— parti f. (Dunamente, Dunántul).

Földi kalapács (Keszthely), *Hantmadár*.

Földi szarka, *Hantmadár*.

Függőcczinége.

Függő czinke, *Függőcczinége*.

Fülemile, *Kis fülemile*.

— barna f., *Magyar fülemile*.

— erdei f., *Kis fülemile*.

— kerti f., *Karvaly poszáta*.

— kis f.

— ligeti f., *Magyar fülemile*.

— magyar f.

— nagy f., *Magyar fülemile*.

— pap f., *Barátka poszáta*.

— svéd f., *Kékbecg*.

Foltos sitke.

Fülemile sitke.

Fülespacsirta.

— havasi f.

Fülesbagoly.

— apró f., *Füleskuvik*.

— nádi f., *Réti fülesbagoly*.

— réti f.

Füleskuvik.

— kis f., *Füleskuvik*.

Füstfark, *Rozsdafarku*.

— házi f., *Házi rozsdafarku*.

— kerti f., *Kerti rozsdafarku*.

— közönséges f., *Házi rozsdafarku*.

Füstfarku billegető, *Kerti rozsdafarku*.

Füstfarku madár, *Rozsdafarku*.

Füstifecske, *Villásfecske*.

— közönséges f., *Füstifecske*.

— villás f., *Füstifecske*.

Füsti villásfecske, *Füstifecske*.

Füzikék faja.

Gatyás csuvik.

Gatyás fecske.

Geze.

Gírliez pinta, *Csicsörke*.

Gyagya (Baja), *Nyíri zsezsze*.

Gyászos czinége.

Gyászos légykapó, *Kormos légykapó*.

Gyöngybagoly.

Gyöngyös bagoly, *Gyöngybagoly*.

Hajnalmadár, *Sziklamászó*.

Halálbagoly, *Kuvik*.

Halálmadár, *Kuvik*.

Halászka, *Szerkő*.

— fehérszárnyu h., *Féher szárnyu szerkő*.

— fekete h., *Kormos szerkő*.

Halászmadár.

— dunai h. (Dunántul), *Danka sirály*.

— nagy h. (Dunántul), *Danka sirály*.

— kis fekete h. (Dunántul), *Kormos szerkő*.

Halkapó, nagy (Borsodm.), *Danka sirály*.

Hantmadár.

Harkály.

— czifra h. (Vas megye), *Fakopáncs*.

— csónka h., *Hőcsik*.

— háromujju h., *Háromujju hőcsik*.

— kis h., *Kis fakopáncs*.

— közép h., *Közép fakopáncs*.

— nagy h., *Nagy fakopáncs*.

— szürke h., *Szürke küllő*.

— vas h. (Mármaros megye), *Fekete harkály*.

— zöld h., *Zöld küllő*.

Háromujju hőcsik.

Havasi fülespacsirta.

Havasi hőcsik, *Háromujju hőcsik*.

Havasi lile.

Havasi pacsirta, *Havasi fülespacsirta*.

Havasi pinta.

Havasi pipis.

Havasí pityér, *Havasí pipis*.
Házi fecske, (Tiszán túl, Erdély).

közönséges házfecske

Házi füstfark, *Házi rozsdafarku*.

Hegyi billegető.

Hegyi pinty, *Fenyő pinty*.

Helvét lile, *Ujjas lile*

Hógalamb (Csallóköz), *Danka sirály*.

Hontmadár, *Hantmadár*.

Hópinty, *Havasí pinty*.

Hósármány.

Hosszufarku cinke, *Őzapó*.

Höcs (Dunántul), *Csuszka*.

Höcsök (Dunántul), *Csuszka*.

Höcsik.

Höcsik (Vas megye), *Kis fakopáncs*.

Judás madár (Drávaköz), *Danka sirály*.

Juhászka, *Lile*.

— kis j., *Kis lile*.

— nagy j., (Velence), *Parti lile*.

Juhászka lile, *Parti lile*.

Kaczagó sirály, *Danka sirály*.

Kakuk, közönséges.

Kalangya varju (Erd. r.), *Szalakóta*.

Kanakucz, *Törpe kuvik*.

Kazári fecske, *Sarlós fecske*.

Kazári sarlós fecske, *Sarlós fecske*.

Kecskefejő.

— európai k.

Kecskezipó (Alföld), *Kecskefejő*.

Kékbegy.

Kék czinege (Vas megye).

Kék cinke, *Kék czinege*.

Kék csóka (Erd. részek és Tiszántul).

Szalakóta.

Kékfejű cinke, *Kék czinege*.

Kék külü (Erd. rész.), *Csuszka*.

Kék rigó, *Kék kövirigó*.

Kék szalakóta, *Szalakóta*.

Kék varnyu (Pest megye), *Szalakóta*.

Kémény fecske (Székelyföld), *Füsti-fecske*.

Kendelicze (Abauj-, Borsod megye), *Kenderike*.

Kendericze (Vas megye), *Kenderike*.
Kenderike.

Kenderike zsezse, Kenderike.

Kendermagos rigó (Székelyföld),

Léprigó.

Kerti csicsörke, *Csicsörke*.

Kerti füstfark, *Kerti rozsdafarku*.

Kerti sármány.

Királyka.

— bubos k., *Sárgafejű királyka*.

— sárgafejű k.

— tüzesfejű k.

— tűzfejű k., *Tüzesfejű királyka*.

— zizike k., *Sárgafejű királyka*.

Kis lile.

Kisebb tarka harkály, *Kis fakopáncs*.

Kis harkály, *Kis fakopáncs*.

Kis füleskuvik, *Füleskuvik*.

Kis legyész, *Kis légykapó*.

Kis légykapó.

Kis légyvadász, *Kis légykapó*.

Kis zsezse, *Nyíri zsezse*.

Kontyos czinege, *Bubos czinege*.

Kontyos madárka (Székelyföld),

Bubos pacsirta.

Kopács, kurta, *Csuszka*.

Kopáncs, *Fakopáncs*.

— kis k., *Kis fakopáncs*.

— közép k., *Közép fakopáncs*.

— nagyobb k., *Nagy fakopáncs*.

Kormos légykapó.

Kormos légyvadász, *Kormos légykapó*.

Kormos szerkő.

Kotró fecske.

Kölesi sármány, *Sordély*.

Köles madár (Felső-Magyarország),

Sordély.

Kömászó, *Sziklamászó*.

Körösztös veréb (Veszprémmegye),

Kövirigó.

Kövirigó.

Kövi sármány, *Bajszos sármány*.

Közép harkály, *Közép fakopáncs*.

Közép tarka harkály, *Közép fakopáncs*.

Közönséges füstfark, *Közönséges rozsdafarku*.

Közönséges füstifecske.
 Közönséges lappantyú, *Kecskefejő*.
 Közönséges libucz, *Bibicz*.
 Közönséges nyaktekeres, *Nyaktekeres*.
 Közönséges szürkebegy.
 Közönséges ökörszem.
 Közönséges sármány, *Czitrom sármány*.
 Közönséges sirály, *Danka sirály*.
 Közönséges vörösbegy.
 Kucsmás billegető.
 Kucsmás legyész, *Kormos légykapó*.
 Kurta kalapács (Pestm.), *Csuszka*.
 Küllő (Dunáninnen, Dunántul.
 Erdélyi részek).
 — szürke k.
 — zöld k.
 Kuvik.

Lángbagoly, *Gyöngybagoly*.
 Lappantyú, *Kecskefejő*.
 — közönséges l., *Kecskefejő*.
 Lazur czinege.
 Lazur czinke, *Lazur czinege*.
 Leányka madár (Székelyf.), *Barázda billegető*.
 Legyész, *Légykapó*.
 — kis l., *Kis légykapó*.
 — kucsmás l., *Kormos légykapó*.
 — örvös l., *Örvös légykapó*.
 szürke l., *Szürke légykapó*.
 — vörösbegyű l., *Kis légykapó*.
 Légyfogó, *Légykapó*.
 Légyfogó madár (Vas m.), *Szürke légykapó*.
 Légykapó.
 — kis l.
 — kormos l.
 — örvös l.
 — szürke l.
 Légyvadász, *Légykapó*.
 — kis l., *Kis légykapó*.
 — kormos l., *Kormos légykapó*.
 — örvös l., *Örvös légykapó*.
 — szürke l., *Szürke légykapó*.
 Libocz, *Bibicz*.
 Libucz, közönséges lib., *Bibicz*.

Lile.
 — apró l., *Kis lile*.
 — arany l., *Pettyes lile*.
 — havasi l.
 — helyét l., *Ujjas lile*.
 — kis l.
 — libucz l., *Ujjas lile*.
 — mocsári l., *Széki lile*.
 — morinell l., *Havasi lile*.
 — parti l.
 — pettyes l.
 — reznek l., *Ugartyuk*.
 — sárga l., *Havasi lile*.
 — széki l.
 — szürke l., *Ujjas lile*.
 — vízi l., *Parti lile*.
 Lipinka madár (Székelyföld), *Billegető*.
 Lőrike, *Zöldike*.

Magyar fülemile.
 Málingó, Arany málingó (Pestmegye),
 Arany málinkó.
 Málinkó, Arany málinkó = Sárgarigó.
 — sár m., *Arany málinkó*.
 Máringó, Arany máringó (Pestmegye és Dunántul), *Arany málinkó*,
 Sárga rigó.
 Málonekvő, *Fülesbagoly*.
 Marti fecske (Erd. r.), *Partifecske*.
 Mezei bagoly (Alföld), *Réti fülesbagoly*.
 Mezei billegető.
 Mezei pacsirta.
 Mezei pipis, *Parlagi pipis*.
 Mezei pityer, *Parlagi pipis*.
 Mocsárbagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Mocsári czinege, *Barát czinege*.
 Mocsári lile, *Széki lile*.
 Mocsári poszáta, *Sitke*.
 Molnár czinege (Vasmegye), *Kék czinege*.
 Molnár fecske, *Közöns. házifecske*.
 Morinell lile, *Havasi lile*.
 Nádi bagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Nádi czinege (Fehérm.), *Szakállas czinege*.

Nádi czinke, *Szakállas czínege*.

Nagy fülemile, *Magyar fülemile*.

Nádi fülesbagoly, *Réti fülesbagoly*.

Nádi poszták.

— cserregő nádi p.

— énekes n.

— hangos n., *Cserregő n. poszáta*.

— nagy n. = Nádi rigó.

Nádi rigó = Nagy nádiposztáta.

Nádi sármány.

Nádi szarvasbagoly, *Réti fülesbagoly*.

Nádi veréb (Tiszántul, Erd. részek), *Nádi sármány*.

Nádi veréb (Dunántul), *Sítkék, Mo-csáríposzták*.

Nagy halkapó, *Danka sirály*.

Nagy harkály, *Nagy fakopáncs*.

Nagyobb tarka harkály, *Nagy fakopáncs*.

Narancsmadár, *Sárgafejű királyka*.

Narancs zizike, *Sárgafejű királyka*.

Nevető sirály, *Danka sirály*.

Nikoviez (Vasmegye), *Fenyő pinty*.

Nyaktekeres.

Nyaktekerő, *Nyaktekeres*.

Nyári rigó, *Énekes rigó*.

Nyíri esiz (Sopronm.), *Nyíri zsezsze*.

Nyíri zsezsze.

Ostoba sármány (Erd. részek), *Baj-szos sármány*.

Ökörszem.

Örvös legyész, *Örvös légykapó*.

Örvös légykapó.

Örvös légyvadász, *Örvös légykapó*.

Ószapó.

Pacsirták.

— bubos p.

— erdei p.

— füles p.

— havasi p., *Fülespacsirta*.

— mezei p.

— szántóka p., *Mezei pacsirta*.

Pacsirta szibériai p., *Fehérszárnyu pacsirta*.

Papfülemile (Zala megye), *Barátka poszáta*.

Parlagi pipis.

Partifecske.

Parti lile.

Pásztormadár.

Pettyes lile.

Pinty.

— árva p., *Erdei pinty*.

— erdei p.

— havasi p.

— siró p., *Erdei pinty*.

— szemeti p. (Erd. r.), *Erdei pinty*.

— tarka p. (Udvarhely megye), *Tengelicz*.

Pintyőke (Dunántul), *Erdei pinty*.

— bor p. (Baja), *Erdei pinty*.

Pipis (Bodroghköz).

— erdei p.

— havasi p.

— mezei p., *Parlagi pipis*.

— réti p.

— rozsdás torku p.

Pipiske (Alföld), *Bubos pacsirta*.

Pipőke, *Királyka*.

— sárgafejű p., *Sárgafejű királyka*.

— tűzfejű p., *Tüzesfejű királyka*.

Pirregő, *Tücsökmadár*.

— berki p., *Berki tücsökmadár*.

— nádi p., *Nádi tücsökmadár*.

— réti p., *Réti tücsökmadár*.

Pityer (Vasmegye), *Pipis*.

— bubos p., *Bubos pacsirta*.

Pityér, *Pipis*.

— erdei p., *Erdei pipis*.

— havasi p., *Havasi pipis*.

— mezei p., *Parlagi pipis*.

— réti p., *Réti pipis*.

Poszáta.

— barát p., *Barátka poszáta*.

— moesári p., *Sítke*.

— nádi p.

Püsetek, *Fülespacsirta*.

Remete rigó, *Kövirigó.*
 Remete veréb, *Kövirigó.*
 Réti bagoly (Alföld), *Réti fülesbagoly.*
 Réti fülesbagoly.
 Réti pipis.
 Réti pírregő, *Réti tücsökmadár.*
 Réti pityér, *Réti pipis.*
 Rigó.
 — csipegő r., *Szőlő rigó.*
 — énekes r.
 — éneklő r., *Énekes rigó.*
 — kendermagos r. (Székelyföld),
Léprigó.
 — kövi r. (Erdélyi részek).
 — léprigó.
 — nádi r., *Nádi poszáta.*
 — nyári r., *Énekes rigó.*
 — örvös r.
 — sárga r., *Arany málinkó.*
 — szóke r. (Erd. részek), *Léprigó.*
 — szőlő r.
 — tekerményes r. (Háromszékm.),
Énekes rigó.
 Rózsaszínű sáskamadár, *Pásztor-*
madár.
 Rózsaszínű seregély, *Pásztor-*
madár.
 Rozsdafarkú.
 — házi r.
 — kerti r.
 Rozsdás csaláncsucs.
 Rozsdás torku pipis.
 Rudas czinke (Drávafok), *Őzlapó.*
 Rüttyü (Tiszamente), *Zöldike.*

Sárga billegető.
 Sárgafejű királyka.
 Sárgafejű zizike, *Sárgafejű*
királyka.
 Sárgafejű pipőke, *Sárgafejű*
királyka.
 Sárga lile, *Havasi lile.*
 Sárga rigó, *Arany málinkó.*
 Sárga velyhe, *Arany málinkó,*
Sárga rigó.
 Sárgyóka, *Sárga billegető.*
 Sarlós fecske.
 Sármadár (Velence), *Kis lile.*

Sármálinkó, *Sárga rigó.*
 Sármány (Dunántul).
 — bajszos s.
 — citrom s.
 Sármány.
 — kerti s.
 — kölesi s., *Sordély.*
 — kövi s., *Bajszos sármány.*
 — közöns. s., *Czitrom sármány.*
 — nádi s.
 — ostoba s. (Erdélyi rész.), *Bajszos*
sármány.
 sarkantyús s.
 Sármánytyú (Székelyföld), *Czitrom*
sármány.
 Sáskamadár, rózsaszínű, *Pásztor-*
madár.
 Serege (Tiszántul), *Seregély.*
 rózsaszínű s., *Pásztormadár.*
 Seregély (Somogy megye), *Seregély.*
 Seregje (Tiszántul), *Seregély.*
 Sirály.
 — danka s. (Szaboles megye).
 — kaczagó s., *Danka sirály.*
 — közönséges s., *Danka sirály.*
 — nevető s., *Danka sirály.*
 Siró pinty, *Erdei pinty.*
 Sitke.
 — csikósfejű s.
 — foltos s.
 — fülemile s.
 Sordéj (Dunáninnen, Dunántul,
 Tiszáninnen, Tiszántul, Erdélyi
 részek.), *Sordély.*
 Sordély.
 Sorja (Dunántul), *Kormos szerkő.*
 Sörje (Dunántul), *Kormos szerkő.*
 Stiglinez (Baja), *Tengelicz.*
 Surgyó, *Sordéj.* (Tiszántul).
 Süvöltő.
 Süvöltő madár, *Süvöltő.*
 Süvölttyü, *Süvöltő.*
 Süvötyü, *Süvöltő.*
 Svéd fülemile, *Kékbegy.*
 Szakállas czinege.
 Szakállas czinke, *Szakállas czinege.*
 Szakállas nádi czinege, *Szakállas*
czinege.

Szalakóta.

— kék sz., *Szalakóta*.

Szántóka (Székelyföld), *Mezei pacsirta*.

Szántóka pacsirta, *Mezei pacsirta*.

Szarvasbagoly, *Fülesbagoly*.

Széki esér.

Széki lile.

Szemeti pinty (Erd. r.), *Erdei pinty*.

Szén czinege.

Szén czinke, *Szén czinege*.

Szerkő.

— cigány sz., *Kormos szerkő*.

— kormos sz.

— tarka sz., *Fehérszárnyu szerkő*.

Szibériai pacsirta, *Fehérszárnyu pacsirta*.

Sziki csire (Alföld), *Széki csér*.

Sziki csirke (Debreczen), *Széki csér*.

Sziklamászó, *Hajnal madár*.

Szikla rigó (Veszprémmegye), *Kövi rigó*.

Szotty (Udvarhelymegye), *Csuszka*.

Szőke rigó (Székelyföld, Szilágym.), *Léprigó*.

Szövőczinege, *Függőczinege*.

Szürkebegy.

— erdei sz., *Közönséges szürkebegy*.

— közönséges sz.

Szürke billegető, *Barázda billegető*.

Szürke harkály, *Szürke küllő*.

Szürke küllő.

Szürke legyész, *Szürke légykapó*.

Szürke légykapó.

Szürke légyvadász, *Szürke légykapó*.

Szürke lile, *Ujjas lile*.

Tarkaharkály, *Fakopáncs*.

— közép t., *Közép fakopáncs*.

— nagyobb t., *Nagy fakopáncs*.

Tarka pinty (Udvarhelymegye),

Tengelicz.

Tarka szerkő, *Fehérszárnyu szerkő*.

Tekerményes rigó (Háromszékm.), *Énekes rigó*.

Tekerines (Sopronm.), *Nyaktekercs*.

Tekermény (Székelyföld), *Nyaktekercs*.

Tengelicz.

— tarka t.

Tiglincz (Abaujm.), *Tengelicz*.

Töklincz (Palóczság) *Tengelicz*.

Tömzsi csuszka, *Csuszka*.

Tücsök madár:

— berki t.

— nádi t.

— réti t.

Tüskebujkáló (Dunántul), *Ökörszem*.

Tüzesfejű királyka.

Tüzesfejű pipóke, *Tüzesfejű királyka*.

Tüzesfejű zizike, *Tüzesfejű királyka*.

Tüzfejű királyka, *Tüzesfejű királyka*.

Tüzfejű pipóke, *Tüzesfejű királyka*.

Ujjas lile.

Varnyiskék (Pestm.), *Szalakóta*.

Vasharkály (Máramarosm.), *Fekete harkály*.

Vasvarju (Kecskemét), *Szalakóta*.

Velyhe: sárga v., *Sárgarigó*, *Sármátlinkó*.

Villás fecske, *Füstifecske*.

Villás füstifecske, *Füstifecske*.

Vízi galamb (Velence), *Danka sirály*.

Vízi lile, *Parti lile*.

Vörösbegy (Csongrádm.), *Süvöltő*.

Vörösbegyü.

Vörösbegyü legyész, *Kis légykapó*.

Zizike, *Királyka*.

Zöld harkály, *Zöld küllő*.

Zöldike.

Zöldike rütyü, *Zöldike*.

Zöldkánya (Dunántul), *Szalakóta*.

Zöld küllő.

Zsezse, *Nyíri zsezse*.

— barna zsezse, *Nyíri zsezse*.

— kis zsezse, *Nyíri zsezse*.

— nyíri zs.

Zsolna (Borsodmegye), *Zöld küllő*.

2. §.

A ki az 1. §-ban felsorolt emlős állatokat és madarakat pusztítja, a madarak fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül forgalomba hozza, az 1894. XII. t.-cz. 93. §. o) pontjába ütköző kihágást követ el és 100 (száz) koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

3. §.

A jelen rendeletem 1. §-ában felsorolt állatokat élve elfogni, vagy megölni, a madarak fészkeit vagy tojásait elszedni csakis tudományos czélra és hatósági engedéllyel szabad.

Csakis hatósági engedéllyel eszközölhető az 1. §-ban felsorolt madarak fészkeinek és tojásainak, nem különben az ott felsorolt állatoknak élő vagy holt állapotban való szállítása is.

4. §.

A ki az 1. §-ban felsorolt állatoknak fogására, madárfészkek vagy tojások elszedésére, vagy mindezek szállíthatására engedélyt óhajt kapni, annak valamely hazai tudományos intézet, szaktudós, vagy természettudományokkal igazoltan foglalkozó egyéntől, írásban való megbízást vagy megrendelést kell felmutatni.

Ezen engedélyek megadására az 1894. évi XII. t.-cz. 102. §-ában felsorolt elsőfoku hatóságok illetékesek.

5. §.

Hatósági engedély azonban a 4. §-ban foglalt korlátozások mellett is csak legfeljebb 10 drb állat fogására, vagy 10 drb madárfészkek és tojás elszedésére adható; s ez a mennyiség is

csak annyiban, a mennyiben az az illető állatra nézve pusztítás jellegével nem bír.

6. §.

Az 1. §-ban felsorolt állatok fogására, madárfészkek, tojások szedésére az engedély a következő minta szerint állítandó ki:

Engedély.

Alulirott hatóság.....i lakosnak, a ki.....
(tudományos intézet, iskola stb., természettudományokkal foglalkozó szakember neve).....-tól.....darab.....(állatfajta, madárfészkek, tojás megnevezése) szállítására megrendelést kapott, a mai naptól számítandó két hét tartamára, tehát.....évi.....hó.....napjáig terjedő hatálylyal megengedem, hogy.....darab.....(állat, madárfészkek, tojás megnevezése) elfoghasson vagy elszedhessen s nevezett állatokat élő vagy holt állapotban birtokában tarthassa.

Kelt aláírás..... pecsét.

7. §.

Az 1. §-ban felsorolt állatoknak, madarak fészkeinek, tojásainak bármily módon való szállítására az engedély a következő minta szerinti űrlapon adatik:

Szállítási engedély.

Alulirott hatóság.....(állatoknak, madarak fészkeinek, tojásainak megnevezése) ^{elfogására} ^{elszedésére} szabályszerű hatósági engedély felmutatása alapján.....i lakosnak megengedi, hogy a fent megnevezett állatokat fészkeket vasuton, hajón, postán vagy kézben.....ra szállithassa. tojásokat

Kelt pecsét aláírás.

8. §.

A 6. §-ban említett engedély csak 14 napig érvényes.

A szállítási engedély, ha a szállítás vasuton, hajón, vagy postán történik, az illető szállító vállalat által átveendő és visszatartandó.

A kézben vagy szekéren való szállításra adott engedély is csak 14 napig tartó érvénnyel adható ki.

Ugy a 6. mint a 7. §-ban említett engedély csupán az abban megnevezett számú és fajú állatok, fészkek és tojások szállítására jogosít, s csak egyszer használható.

9. §.

Jelen rendeletem valamennyi községben a szokásos módon kihirdetendő, annak határozmányaira a mezőőri személyzet külön kioktatandó s a határozmányok megtartásának ellenőrzése az erdőőri és ut fenntartási személyzetnek is kötelességévé teendő.

Budapest, 1901. évi márczius hó 18-án.

Darányi s. k.

Magyarország állami mezőgazdasági intézményei.

I. Az ország időjárási és talajviszonyai ismertetésére, a talajjavítás és a mezőgazdaság különböző ágainak előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet Budapesten (I., Fő-utca 6.) az ország éghajlati viszonyainak kipuhatásával foglalkozik; naponként szerkesztett *«Időjárási jelentés»* térképén bemutatja a következő 24 órára várható időjárást, e jelentést intézetek, lapok és magánelőfizetők kapják; a várható időjárást közli 300 *távírdahivatallal*, melyek azt kifüggesztett táblákon jelzik.

M. kir. földtani intézet Budapesten (VII. ker., Stefánia-út) az ország földjének viszonyait kutatja; *agroteológiai osztálya* a talaj rétegzési viszonyait tanulmányozza; szakvéleményekkel szolgál; működésének eredményéről *«Évi jelentés»*-ében beszámol.

M. kir. kerületi kulturmérnöki hivatalok Budapesten, Komáromban, Kassán, S.-A.-Ujhelyen, Debreczenben, Kolozsvárott, Miskolczon, Aradon, Brassóban, Szombathelyen, Temesvárott, Nagy-Engyeden, Pécsen, Pozsonyban, Nagyváradon, Besztercebányán és Székesfehérvárott a gazdaközöniséget a talajjavító munkálatok keresztülvitelénél támogatják; e végből tanácsot adnak a talajjavítás alkalmas módjáról, elkészítik a szándékolt munkálat terveit, költségvetését, megállapítják a kiviteli módozatokat. A kulturmérnökök igénybevétele a m. kir. földművelésügyi ministertől kérhető, azok kiküldetése a kérelmezőre költséggel nem jár.

M. kir. vízmesteriskola Kassán a kulturmérnökök mellett ezek hatáskörébe eső munkálatoknál működő segédszemélyzetet képezi ki; felvételi kellékek: 18 évet betöltött, 30 évet meg nem haladott kor, egészséges erős testalkat, legalább 2 középiskolai osztály végzése vagy katonai altisztí rang.

M. kir. kémiai intézet és központi vegyikísérleti állomás Budapesten (Földmív. min. palota), valamint a m. kir. vegyikísérleti állomások: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott,

M.-Óvárott, Pozsonyban a mezőgazdasági termelés és mezőgazdasági ipar körébe vágó ellenőrző vegyvizsgálatokat teljesítenek az állomások részére érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjért; továbbá a kolozsvári és pozsonyi állomások kivételével a mezőgazdaság fejlesztéséhez vegytanba vágó vizsgálatok és kísérletek végzésével járulnak hozzá. Valamennyi állomás hatósági szakértő a mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának, valamint a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvények végrehajtásánál.

M. kir. vetőmagvizsgáló állomások: *Budapesten* (IX. ker., Soroksári-ut 8.), *Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott, M.-Óvárott* a különböző vetőmagvak ellenőrző vizsgálatát teljesítik azonosságra, tisztaságra és heremagvaknál arankatartalomra, a tisztított heremagvakat arankavizsgálatot bizonyító bárczával látják el; széna és abraktakarmányokat botanikailag elemzik, gyomokat és gyommagvakat meghatározzák s az ellenük való védekező eljárásokat ismertetik. Valamennyi állomás hatósági szakértő a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvény végrehajtásánál. Az állomás által végzett vizsgálatokért az érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjazás jár, a gazdák részére végzett vizsgálatok azonosságra, tisztaságra, csiraképességre és arankamentességre díjtalanok.

M. kir. növénytermelési kísérleti állomás M.-Óvárott gazdák közreműködésével gyakorlati irányú kísérleteket végez a művelési növények megfelelőbb fajának és változatainak, trágyaszereknek és trágyázási eljárásoknak kipróbálása és terjesztése végett.

M. kir. dohánytermelési kísérleti állomás Debreczenben, a dohánytermelés és kezelés tökéletesítése, a dohány minőségének javítása érdekében saját és *csabai* fióktelepen, valamint dohánytermelő gazdák közreműködésével kísérleteket végez.

M. kir. gépkísérleti állomás M.-Óvárott, mezőgazdasági gépeket és eszközöket használhatóságukra és értékükre megvizsgálja.

M. kir. rovarügyi állomás Budapesten (V., Nádor-utca 28.) a káros rovarokat tanulmányozza, az ellenük való irtószereket és eljárásokat kipróbálja, azokra vonatkozó ismereteket terjeszti; nagyobb rovarkároknál az irtómunkálatokat a helyszínén vezeti.

M. kir. növényélet- és kórtani állomás M.-Óvárott a növénye-

ken nem a rovarok, hanem virágos vagy virágtalan élősködő szervezettek (virágos paraziták és parazitagombák), valamint kedvezőtlen életviszonyok által okozott károkat, azok elhárítására alkalmas védekező eljárásokat tanulmányozza.

M. kir. állatéletlani és takarmányozási kísérleti állomás Budapest (VII., Rottenbiller-utca 23.) a háziállatok okszerű takarmányozását tanulmányozza.

M. kir. mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottság Budapest (Földművelésügyi ministeri palota), mely a fent megnevezett állomások tervszerű együttműködésének irányítására hivatott; ez állomások munkálkodásának eredményét «Kísérletügyi Közlemények» füzetekben bocsátja közzé.

M. kir. bakteriologiai intézet Budapest (VII., Rottenbiller-utca) az állatorvosi akadémia kapcsolatában a házi állatokon előforduló ragályos betegségek előidézőit tanulmányozza.

M. kir. gyapjúminősítő intézet Budapest (V., Klotild-utca 22.) a juhtenyésztés és gyapjuértékesítés érdekében a mosott és mosatlan bunda ellenőrző vizsgálatát teljesíti.

M. kir. gazdasági tanácsadó bizottságok, a gazd. akadémiánál M.-Óvároton, a gazd. tanintézeteknél: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvároton szakvéleményt adnak gazdaságok berendezésére, üzemtervekre, becslésre, bérszerződésekre, számvitelre stb.-re nézve. A szakvélemény díjtalan, de ha a szakértő a helyszínére utazik, a megkereső fél annak szabályszerű útiköltségeit fizeti.

II. A lótenyésztés, szarvasmarha-, juh-, sertéstenyésztés, tejgazdaság, baromfi-, hal-, méh- és selyemtenyésztés érdekeit szolgáló intézmények.

M. kir. állami ménesek: Kisbéren angol telivér és félvér, *Bábolmán* arabs telivér és félvér, *Mezőhegyesen* az itt tenyésztett Gidrán, Nagy- és Kis-Nonius-törzs, angol telivér. *Fogarason* lipiczai és angol félvér tenyésztésére szolgálnak; a köztenyésztést fedező ménekkel ellátják, e célra a földművelésügyi kormányzat *magántenyésztőktől is vásárol* egyéves korukban kiválasztott és hároméves korukban is alkalmasnak talált méncsikókat; bizonyos számú *mének közösségeket* *olesón* és részletfizetésre is eladatnak.

M. kir. méntelepek: Székes-Fehérvároton, Nagy-Körösön, Deb-

reezenben, *Sepsi-Szt.-Györggyön* az állami ménék gondozására és felügyeletére szolgálnak, melyeket a tenyésztési évadra a gazdaközönség közvetlen használatára az ország mintegy 1000 fedeztetési állomásán helyeznek el, a hol csekély fedeztetési díj ellenében vehetők igénybe. Nagyobb tenyésztők egy-egy tenyészévadra bérelhetnek is méneket.

M. kir. állattenyésztési kerületi felügyelőség : Budapesten, Besztercebányán, Balassa-Gyarmaton, Debreczenben, Deésen, Kassán, Komáromban, Kolozsvárott, Máramaros-Szigeten, Miskolczon, Szombathelyt, Pozsonyban, Segesvárott, Nagy-Szebenben, Szege-den, Temesvárott, Nagyváradon és élükön a m. kir. országos állattenyésztési főfelügyelőség Budapesten a páros ujjú háziállatokat tenyésztő közönség támogatására és utbaigazítására, a köztenyésztés vezetésére és irányítására szolgálnak ; az állami gazdaságok, gazdasági tanintézetek és földműves-iskolák tenyészeteiből származó, valamint jóhírű magántenyészetekből összevásárolt *tenyész-bikákat, kosokat és sertés-kanokat*, esetleg kedvezményes áron, részletfizetésre, községeknek és szövetkezeteknek a földművelésügyi kormány engedélye alapján közvetítenek.

M. kir. országos tejgazdasági felügyelőség Budapesten (Földmív. minist. palota) tejgazdasági érdekek előmozdítására tejszövetkezetek kezdeményezésére hivatott.

M. kir. tejgazdasági szakiskola Sárváron a tejgazdaság körül szükséges ismeretek megszerzésére sajtmesterek, tejgazdaságok, tejszövetkezetek vezetésére alkalmas egyének kiképzésére szolgál ; évenként kétszer tartatik négy hónapos tanfolyam.

M. kir. tejgazdasági munkásokat képző iskolák Munkácsen és Gödöllőn tehenészetekben alkalmazandó férficselédeknek szakszerű kiképzést nyújtanak ; a tanfolyam tartama egy év, felvételi kellék : betöltött 16 év, írni-olvasni tudás.

M. kir. tejgazdasági munkásnőket képző iskola Nagyszecsényben főleg kisgazdaságok korlátolt számú tehenállományához alkalmazandó női cselédek gyakorlati kiképzésére szolgál ; felvételi kellék ; betöltött 15 év ; a tanfolyam tartama félév.

M. kir. baromfitenyésztő telep és munkást képző szakiskola Gödöllőn, a köztenyésztés céljaira fajbaromfit tenyészt ; baromfitenyésztők által alkalmazandó cselédeket képez ki, az ország baromfiállományának javítására és szaporítása érdekében működik.

M. kir. halászati felügyelőség Budapestén (Földmivclésügyi ministeri palota) a közvizek halászatának és a mesterséges haltenyész-
tés előmozdítása érdekében működik ; e célból halászati társulatokat
szervez, állóvizek és csatornák haltenyésztes útjáni hasznosítására ter-
veket készít és halikrát oszt ki.

M. kir. méhészeti vándortanítók: Bábonyan (Miskolcz mellett),
Jászberényben, Nagy-Enyeden, Nagy-Szalontán, Pozsonyban, Szeg-
zárdon és élükön a *m. kir. országos méhészeti felügyelőség Buda-*
pestén a méhészet fejlesztésével, a méhtenyésztes szakismeretek ter-
jesztésével foglalkoznak.

M. kir. országos selyemtenyésztési felügyelőség Szegzárdon
a selyemhernyótenyésztés fejlesztése, az elhez szükséges szederfa-
tenyésztés, valamint a selyemhernyótenyésztési szakismeretek terjesz-
tése érdekében működik ; e célból a *szegzárdi selymérpetekészítő*
állomásról petét, a selyemtenyésztési felvigyázók útján 2—3 napos
hernyókat, *szederfaiskoláiból* szederfamagokat és csemetéket ingyen
oszt ki ; *selyemgubóbevéltő raktárakat* tart fenn 24 helyen.

III. Állatorvosi és mezőgazdasági szakoktatás, valamint a me- zőgazdasági ismeretek terjesztése érdekében működő intéz- mények.

M. kir. állatorvosi főiskola Budapestén (VII., Rottenbiller-
utca 23.) állatorvosokat képez ki négy éves tanfolyamon, középiskolát
végzett és érettségi vizsgálatot tett egyének vétetnek fel hallgatókul
1901-től kezdve.

M. kir. gazdasági akadémia M.-Óvárótt magasabb fokú mező-
gazdasági kiképzést nyujt érettségit tett és egy évi gyakorlattal bíró
egyéneknek két éves tanfolyamon.

M. kir. gazdasági tanintézetek: Debreczenben, Kassán, Kész-
helyen, Kolozs-Monostoron középfokú gazdasági kiképzést nyujtanak
hat középiskolai osztályt és 16 évet betöltött egyéneknek három éves
tanfolyamon.

M. kir. földmívelő-iskolák: Adán, Algyógyon, Breznóbányán,
Békés-Csabán, Csákvárótt, Jászberényben, Hódmezővásárhelyen,
Karacson, Kecskeméten, Komáromban, Lugoson, Nagy-Szt. Mik-
lóson, Pápán, Rimaszombaton, Szent-Imrén, Szabadkán és Szi-
lágj-Somlyón a földmívelő nép fiainak kisebb gazdaságok vezeté-

sére képesítő alsó fokú gazdasági kiképzést nyújtanak; munkafelügyelőket és munkavezetőket képeznek ki két év alatt: felvételi kellékek olvasni, írni tudás, betöltött 16 év, munkára képesítő testalkat; földművelők fiai előnyben részesülnek. Ugyanott felnőttek részére két-két óra terjedő *téli tanfolyamokat*, oly néptanítók részére, kik gazdasági ismétlő iskolákban tanítani hivatottak, *nyári tanfolyamokat* tartanak.

M. kir. gazdasági vándortanárok Aradon, Baján, Csáktornyan, Csurgón, Félegyházán, Dévén, Eperjesen, Esztergomban, Léván, Losoncson, Pécsen, Sárospatakon, Szamosújvárt, Temesvárt, Ungváron, Znió-Váralján, a mezőgazdasági szakismeretek terjesztésére hivatottak.

M. kir. kender- és lentermelési szaktanár Kassán, *komlótermelési szaktanár* Kolozsvárott, *tejgazdasági szaktanár* Kaposvárott, az illető szakmába vágó ismeretek terjesztésére, felvilágosítás és tanácsadásra hivatottak.

A gazdasági szakoktatásnál alkalmazottak közreműködnek a földművelésügyi kormány támogatásával rendezett *népies előadások* tartásánál.

A gazdasági ismeretek terjesztésére szolgálnak a *minta-parasztgazdaságok* is, melyek a földművelésügyi kormány támogatásával példaadás céljából létesíttetnek kis gazdaságok okszerű berendezésére és kezelésére.

M. kir. mezőgazdasági muzeum Budapesten.

IV. A szőlő- és borkermelés előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. központi szőlészeti kísérleti állomás és ampelológiai intézet (Budapesten, Attila-utca 10. szám). Hivatása a szőlőművelést, borkészítést, a szőlőbetegségeket s az ellenük való védekezést tudományos alapon tanulmányozni s az e célra szükséges kísérleteket megtenni.

M. kir. felsőbb szőlő- és borkeresztelési tanfolyam Budapesten, gazdasági akadémiát vagy tanintézetet végzett egyéneknek egy éves tanfolyamon tudományos és gyakorlati alapon kiképzést ad.

M. kir. vintezellériskolák: Bihar-Diószeget, Egerben, Nagy-Enyeden, Pozsonyban közép nagyságú szőlőbirtokok kezelésére alkalmas, értelmes vintezelléreket nevel két éves, illetőleg három éves gyakorlati, részben elméleti tanfolyamon; *m. kir. vintezellériskolák* Kec-

keméten, Ménesen, Tapolczán, Tarczalon és államilag segélyezett vinczellér-iskolák Munkácson és Pécsen kisebb szőlőbirtokok kezelésére alkalmas egyszerű vinczelléreket, szőlőmunkásokat és munkavezetőket képez ki egy éves gyakorlati tanfolyamon.

M. kir. szőlészeti és borászati felügyelők Budapesten (Rottenbiller-utca 6/a), Szegárdon, Pécsen, Kaposvárt, Csáktornyan, Tapolczán, Pápán, Sopronban, Pozsonyban, Nyitrán, Esztergomban, Szirákon, Egerben, Miskolczon, Tarczalon, Beregszászon, Szinyér-Váralján, Szilágy-Somlyón, Bihar-Diószezen, Ménesen, Fehértemplomban, Debreczenben, Kecskeméten, Szabadkán, Nagy-Enyeden, Dicső-Szt-Mártonban, Tordán a szőlészeti és borászati szakismeretek terjesztésére és a szőlőtermelő közönségnek felvilágosítás és útbaigazítás adására hivatottak. A felügyelők tanfolyamokat tartanak, melyek helye és ideje a környéken közzététetik.

M. kir. Miklós-szőlőtelep Kecskeméten az immunis homoktalajon való szőlőgazdálkodás bemutatására s európai szőlővessző termesztésre szolgál.

Az ország borvidékein megoszolva elhelyezett 44 állami amerikai szőlőtelep amerikai szőlővesszők és oltványok készítésére, fajták kipróbálására, rajtuk tanfolyamok tartására, szakmunkások és munkavezetők kiképzésére szolgál.

Állami kísérleti szőlők: Sátoralja-Ujhelyen, Sáropatakon, Olasz-Liszán, Mád-Zomborban, Sóstón, Tolcsván, Deliblaton az okszerű szőlőművelés megismertetésére szolgálnak.

Állami szénkénegraktárak: Bihar-Diószezen, Ménesen, Tarczalon és ezen kívül 40 bizományi szénkénegraktár a filloxerás szőlők kezelésére szükséges szénkéneghez juttatják a gazdaközönséget olcsón és könnyen.

M. kir. országos központi mintapincze Budapesten (Földművelésügyi ministeri palota) a m. kir. földművelésügyi minister felügyelete alatt az okszerű borkezelés fejlesztésére és terjesztésére, a hazai borok előnyös értékesítésének és borkivitelünknek előmozdítására szolgál; bortermelők borainak kezelésével és eladásával foglalkozik.

A mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának tilalmáról szóló 1893. évi XIII. t.-cz. végrehajtásánál közreműködnek a *főszolgabírói járásokban, rendezett tanácsú városokban. Budapest székes főv. kerületeiben* megalakult «borellenőrző bizottság»-ok,

melyek feladata a bortermelési és forgalmi viszonyokat az idézett t.-czikk szempontjából figyelemmel kísérni, az elkövetett kihágások kiderítésénél a hatóságok segítségére lenni ; *a budapesti és kolozsvári állandó borvizsgáló szakértő bizottságok* a borok szakértői megvizsgálására és véleményadására hivatottak, a *m. kir. vegyikísérleti állomások* a borok vegyi vizsgálatát teljesítik.

V. Gyümölesészet és kertészet előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. gyümölesészeti és fatenyésztési biztos Budapesten (Földművelésügyi ministeri palota) az ország gyümölesfatenyésztését irányítja, a gyümölesfatenyésztés terjedését és a gyümölesértékesítést előmozdítja.

M. kir. kertészeti tanintézet Budapesten, három éves kertész-képző tanfolyamon nagyobb kertészetek önálló vezetésére hivatott egyéneknek a kertészet összes ágaiban teljes kiképzést nyújt ; *a kertészsegédek egy éves tanfolyamán* három évi gyakorlattal bíró kertészsegédek képeztetnek ; *időszaki tanfolyamai* : gyümölesfatenyésztési, konyhakertészeti, gyümölesértékesítési, útmenterek és útkaparók, népiskolai tanítók tanfolyama.

M. kir. kertész-munkásképző tanfolyamok Lőcsén, Tordán, Nagy-Bocskón, Baján fiatal, katonai szolgálatnak eleget tett, vagy az alól fölmentett földmivesekből szőlőmunkások kiképzésére szolgálnak.

VI. Az erdészeti érdekek előmozdítására szolgáló intézmények.

Kir. erdőfelügyelőségek : Budapesten, Pozsonyban, Turóc-Szent-Mártonban, Besztereczében, Miskolczon, Kassán, Ungváron, Máramaros-Szigeten, Debreczenben, Nagy-Váradon, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Brassóban, Nagy-Szebenben, Déván, Temesvárott, Szegeden, Pécsen, Győrött, Szombathelyen, Fiumében az erdőtörvény és az erdőgazdasági érdekek előmozdítása érdekében tett intézkedések végrehajtására hivatottak.

Kopár területek beerdősítésének előmozdítására az *állami csemetekertekből* erdei faegetések ingyen osztatnak ki ; állami támogatás nélkül foganatosított, sikerült erdősítések *juttalmaztatnak*.

M. kir. erdészeti akadémia Selmeczbányán erdőtisztekké képez ki érettségit tett egyéneket három éves tanfolyamon.

M. kir. erdőőri szakiskolák : Királyhalmán (Szeged mellett), *Vadászerdőn* (Temesvár mellett), *Liptó-Ujváron és Görgény-Szent-Imrén* erdőőröket képez ki két éves tanfolyamon; felvételi kellékek: betöltött 17 éves és a meg nem haladott 35 éves kor, ép, erős testalkat, elemi osztályok végzése, illetőleg írni, olvasni tudás.

M. kir. erdészeti kísérleti központi állomás Selmeczbányán és a külső állomások : Királyhalmán, Vadászerdőn, Liptó-Ujváron és Görgény-Szent-Imrén az erdőgazdaság körében felmerülő kérdéseknek kísérletek és tudományos kutatások útján való kiderítésére szolgálnak.

VII. Mezőgazdasági munkásügy.

A m. kir. földmivelésügyi ministerium munkásügyi osztálya Budapesten (Földmivelésügyi ministeri palota) nyilvántartja a munkakereső munkásokat és a munkásokat szükségelő birtokosokat. Megkeresésre közli a munkások vagy munkakeresők ezimét. A gazdasági munkások helyes irányban működő önszegélyző egyleteit a földmivelésügyi minister pénzbelileg vagy könyvek átengedése által segítyezi.

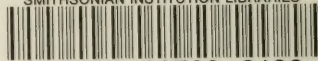
A m. kir. földmivelésügyi ministerium telepítési osztálya Budapesten a települni óhajtóknak telepítési ügyekben tájékozást és útmutatást nyújt, a települni vágyókat és a meg nem szállott telep-helyeket nyilvántartja.

Mindezek az intézmények a szakmájukba vágó kérdésekben úgy szóbeli, mint írásbeli (nem bélyegköteles) megkeresésére ingyen és készséggel nyujtanak fölvilágosítást. Működésük, a mennyiben díjazás megemlítve nincs, díjtalan, úgy szintén díjtalan ez intézmények közegeinek helyszínre kiszállítása, ha az közérdekből történik; magánérdekből a kiküldött napidíjai és utiköltségei a megkereső félt terhelik. Az állatorvosi, gazdasági, szőlészeti, kertészeti, erdészeti akadémiákon, tanintézeteken és iskolákon a tanítás tandíj fejében történik, de mindeniken rendszeresítve vannak tandíjmentes és állami, úgy magánösztöndíjas helyek is.

Hibajavítás.

79-ik oldal	17 sor	felülről	szelében	helyett	<i>sztélében.</i>		
89	«	«	13	«	« hasabb	« <i>hasasabb.</i>	
94	«	«	5	«	beszúrni: (<i>Lanius collurio</i> L.).		
97	«	«	10	«	alulról pajód	helyett <i>pajod.</i>	
113	«	«	3	«	felülről Synx	« <i>Jynx.</i>	
147	«	«	8	«	alulról pajód	« <i>pajod.</i>	
127	«	«	9	«	«	zsízsékkal	« <i>zsézsékkal.</i>
147	«	«	18	«	«	ráessen	« <i>ráessék.</i>
209	«	«	2	«	felülről	kúszvágó	« <i>kúszvágó.</i>
213	«	«	3	«	«	Latr.	« <i>Latr.</i>
237	«	«	12	«	«	biri	« <i>biri.</i>
241	«	«	4	«	«	perenopterus	« <i>percnopterus.</i>
244	«	«	6	«	alulról	Luxia	« <i>Loxia.</i>
247	«	«	12	«	felülről	stapacina	« <i>stapazina.</i>

SMITHSONIAN INSTITUTION LIBRARIES



3 9088 00703 0190